pan

SAYI 5 • 2017

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT DERGİSİ

• **DOSYA:** Pangender

• **SÖYLEŞİ:** İrfan Sancı

pan dergi
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT KULÜBÜ

Boğaziçi Üniversitesi Adına İmtiyaz Sahibi
Hilal Ebru Yakar

Genel Yayın Yönetmeni
K. Can Eren

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Halim Çiftçi

Editör Kurulu
Akp Can Konuk
Berçem Demirel
Furkan Günay
Hakan Özlen
Rıdvan Salih

İçerik Kurulu
Ali Efe Özkan
Arif Can Topçuoğlu
Furkan Doğan
Nimet Kirşan
Recep Sözümçetin
Simge Şenyüz
Tutku Vatansever
Yasemin Aydoğan

Dergi Tasarımı
Zeynep Oba

Kurumsal İletişim
Batuhan Bağatır
Mert Saruhan
Narod Dabanyan

Redaksiyon
Ahmet Aktaş
Elvan Çevik
Öykü Aydın
Rabia Elif Özcan

Söyleşi Ekibi
Burak Serin
Hamza Dinçer
İrem Kargıoğlu

Dağıtım
Fırat Polat

Kapak İllüstrasyonu
Can Çetinkaya

Yayın Türü
İki aylık süreli yayın
Pan Dergi Ücretsizdir.

İletişim
iletisim@pandergi.com

Yazı ve İllüstrasyon göndermek için:
editor@pandergi.com
Gönderilen eserlerin daha önce yayımlanmamış olması gerekmektedir.

Görsellerin ve yazıların yasal haklarından, içeriklerinden eser sahibi sorumludur. İçerikler izinsiz kullanılamaz.

Matbaa:
Boğaziçi Matbaası

pan dergi
SAYI 5 • 2017
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT KULÜBÜ
www.pandergi.com

İÇİNDEKİLER

Edebiyatta "Kuir"	4	İrem kargıoğlu
Tragedya	7	Burak Serin
Atik Kelimeler	8	Batuhan Bağatır
Kaplanı Kazanmak	11	Katherine Scott Nelson
Akçakoca Köyü'nde Sıradan Bir Akşamüstü	14	Elvan Çevik
Doğu	17	Rıdvan Salih
Hediye	18	Hakan Özlen
Eli Eli Cirlo	20	Hasan Basri Çifci
Şaka Şaka Ne İntiharı	23	Elvan Çevik
Annem'e Mektup	24	Armistead Maupin
Bu Bizimki/Cemal Süreya/Çağrışımlar	26	K. Can Eren
"Edebiyat ve Kuir" Aktivist Söyleşisi	28	Halim Çiftçi, İrem Kargıoğlu, K. Can Eren
Eski Türkler'de Hemcins Arzu ve Tasviri	35	Dr. Muhittin Şahin
"Yılan Uykusu"ndaki İnsan	38	Tutkunur Vatansever
Eltinin Eltiye Ettiği	40	Olcay Akyıldız
Osmanlı'daki Cinsiyet Kavramını Mihr ü Mâh'ta' Okumak	45	Recep Sözümçetin
Ortalık Yerde Direniş	49	Michael Schwartz
Merhaba Canım	58	K. Can Eren
Söyleşi: İrfan Sancı	62	Burak Serin,Hakan Özlen
Lubunca	64	Nicholas Kontovas
Ama Dudaklarımız Büsbütün İşe Yaramaz Değil!	72	İrem Kargıoğlu
2016'da Ne Okuduk?	74	Hilal Ebru Yakar

Edebiyatta “Kuir”

DOSYA

İrem Kargıoğlu

Ulus Baker, “Neden Godard’la Uğraşıyoruz?” soru-başlıklı yazısının on sekizinci parçasında şöyle der: “Çünkü bizim için her “özel” mesele aynı zamanda “insanlığın” esas meselesidir... ve karşılıklı olarak insanlığın “her meselesi” benim de “özel” meselemdir... savaş özel meselemdir, televizyon felaketini içimde yaşarım... birine âşık olduğumda bütün aşıklar bununla ilgilidirler...” [1]

Geçtiğimiz yaz, Pan Dergi toplantılarında önümüzdeki dosya konularından birinin “edebiyatta queer” olabileceğini konuştuğumuz tarihlerde, yirmi iki yaşındaki trans birey Hande Kader yakılarak öldürülmüştü. Pek çok LGBTİ’nin maruz kaldığı sözlü ve fiziksel şiddet, aşağılanma ve taciz en nihayetinde bu noktaya varıyor; transların “aramızda” oluşu hâlâ bir çeşit sapkınlık olarak görülüyor. LGBTİ’ler, hâlâ, iş bulmaktan toplu taşıma araçlarını kullanmaya kadar her türlü gündelik konuda bile toplumsal hayatın dışına itiliyor. Homofobik/transfobik dürtülerle işlenen nefret suçları cezasız kalıyor. Üstelik bütün bunlar “başka türden” birtakım insanların “özel meseleleri” addediliyor. Evet, tekrar tekrar söylemeye ve yazmaya devam edelim: Trans cinayetleri de, LGBTİ+’ların yaşadığı sorunlar da mültecilerin durumu ya da savaşlar gibi politiktir ve “insanlığın bir meselesi”dir - hâliyle her birimizin de “özel meselesi”, tıpkı Ulus Baker’in dediği gibi.

Kuir dosyamızı, sayfalarında edebiyatın en “renkli” karakterlerinden bazılarını bulabileceğiniz kitapları derlediğimiz bu harita-yazıyla açıyoruz.

1. Baha Tevfik - Ah Bu Sevdâ (1910) / Aşk Hodbini (1910)
2. Mehmet Rauf - Bir Zambak Hikâyesi (1910)
3. Attilâ İlhan - Fena Halde Leman (1979) / Dersaadette Sabah Ezanları (1981) / Haco Hanım Vay (1984)
4. Murathan Mungan - Üç Aynalı Kırk Oda (1987)
5. Bilge Karasu - Kılavuz (1990)
6. Hülya Serap Doğaner - Leyla ile Şirin (1992)
7. Ahmet Haluk Ünal - Şarlo: Bir Karakafa İçin Balad (1996)
8. Selim İleri - Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver(1997) / Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin (2000) / Yarın Yapayalnız (2004)
9. İbrahim Altun - Romantik Salgın (1999) / Günahsız (2000)
10. Perihan Mağden - İki Genç Kızın Romanı (2002) / Ali ile Ramazan (2010)
11. Niyazi Zorlu - Hergele Âşıklar (2003)
12. Duygu Asena - Paramparça (2004)
13. Mehmet Murat Somer - Hop-Çiki-Yaya Polisiyeleri: Peygamber Cinayetleri (2003) / Buse Cinayeti (2004) / Pe- ruklu Cinayetler (2004) / Huzur Cinayetleri (2004) / Jigolo Cinayetleri (2005)
14. Ahmet Tulgar - Volkan’ın Romanı (2006)
15. Selçuk Orhan - Aranmayan Özellikler (2014)
16. James Baldwin - Giovanni’s Room (1956)
17. Jean Genet – Our Lady of theFlowers (1943)
18. Alice Walker – The Color Purple (1982)
19. Christopher Isherwood - A Single Man (1964)
20. E. M. Forster - Maurice (1971)
21. John Donovan - I’ll Get There. It Better Be Worth the Trip (1969)
22. Stephen Chbosky – The Perks of Being a Wallflower (1999)
23. Michael Cunningham - A Home at the End of the World (1990)
24. Oscar Wilde – Telenyor the Reverse of the Medal (1893)
25. William S. Burroughs – Naked Lunch (1959)

[1] http://www.korotonomedya.net/kor/index.php?id=21,186,0,0,1,0

Damla Atak

Hale Güzin Kızılaslan

Orçun Kılıçoğlu

Burak Serin

Tragedya

-ne sevimsiz bir reverans

(huzurundan inilmez ki
oradan sadece düşüş vardır.)

ekseriyetle nafile, ahit'ten hallice;
geceyi şaraba banmak ise
ne diye süzülürüz soluk muhtemellikte?

(ekselans tevazu budalası
nedenini kimse soramadı.)

çünkü şuur angarya, acınası, gotik.
pespaye kavga kaçınılmazsa eğer
güçsüz kalmalı, güçsüz kalabilmek erotik.

(soytarıdan icazet,
kıyametten ilham aldı)

toprak yükselip kent çekilse ne hoş.
kendinden zuhur eden kallavi kaosun
çiçeğidir baroktan filizlenen varoş.

(katastrofik meşruiyet,
yalnız mıyız mevzilenerek?)

'meds yeghern' , saçlarıma hafifçe yağan kar,
dilimi yuttum unutup, öğrenemedim kağıttan,
ölümden bahsetmiyor bütün Kürtçe ağıtlar.

(sarsıntılar devralır
tam burası tragedyadır.)

-geri geri yürü ve çık

Batuhan Bağatır

ʌnˈliːʃ wɜːdz

ðer dɪd aɪ sæt,

ɪn ðəˈkɔːr.nəˈɑːv æn ˈemp.ti speɪs
wɪð əˈfeɪ.dɪd ˈbiː.ɪŋ…
… ʌn.dəˈfeɪ.dɪd liːvz

kɑːn.stənt. lipʊʃ.ɪŋ maɪˈself
tʊ ɪkˈspleɪn sʌm.θɪŋ ɪn.ɪkˈsplɪk.ə.bəl
tʊ kəˈmjuː.nə.keɪt sʌm.θɪŋ nɑːn.kəˈmjuː.nə.kə.bəl
tʊ tel əˈbaʊt sʌm.θɪŋ aɪ oʊn.li fiːl ɪn maɪ boʊns,
ənd wɪtʃ kæn oʊn.li bi ɪkˈspɪə.ri.ənst ɪn ðoʊz boʊns.

ðer ɪz noʊ əˈnʌð.əˈkaɪnd ɑːv raɪ.ʧɪŋ fɔːr mi… …aɪ oʊn.li noʊ ðɪs wʌn.

wen fɪər dʌz nɑːt let mi sliːp wel
ənd maɪ diː.mənz hæv nʌθ.ɪŋ els tʊ tel.
ðen dʒʌst kraɪ fɔːr æn aʊr, fɔːr nɑːt ˈbiː.ɪŋ friːæt ɔːl
raɪt ɪn ðə mɪtst ɑːv ðə rɪˈgret ɑːv maɪ soʊl.

Güneş Oktay

Unleashed Words

There did I sat,
in the corner of an empty space
with a faded being...
...underfadedleaves.

Constantly pushing myself
to explain something inexplicable
to communicite something incommunicable
to tell about something I only feel in my bones,
and which can only be experienced in those bones.

There is no another kind of writing for me... ...I only know this one.

...when fear does not let me sleep well
and my demon shave nothing else to tell.
Then just cry for an hour for not being free at all
Right in the midst of the regrets of my soul.

Âtik Kelimeler

Orada oturmuşum,
boş bir alanın köşesinde
Solmuş bir varlıkla...
...solmuş yaprakların altında.

Kendimi mütemadiyen zorluyorum
açıklanamaz bir şeyi açıklamaya
anlatılamaz bir şeyi anlatmaya
ve sadece kemiklerimde hissettiğim,
sadece kemiklerimde tecrübe edinilebilecek bir şeyden konuşmaya.

Benim için başka bir yazış türü mevcut değil... ...sadece buna vakıfım.

...korkularım uyumama müsaade etmediğinde,
ve şeytanlarımın söyleyecek kelamı kalmadığında...
Sonra bir saat boyunca tam anlamıyla özgür olamadığıma ağlıyorum
Ruhumun pişmanlıklarının tam ortasında.

Kaplanı Kazanmak

Çeviri: Berçem Demirel

Katherine Scott Nelson

Çeviri Önsözü: Katherine Scott Nelson, İngilizce yazdığı eserlerinde cinsiyet bildiren "his/her" gibi ifadeler yerine "ze/hir" gibi cinsiyet bildirmeyen ifadeler kullanmayı tercih etmektedir. Türkçedeki "o" ve "onlar" gibi zamirler cinsiyet bildirmediği için eser Türkçe'ye çevrilirken aktarılmak istenen düşünceler ve vurgulanmak istenen kullanım farklarına dikkat edilerek, yerinde ifadeler kullanılmıştır.
Emre Murat Bozer

Thandie arabayı projektörün altına, otoparkı kaplayan ezilmiş ölü çimlerin üstüne park etti. Bulutlar uçuk renkli çadırların ve dönme dolabın ardında asılı bekliyordu. Diz boyu çizmelerinin gümüş rengi iplerini bağlayıp beyaz elbisesinin altındaki pembe çizgili taytını düzeltti. Akşamüstü havası fırtına kıvamında kokuyordu: sıcak, boğucu ve durgun. Patikadan aşağı kol kola inerken havayı yüzerek geçiyor gibiydik. Ter enseme, siyah tişörtümün altına çıkmış, göğüslerimin arasından kaymış, astarımı sırılsıklam etmişti.

Thandie'nin omzuna dayanıp yanağımı onun cılız adalesine yasladım. Güneş, kirpiğinden düşüp teninde dağılan pırıltılarda benek benek yansıdı. Kalabalığı tarayıp duruyordum. Kendimizi sakınmamız gereken sarkık dudaklar ya da kızarıp bozarmış suratlar arıyordum. Kolumu Thandie'nin beline sarıp kendime doğru çektim onu.

Yemek çadırına daldık ve tereyağlı közde mısır, huni keki, kızarmış peynir ve içine donmuş kalpler gömülü ev yapımı dondurmayla karnımızı tıka basa doldurduk. Dondurma tezgâhındaki kadın Thandie'nin siparişini aldı ve bana pek de yakından bakmayarak: "Beyefendi siz?" dedi.

"Beyefendi değil," dedi Thandie parayı uzatırken. Tehlikenin kokusunu almıştım bile. Thandie'nin elini sıktım. Umursamadı.

"Pardon ne dediniz?" dedi kadın.

"Beyefendi değil. Hanımefendi de değil. Bizler ikili cinsiyet normlarına dahil olmayan, trans bireyleriz." diye bilgilendirdi Thandie kararlı bir biçimde.

Kadın ikimize birden baktı: "Haa..." damlayan dondurma külahlarını elimize tutuşturup "iyi günler bayan." dedi.

"Bayan değil..." diye homurdandı Thandie ama kolundan çekiştirdim ve birlikte uzaklaştık. Parmaklarımızın arasından akan pembe damlaları yakalamaya çalışarak, acıyı ve çileği tadarak dondurmalarımızı yedik, sahnenin yanında.

"Daha önce hiç ama hiç duymadığım bir sözcük bu söylediğiniz." diye burnundan soluyarak kadının aksanını taklit etti Thandie. "Bu yüzden size nasıl istiyorsam öyle hitap edeceğim ve bu yaptığıma da nezaket diyeceğim."

Sanat müzesindeki randevumuz geldi aklıma. Beyaz koridorlarda dolaşırken gözü kara erkeklere ve kadınlara bakakalmıştık. Sonsuzluğa esneyen muntazam tanımlı erkek ve kadın şekillerine.

“Burası bize göre değil.” dedim.

“Beş bin yıllık siyasi cinayetlerin gölgesinde yaşıyoruz çünkü.” Külahının ucunu çiğnedi. “Bizim gibi insanlar yaşamış olsaydı ataerkinin, erkek egemenliğinin dayandığı sözde biyolojik zemini yerle bir ederlerdi.”

Başımı omzuna yasladım. “Gel Thandie el sanatları çadırına gidelim. Piştim burada.”

Vantilatörlerin uğultusu altında, göze batan kalınlıkta kabakların ve kırmızı-mavi kurdeleleriyle gösteriş yapan turtaların arasında dolandık, karmakarışık babaanne örgülerine hayranlıkla baktık ve o kenarına gizemli bir kurdele tutturulmuş yol kenarı manzara resminden daha iyisini yapabileceğimizi iddia ettik. Thandie tezgâhların birinden siyah bir kovboy şapkası kaptı ve kafama geçirdi. “Bir kuş tüyü koymak lazım...” dedi. “Ya da iki. Tam şuraya.” Hafifçe vurarak şapkanın siperini gösterdi. Şapka satan yaşlı adam mesafesini koruyarak kıkırdadı.

Thandie batık desenli eşarpları okşarken ve ev yapımı rüzgâr çanlarını çalarken insanları seyrettim. Ağızları Kool-Aid boyalı çocuk öbeklerinin peşindeki insanları, nemli tişörtleriyle tezgâhların kenarında salınan cılız ergenleri, mukadderatlarının huzurlu sonuna yaklaşmış ihtiyarları seyrettim. Sallanan sandalyede yelpazelenen bacakları varis çorabına sarılı yaşlı bir kadının yanından geçtik. Bize baktı, gözleri bulutlu ve olağanüstü maviydi.

Ardından yoğun bir rutubet ve tezek kokusu tarafından sarılan hayvan barınaklarına gittik. Keçiler bize bakmak ve “meeelemek” için ahırın demirine tırmanmışlardı. Kemikli kafalarını, yumrulu boynuzlarını sevdik ve biz de onlara “meee” dedik. Ödüllü domuzlar seslenmelerimizi umursamayan bir tavırla samanların arasında yarı kederli şişkolar gibi yatıyorlardı. Barınaktaki tek insan koridorun ucundaki kapıya yaslanmış gazeteyle yelpazelenen bir adamdı.

Ahırın kenarında bir dizi yavru domuzcuk ayaklarımıza doğru koşturunca Thandie ciyakladı ve onları sarsmak için kümes teline yapıştı.

“Evet” diye bağırdı Thandie. “Hanimiş dünyanın en sevimli pastırması? Sen misin dünyanın en şeker pastırması? Evet sensin!”

Koridorun sonundaki adam ters ters bakıp yere tükürdü. Kafasını sallayarak uzaklaştı ve römorkların ardına doğru gitti. İçimi sıcak, korumacı bir öfke bastı. Kız yumruklarım iki yanımda sıkılı, minik bedenim titriyordu.

Yanına gelip diz çökmemi işaret ederek, “Ay şuna bak” diye ciyakladı Thandie. Domuzcuklardan biri minik pembe dilini uzatmış Thandie’nin parmağının ucunu yalıyordu. “Tatlı domuzcuk.” Domuzcuğa parmağımın ucunu ikram ettim. Yumuşak dudaklarıyla sarmalayıp dişleriyle tırnağımı kazıdı. Kulaklarının arkasını okşarken Thandie’nin eli elime değdi. Ellerini avuçlarımın içine aldım.

Barakada ineklerle takılarak, atlarla monologlar kurarak epey zaman geçirdik. Uzun ışık şeritleri kaybolduğunda ve biz tekrar acıktığımızda suratlarımız çocuksu bir neşeyle kızarmıştı. Dönme dolaba binmeyi teklif etmeyi düşündüm. İkimizi birbirimize yapışmış bir şekilde hayal edebiliyordum. Işıklar ve müzik her yandan saldırırken sonsuz bir döngünün içinde dünyayı dönüyoruz: yukarı ve aşağı, aşağı ve yukarı.

Fakat dışarıda rüzgâr kuvvetlenmeye, sıcaklık düşmeye başlamıştı. Kara bulutlar çadırlara ve bayraklara doğru alçalırken insanlar hırkalarına ve yağmurluklarına sarınmış aceleyle uzaklaşıyorlardı. Bol tişörtüm vücudumun üzerinde çalkalanmaya, parmak uçlarım üşümeye başlamıştı. Rüzgârdan korunmak için çimenli yola doğru kıvrılan karnaval oyunları kuyruğuna girdik.

“Hadi şu saçma pelüş oyuncaklardan alalım...” dedi Thandie. “Mesela kocaman Saint Bernard büyüklüğünde bir tavşan.” Fakat silindir şapkalı pembe tavşanlar veya dev boa yılanları için en az 20 doları gözden çıkarmamız gerekiyordu ve ikimizin de nakdi azalmıştı. Yaradılıştan adaletsiz olduğu için kancalı oyuncak makinesini reddettik. Anılarımı uyandıran beysbol simülatörünü de es geçtik. Diğerleri rahat ve uyumlu vücutlarıyla zarafet içinde salınırken benim spor eşofmanlarımla uzak vuruş yaptığım anılardı bunlar. Karınlarında bilinmez numaralarla çocuk havuzunda titreşen plastik ördekler de, tabii ki, adil değildi. İşi şansa bırakmamamız gerektiğini biliyorduk. Yolun sonunda tavanı gerçekçi pelüş hayvanlarla dolu bir atış poligonuna geldik. Yavru foklar, devekuşları ve şempanzelerin yanında sallanıyordu. Kancanın ucunda kocaman bir köpek boyunda, hoplayan bir kaplan vardı.

“Aa kaplan!” diye bağırdım.

Satıcı tezgâha doğru yaslandı ve ikimizden birine seslendi: “Ne dersiniz efendim? Kız arkadaşınız için bir kaplan kazanmak istemez misiniz?”

Thandie döndü ve daha önce görmediğim kadar şen bir şekilde gülümsedi. Kasıla kasıla kabine doğru yürüdü ve elini sertçe tezgâha indirdi. Çantasında bir beşlik ararken: “Evet partnerim için o kaplanı kazanacağım. Uzat bakalım.” dedi.

Tezgâhtar tüfeği uzattı ve “Haydi bakalım, buyur.” dedi ama sanıyorum, o yüksek sesinin altında biraz korku sezdim. Terliyordu ve koltukaltlarındaki yarım ay şeklindeki ter lekelerini gizlemek için kıllı kollarını göbeğinde kavuşturmuştu.

Thandie dipçiği omzuna dayayarak tezgâhın üzerine uzandı, topuklarını çamura batırdı ve “Yıllardır ateş etmiyorum...” dedi namludan bakarken. Gözleri satıcıyı hedef almıştı. “Çocukluğumdan beri. Babam beni koruya götürür ve derdi ki oğlum, bu dünyada erkek olmak istiyorsan...” sesi kısıldı.

Satıcı ondan bir adım daha uzaklaştı.

“Bisiklet sürmek gibi derler.” Dudaklarını yaladı. Yağmurun ilk damlaları dört bir yanımızda pıtırdamaya başlamıştı. Thandie’nin vücudu yekpare bir kas, isyana hazırlanan bir kalabalık gibi kasılmaya başladı. Işık huzmelerinin üzerinde ileri geri gidip gelen merceğe odaklanmışken satıcı kendini çadırın duvarına yasladı. Elimi Thandie’nin kürek kemiğine koydum. “Haydi.” diye fısıldadım. Üstümüzde, kaplan dengede savruldu. Thandie emniyeti kapadı.

Sosyal medyada Pan Dergi‘yi takip etmek için

twitter.com/pan_dergi facebook.com/pandergi instagram.com/pan_dergi

Akçakoca Köyü'nde Sıradan Bir Akşamüstü

Elvan Çevik

Çünkü buralarda kimseyi tanımıyorum, yalnız hissediyorum. Ait olmadığım bir bahçede yabancı bir sandalyede oturmuş, izleniyorum. Muhtar geldi, adımı yaşımı sordu. Söylemedim, neden söyleyeyim? Bu devirde kim kime adını söylüyor Nurten ha, kim kime? Ben neden söyleyeyim. Muhtar bahçelerine gelip izinsizce oturduğum evin sahibine döndü "Dilsiz mi bu?" diye sordu. Kadın bir adım öne çıktı "Bilemedik muhtar, kimsesi yok galiba buralarda." dedi. Başka bir soruyu cevapladı yani. Ben susuyordum. Onları izliyordum, nasıl da merakla cevabımı bekleyişlerini, nasıl da şüphelenip izleyişlerini...

Muhtarın kahverengi kumaş pantolonu çift çizgi ütülü, ayaklarından başlayıp beline kadar süzdüm. Fark edince sinirlendi. Cebindeki anahtarları sallamayı bırakıp bir sandalye çekti, beyaz plastik. Karşıma oturdu:

-Hemşerim kimsin sen? De bakayım.

İki eli dizinde, bedeni bana dönük, başı yüzümü görmek için eğik de eğik.

Gözlerine bakıyordum. Dik dik bakıyordum neden bakmayayım. İfadesizdim. Sabrını, tahammül eşiğini merak ediyordum. Bir anda hızlı bir tokat çarpar yüzüme gibi geliyordu, öfkeyle azarlar. Omuzlarımdan tutup sarsar belki. Cebindeki anahtarları çıkarıp hızlıca kafama vurur, tükürür ya da? Bilmem. Orijinal şiddet gösterileri bekliyordum.

-Dilsiz misin?

Diye bağırdı. Sağ eliyle ağzının içini gösterdi, dilini dışarı çıkarıp yok mu işareti yaptı. Hiçbir tepki vermeyince ben, sinir bozukluğuyla güldü. "Hey Allah'ım" dedi. Bahçede duran diğerlerine döndü. Otoritesi sarsılacak, saygınlığı azalacakmış gibi gerildi. Diğerleri ona gülüyordu, o bana sinir oluyordu. Muhtardı ve ne idüğü belirsiz bu adamın kim olduğunu, köye nerden ne zaman geldiğini, anası babası olup olmadığını, ne istediğini, nereye gideceğini... Her şeyi öğrenmeli ve köylüsüne anlatmalıydı. Bu durumu o çözmeli, tüm bu tekinsizliği o gidermeliydi. Ona yüklenen tüm bu sorumluluktan dolayı köylüye sinir olmuştum. Konuşmamı beklediği için muhtara da sinir olmuştum. O sırada ev sahibi kadın su getirdi:

-Korkmuş bu bişeyden. Fena korkmuş. Baksanıza yüzüne, sapsarı ya.

Uyduruyordu. Hiçbir şeyden korkmamıştım. Gülesim geldi o an, gülmedim.

Muhtar arkasına döndü, kendisinden yaşça genç kel bir adama sanki biz duymuyormuşuz gibi "aklı yok, deli deli" dedi. Güldüler.

Kadınlar sessizliğimin açlıktan, susuzluktan, korkudan ya da pişmanlıktan olduğunu düşünürken erkekler delirdiğimden emin gibiydiler. Çocuklar korku ve merakla yanıma yaklaşmaya çalışıyorlardı, bir tanesi ısrarla gömleğime dokunuyor ben kafamı ona çevirene kadar elini çekmiyordu. Başımı ondan yana çevirince elini ateşten çeker gibi arkasına giz-

liyor gözleri kocaman, yüzümü izliyordu.

Akşam olmak üzereydi. Hava aydınlıktı ama basma eteklerdeki minik çiçekler, salıncak ipindeki sinek, muhtarın çilleri mesela görünmüyordu yani.

Ne yapmam gerektiğini bilmiyordum. Güzel bir bahçedeydik, hava çok güzeldi, adını bilmediğim şişman teyzenin tek katlı evinin giriş kapısı hep açıktı, tül perdeden kesip kapıya yaptığı perde rüzgarda sallanıyor, sivri sinekleri içeri almıyordu. Ben bahçeyi sevmiştim; teyzenin güllerini, durup durup bana su getirmesini, meraklı bir grup insanın çevremden ayrılmayışını, çocukların hem tutkuyla yanımda kalmak isteyip hem de benden korkmasını... Halimden memnun muyum diye düşündüm, muhtar düşünceli bir şekilde burnunu kaşıyordu. Gece nerede kalacağım, benden çok onları dertlendirmişti. Hem herke-

Göktuğ Karahan

sin misafir etmek istediği bir tanrı misafiri, hem de kimsenin bahçesine almayacağı tekinsiz bir yabancıydım. Muhtar ayağa kalktı:

-Neriman abla bu gariban bu gece senin bahçede kalsın olmadı? Yarın ben bir hal çaresine bakayım?

Neriman kabul eder mi etmedi. Şişko.

-Yok Osman saatlerdir zaten işi gücü bıraktık onla uğraşıp dururuz. Al götür gözünü seveyim. Senin yazıhaneye götür, kitlersin üstüne kapıyı, uyusun orda bu gece.

Neriman'la muhtarın konuşmasında köylü bir muhtara bir Neriman'a dönüyor, sessizlik olunca hepsi bana bakıyordu.

Muhtar düşünceli bir şekilde ayağa kalktı. Önüme geldi. Eğildi, iki eliyle dizlerini tutmuş bir halde, yüzü tam yüzümün hizasında kaba bıyıklarıyla bana baktı:

-Şimdi seni alıp yazıhaneye götürcez ama gürültü patırtı yaptırmadan tıpış tıpış gelecen emi?

Dedi. Benden onay bekledi ya da itiraz. Duruyordum. Onların tabiriyle mel mel bakıyordum. Ne yapabilirim Nurten, bu devirde, böyle bir devirde kim kimin yüzüne gerçek bakıyor? Ben neden bakayım.

Muhtar koluma girdi. Sandalyeden kaldırdı. Zorluk çıkarmadan onu takip etmeye başladım. Bahçedekiler bir alkış tuttu. Muhtar şaşırdı. Sevindi, böbürlendi.

-Afferin len

Dedi kulağıma. Sonra başını daha da kaldırdı. Sanki ben kendim kalkmamışım da onun kudreti beni kaldırmış gibi kibriyle havalara uçtu. Bahçe kapısından çıkmamıza rağmen, köylü alkışı bırakmadı. Taşlık yolda muhtarla ben önde köyün çocukları ve aylakları arkada yazıhanenin yolunu tuttuk. Akşam ezanı başladı, alkışı bıraktılar. Kahvenin önünü geçtik. Hırsız mıydım? Terörist miydim? Nerden kaçıyor nereye gidiyordum? Elimde kolumda hiçbir şeyim yoktu, bir valizim, saatim, cüzdanım, mülküm yoktu. Dilenci olamayacak kadar varlıklı olduğum üstüm başımdan belliydi. Suçlu olduğumu düşünmediler. Fena biri değil gibi duruyor diyorlardı. Böyle hırsız mı olur? Böyle terörist mi olur? Kimsenin aklına jandarmayı aramak ya da beni sokakta öylece bırakmak gelmedi. Her kim olursam olayım köylü benden mesul gibiydi.

Yazıhaneye girdiğimizde kimse kalmamıştı. Muhtar odadaki eski bir koltuğu gösterdi:

-Te şuna kıvrılıverirsin. Bak şimdiden söyleyeyim burada para edecek hiç bişe yok. O yüzden boş yere ortalığı da karıştırma. Sabah erken vakit gelirim, o zamana kadar sen de bi sakinleşirsin. Aklını bir toparlarsın da şu dilin çözülür. Derdin neymiş anlarız. Hadi Allah rahatlık versin.

Dedi, çıktı. Kapıyı üstüme kilitledi. Ona minnettar bakmadım. Kızgın da bakmadım. Hiçbir şey hissetmemiş gibi yaptım Nurten, yine de vazgeçmediler. Bana sinirlenmelerini bekledim, tartaklamalarını, bahçeden çıkarıp köy çıkışına kadar ite kaka kovalamalarını. Çok mu şey bekledim Nurten, bilmiyorum. İnsan gibi davrandılar, hala şaşkınım. Nasıl şaşırmam. Bu devirde kim kime böyle davranabilir Nurten? Sabah olunca sırf nasıl heyecanlanacaklarını görmek için onlara gülümser gibi yapacağım. Belki başımı bile sallarım bilmiyorum. Neyse uykudan gözlerim kapanıyor galiba Nurten. Koltukta tahtakuruları ötüyor, kafamın içi de hep böyle gürültülü. Muhtarın çerçeveli resmine baka baka uyuyacağım. Allah rahatlık mı versin? Vermez. Bu devirde kim kime bedava rahatlık veriyor Nurten ha kim kime?

Rıdvan Salih

Doğu

yaprağın güze direndiği
kızılın her tonunda
elleri kiremit dizen
ve yer yer düzenin
sözlerine sokağa çıkma
yasağı getirdiği
yenik türkülerin
hırsıydılar

gri betonlar
tanımsız dillerini ve -fazlasıyla
asgari ücretlerine yüklenmiş-
açık bir yaradan sızar gibi
düşlerini kemirerek semirdi
dağınık ve dörtnala

kanamasalardı
fayrap düşlerin hükmünden
görkemli hüzünler yontacaktılar

olmadı

Zeynep Oba

kadranına tren işlenmiş
saatler resmiyetle çaldığında
zulüm bir kısrak başına
sarılmış uzandı

her düşüşlerinde
toz kızılı kiremitler gibi
omuz omuza dizili bedenleri
kurşuni kaldırımlara saçıldı

kim bilir uyansalar
yılgın gözlerinde
menekşeler yapraklanırdı

olmadı

Hediye

Hakan Özlen

-Dur, iki soluklanalım şurada.

Adım Hediye. Benden önce anam dört kere hamile kalmış, hep ölü doğurmuş. Ters başlamış benim hikâyem, ninem anama acır da babama kızarmış hep, “Sen oğlan istedikçe Allah sana çocuk vermez, karına çektirir.” Anam bana hamile kalmış, binbir dua, bin muska, tılsımla sağlam doğmuşum. Anam demiş, “Hediye olacak adı.”

Güneş pek fazla yakmıyor, hasat bitmiş, tarlalar ıssız... Duramadım, dayanamadım. Beş dakika yan yana durmasak, gözlerime bakmasa, sade elini uzatsa gene kaçacaktım. Anamı dahi gözüm görmez olmuştu. O son haber geldi geleli, içim bir parça kor ateş olmuş sanki de taşıp tüm köyü yakacaktı.

Anamın son üç senedir Allah’tan tek dileği vardı, gece gündüz duasına kattığı, dilinden düşürmediği, “Allah’ım, Hediye’me hayırlı bir koca nasip ettiğini göreyim.” Günahlarıma bir de ana âhı ekledim bugün. Aynalara bakacak yüzüm yok. Nasıl bir şeytan yolundaysam o cehennem ateşi bağrıma düştü düşeli, bugün anamı da ezdim geçtim.

Zehra, Hasan Amcamın tek kızı, benden bir duvar ötede, iki ay evvel doğmuş. Babamla Hasan Amca, askerlik hariç hiç ayrılmamış, çocukluktan beri beraber büyümüşler. Yaşları gelip kendi evlerini yaptıklarında da bahçelerinin ve evlerinin bir duvarlarını bitişik yapmışlar. Babamın kanından amcam değildir ama babam kendi kardeşlerini o kadar sevmez. Amcan diye başladı mı hep onu anlatır. Yengemi ben hatırlamam, Zehra daha sütten kesilmeden yengem ölmüş. Anam Zehra’ya sütannelik yapmış, bana kardeş diye onu da büyütmüş. Kuran okumayı öğrendiğinde bana kenarlarını işlediği yemeninin aynından ona da işlemiş. Ağladığını duyunca amcamın evinden alıp koynunda yatırmış.

Ben hiçbir zaman demedim; ne anama, ne Zehra’ya, ne de bir başkasına. Biz yıkanırken, hele Zehra benim sırtımı yıkarken, nasıl içimin geçtiğini ona. Ne zaman baksam onun gözlerine, ne zaman tutsam ellerini, hissetsem akan kanının sıcaklığını, içimin ısınıp, eridiğini demedim kimselere. Utandım, aynı odada uyuduğumuz, bazen bir yatakta yattığımız geceler ona bakıp, onu düşleyip, kendimle oynadım, ıslandım diye utandım, çok ağladım, çok denedim, olmadı. Vazgeçemedim. Ben, anamın bir kızı, babamın ceylanı, yandım da başkalarına tek kelime etmeye utandım, bazen isyankâr oldum, bazen tövbe ettim ama vazgeçemedim, kendimi kandırdım, sadece vazgeçemedim değil vazgeçmek de istemedim.

On yedisinde gelin oldu Zehra. Anam ağladı. Beş koca yıl geçti, ben ağlamadım. Kendisi beş yılda iki kere geldi, bir de üç gün önce haberi geldi, ölmüş. Zehra ölmüş. Gelin gittiği köye gömülmüş. Ben ağlamadım. Ölmüş. Sormadım. Nasıl, neden. Sormadım, hasta mıydı, ya hiç sordu mu beni. Kendime bile sormadım. Sorsam ağlayacaktım ve durmayacaktım, aklım çıkacak sandım. Öyle dert ki, öyle yaman bir hal ki gözyaşı, ateşimi söndürmez ancak azdırır dedim korktum. Kendimden, öfkemden, en

çok delirmekten korktum. Ne bana öğrettiler ne de emrettiler korkuyu. Ben yıllardır ilk defa korktum, ne babamdan ne anamdan, kendimden korktum. Zehra gideli dar gelen eve zaten sığamazken, onu iki metre tabuta koyup yerin altına gömdükleri aklıma düştü düşeli sanki beni mezara koymuşlar gibi daraldım. Kalamazdım artık burada.

Hiç konuşmasa da gidecektim onunla, ama konuştu. Ne anlattı dinlemedim. Bana hiç gel dedi mi, dinlemedim. Bir yanda göl, arkasında Ağrı Dağı, dinlemedim. Adımı sordu ve başka sorular.

“Dur” dedim,
“İki soluklanalım şurada”.
“Adım Hediye.”
Başka hiçbir şey anlatmayacağım.
Hiçbirinize.

Canan Barış

pan

Eli Eli Cirlo

Hasan Basri Çifci

Dracula'nın şatosundan inip Çin Seddi'ne çıkıyorum. Tavşan Adası'nda su üstünde yürümeyi öğrenince bu yeni becerime güvenip yüksek gökdelenli şehirden kaçıyorum. Ejder Tepesi'nin eteğindeki evime sığınıyorum. Yarım yamalak uçmaktan yorgun düşmüşüm. Artık gerçek bir kahramanım. Bin yıl yaşayacağıma söz verildi. Gerinerek bahçeye iniyorum. Bahçede, daha erken olmasına rağmen rakıdan sarhoş olmuş yazar Fikret Atinel'le sohbet ediyorum. Sultan Fatih'in Dracula'yla ilişkisi olduğunu söylüyor, ben de inanıyorum. Biz konuşurken sınırın dışında mülteci ıslatan topraklı bir yağmur başlıyor, aldırmıyorum, uyumaya içeri dönüyorum. Söz ustalığına öykünüp üstümü mürekkeple örteyim diyorum, gözüme rengi bulaşıyor, uyuyamıyorum. Mavi ışığın yanıp söndüğünü görünce kendimi ifadesiz siyah ekran telefonumun başında buluyorum, açıp mesajlara bakıyorum.

-Gümüşlük'teydim, Akademi'yi sormak için aradım, ama cevap vermedin.

-Kusura bakma, duymamışım.

-İyi misin, nasıl gidiyor?

-Bran yolunda hukuku unuttum, kırk beş dakika boyunca aklıma gelmedi.

-Bu cümleyi senden daha önce de işitmiştim, iki yıl önceki sen bunu söylerdin, şimdikinin lafı değil bu.

-İlk yıl kendimi oturtmaya çalıştım hukukta, yer bulamadım. Olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerini vizede niye bu kadar detaylı sorduğuna kafayı takıp sinir oldum, taktım çantamı omzuma, Ankara'ya kaçtım, o zaman da konuşmuştuk seninle, beni ikna ettin, geri geldim.

-Dün gibi aklımda: Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yetki kanununa ihtiyaç duymadan, bu yetkiyi Milli Güvenlik Kurulu'nun görüşünü aldıktan sonra kullanabilir. İlan süresi altı ayı geçemez.

-İkinci yıl, çok sevdim, ezberden saydım sözleşmeler hukukunu.

-Bugün gibi aklımda: İnançlı işlem, taraflar arasındaki borç ilişkisinde öngörülen amaca bağlılık ilkesi içinde, bir hakkın ciddi ve tam olarak bir başkasına devri demektir.

-Üçüncü yıl, yani şimdi, bana artık geri dönemeyecekmişiz gibi geliyor. Savaş bize bir frauslegis sunuyor ki Azrail'i alacaklı temerrüdüne düşürelim. Dönersek, okulun ilk günü koskocaman sarılacağım sana, kolay mıymış canı tevdi etmek.

-Tamam, söz.

-Dördüncü yıl, o diplomayı alıp Bran'a döneceğim, unutmak için.

Mavi ışıkları tüketince odam nihayet kararıyor, ben de üstüme bir örtü arıyorum. Yün yorgana sarılın-

ca Datong trenindeki mor gökyüzü geliyor gözümün önüne, sonra yaşlı bir eşcinsel bilge bulutları dağıtıp lacivert güneş gözlüğünün arkasından beni kesiyor. Tedirgin olup elyaf yorgana geçiyorum. Elyafın altında Taksim'den Cihangir'e inerken önünden geçtiğim dönercilerin sıcağı yüzüme vuruyor, kirli hava solumaktan bunalıyorum. Bir pike buluyorum sonra, elyafı yünün yanına atıp pikeyi üstüme alıyorum. Önce hafifliyorum, sonra gözüm kararmaya başlıyor, pikeyi avuçluyorum, nefesim yavaşlıyor, sıkı sıkı tutuyorum, göremez oluyorum, soğuk soğuk terliyorum. Bir adamın elini tutuyorum karanlıkta, bilincim soluyor.

-Göremiyor musun?

-Göremiyorum, nefes alamıyorum.

-Tamam, otur hemen şuraya. Yeğenime de olmuştu bu, elimi tutunca göremediğini anladım zaten. Aslında ben de görmüyorum, görmek değil görenek diyelim benimkine, büyüklerimden nasıl gördüysem öyle görüyorum. Hem görenekten vazgeçmek benim elimde değil. Göreneği ortadan kaldırmak için... Dur hele, bilincin solmamalı, nerelisin sen?

-Erzurum.

-Hayret, neresinden?

-Oltu'sundan, ırmak geçer, su akar ortasından, kale yükselir suyun üstünden.

Nurten Deliorman

-Ben de ortasından, ortasından görüyorum. Çok çalışmak gerekir göreneği ortadan kaldırmak için, tıpkı bir dağı düz etmek ya da bir piramit inşa etmek için çok çalışmak gerektiği gibi. Oltu'yu hiç görmedim. Büyüklerinden gördüğün gibi mi Oltu?

-Çocukken dedemin gözleri görmüyordu. Köyden Oltu'ya bankadan parasını çekmesi için bir çift göz olarak beni atamışlardı yanına. Atanmış gözlerle girilmişti şifre, atanamamış gözlerle bakmıştım dondurmaya, ağzımın suyu akmıştı. Yıllar sonra annemle gittik, o çocukken daha büyük görüyormuş Oltu'daki dördüncü katın terasını. Gidince, küçük gördü, şaşırdı.

-Şişede durduğu gibi durmuyor işte, oksijen zehirlenmesi geçiriyorsun. Bir süre Taksim'den inme Cihangir'e gitmek için, biranı ve dilek fenerini al, merdivenlerden tırman. Beyoğlu'nu da unut, bankalar, barlar, bahçeler kapanmış, kimse gitmiyormuş artık.

-Tekrar tut elimi be adam, beni güzel oyaladın, gözlerim açılıyor yavaş yavaş.

Uyandığımda pikeyi yün yorganla elyafın yanında, kendimi Ejder Tepesi'ne tırmanmaya hazırlanırken buluyorum. Bir amacım var, gezegene sesleneceğim. Kolay değil, hamlamışım, buz üstünde yürümek Tavşan Adası'na benzemiyor. Koşuyorum, düşüyorum, çıkıyorum, duruyorum, kaçak paketten bir tane yakıyorum:

-Siqaret çəkmək sizin sağlamlığınıza ziyan vurur.

Madem gerçek bir kahramanım, madem bin yıllık ömür biçildi bana, dönün, tepeye çıktığımda avazım çıktığı kadar bağırıyorum. Anlamsızca, insanlık dışı bir sesle, bağırıyorum. Göbeklitepe'den Halaleylo dönüp bakıyor bana, Atatürk Orman Çiftliği'nden Zulu bağırışıma ses katıyor, bahçeden yazar Fikret Atinel dönüyor, Mafi ucuz Ukrayna piyanosunun tuşlarını parçalarcasına sıralıyor mağaranın içinden. Haykırıyorum, dönün.

Hayır, şimdi öyle bir giderim ki, yerim yurdum belli olmaz, açılmaya hazır değilim ben. Herkes Ejder Tepesi'ne dönüyor ve kutlu bir mesaj bekliyor. Her yandan mavi ışıklar yanıp sönüyor. İşte inançlı temlik, tankların namlusuna parmağını sokuyor bekleyenler. Aşağı dönemeyeceğim. Unutuyorum. Annemin ensesindeki et beninin yerini unutuyorum, hukuk aklıma gelmiyor, babamın sesinin neye benzediğini anımsayamıyorum, dondurmaya ağzımın suyu Oltu'nun ortasından akıyor. Unutuyorum. Eşcinselim diyemiyorum. Bin yıl bu utançla nasıl yaşarım? Buraya önemli bir şey söylemek için çıkmıştım. Şimdi aklıma hiçbir şey gelmiyor. Kelimeler siliniyor. Burada bana unuttuğum için kimse kızmamalı. Hatırlasam, bilsem, emin olsam sanki ne oluyor, unutmak zorunda kalmıyor muyum sonra? Şimdi, geleceği, gelecekteki kendimi hatırlayamıyorum. Omuzlarımı dikleştirip, ciğerimi iki bin rakımla dolduruyorum ve aklıma gelen ilk cümleyi yankıya bırakıyorum: "Eli eli cirlo" diyorum, "İlan süresi altı ayı geçemez!" Sorumluluk almamak için ekliyorum: "Yine de bu dediğime çok itibar etmemek gerekir."

Sosyal medyada Pan Dergi'yi takip etmek için

twitter.com/pan_dergi

facebook.com/pandergi

instagram.com/pan_dergi

Elvan Çevik

Üzülme
Belki de ölüm
zamana çekimlenebilir bir fiil değil
yalnızca bir süregidiştir.
Gidiş değil,
bir süregidiştir
Süregidiş...
aynı anda
Sürmek ve gitmek, yavaş oku bak.

Eğer dediğim gibiyse
çıkmadık candan ümit kesilmez,
dedem yıllardır ölüyor
ve
sanırım seninle evleneceğiz.

Ölürdün alaka arzulamasaydın
yok ölemezdin, bunu az evvel konuştuk
dedem diyorum, yaşasa o da severdi seni diyorum
ceketim kendi sandalyemin altına takılı kalmış
“sevsem öldürürler sevmesem öldüm“
evet böyle bir takım yüzeysel şeylerden bahsediyorum.

ŞAKA ŞAKA NE İNTİHARI

Anneme Mektup

Çeviri: Narod Dabanyan

Armistead Maupin

Sevgili anneciğim,

Bu kadar geç yazdığım için özür dilerim. Ne zaman sana ve babama yazmaya çalışsam içimden gelenleri söyleyemediğimi fark ediyorum. Eğer sizi şimdi sevdiğimden daha az sevseydim bu, sorun olmazdı. Ama siz hâlâ benim ailemsiniz ve ben de hâlâ sizin oğlunuzum.

Bu mektubu yazdığım için beni aptal bulan arkadaşlarım var. Umarım yanılıyorlardır. Umarım ki şüpheleri, onları sizin beni sevdiğiniz kadar sevmeyen ve bana güvendiğiniz kadar onlara güvenmeyen ailelerinden ötürüdür. Ve umarım benim bu hareketimin size olan sevgimden kaynaklandığını anlar ve bunun hayatımı hâlâ sizinle paylaşma ihtiyacımın bir göstergesi olarak algılarsınız.

Eğer bana "Çocuklarımızı Kurtaralım"[1] kampanyasına katıldığınızı söylemeseydiniz muhtemelen size yazmazdım. En önemlisi bu, size doğruyu söylemekten, bizzat kendi çocuğunuzun eşcinsel olduğunu söylemekten mesul olduğumu açıkça gösterdi. Anita Bryant[2] gibilerinin gaddar ve boş inançlarından başka kurtarılmam gereken hiçbir şey olmadığını çok daha iyi anladım.

Özür dilerim anne. Böyle olduğum için değil, şu an hissettiklerin için. Hayatımın büyük bir kısmında o duyguyu tattığımdan bunun ne olduğunu iyi bilirim. Tiksinti, utanç, inanmak istememek... Bildiğim bir şeyden korktuğum için ondan imtina etmek çocukken bile yaradılışımın bir parçasıydı; bu, en az gözlerimin rengi kadar tabiiydi benim için.

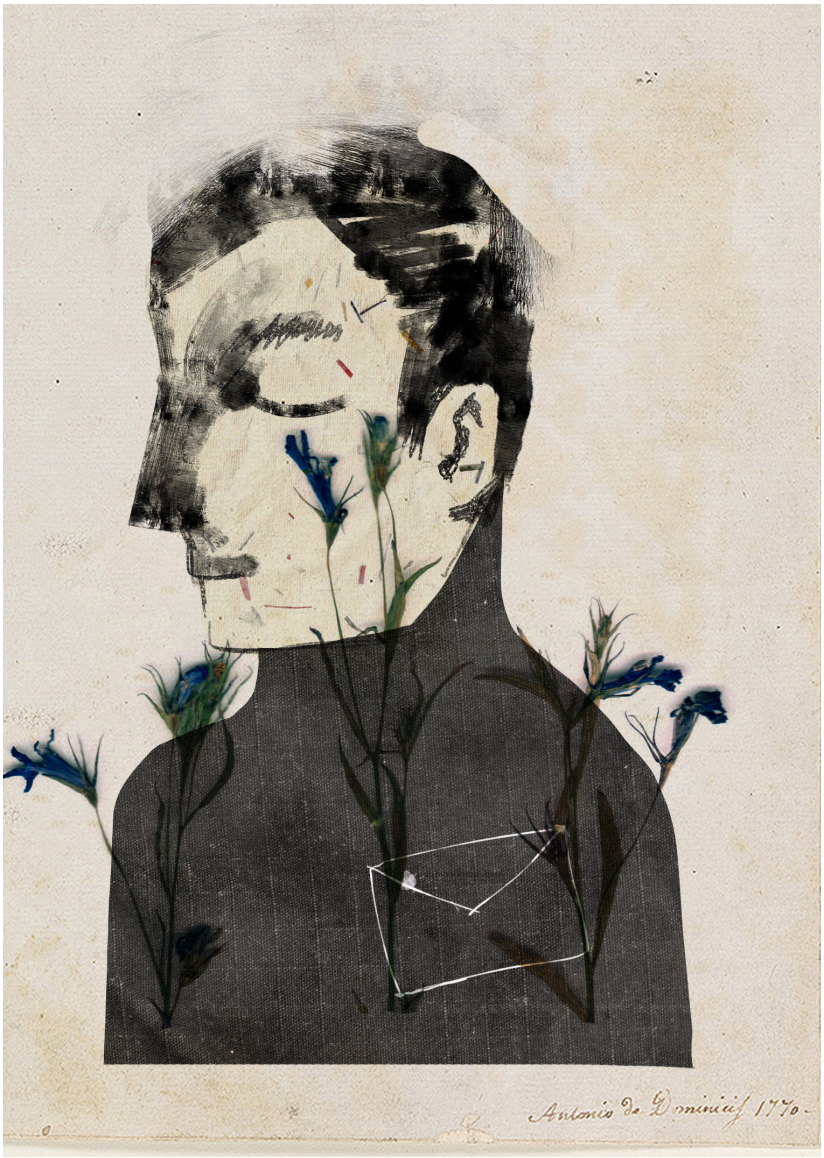
Hayır, anne, kimse beni "teşvik" etmedi. Hiçbir deneyimli eşcinsel bana akıl hocalığı yapmadı. Ama biliyor musun? Keşke biri çıkıp da yapsaydı. Keşke benden yaşça büyük ve Orlando'daki insanlardan daha aklı başında biri beni kenara çekip deseydi: "Sende hiçbir sorun yok, delikanlı. İleride herhangi biri gibi doktor yahut öğretmen olabilirsin. Deli, hasta veya kötü değilsin. Başarılı ve mutlu olabilirsin. Yatağını kimle paylaştığını zerre takmayan her türlü arkadaşınla huzur bulabilirsin. Her şeyden önemlisi, sevebilir, sevilebilirsin. Bunun için kendinden nefret etmeden..."

Ama bunları bana kimse söylemedi anne. Yeni yuvamın da yardımıyla, bunu kendim çözmek zorundaydım. Belki senin için inanması güç ama San Francisco bir insana değer biçerken cinselliği kale almayan hem heteroseksüel hem eşcinsel pek çok kadın ve erkekle dolu.

Onlar cins veya marjinal değil anne. Kimisi tezgâhtar, kimisi bankacı, yaşlı teyzeler, otobüste denk geldiğinde selam veren ve gülümseyen insanlar... Ne küstahlar ne de merhametli. Anlatmak istedikleri son derece basit: Evet, sen bir insansın. Evet, senden hoşlandım. Evet, senin de benden hoşlanmanda bir sorun yok.

Şu an ne düşündüğünü biliyorum. Kendine soruyorsun: "Nerede hata yaptık? Bunun olmasına nasıl izin verdik? Hangimiz onu böyle yaptık?"

Buna cevap verememem anne. Uzun vadede umursadığımı bile sanmıyorum. Tek bildiğim şu: Eğer babam ve sen benim bu halimden sorumluysanız; aydınlığım, hayatımın neşesi şu halim adına size tüm

Muhammet Ali Üzen

kalbimle teşekkür ederim.

Size eşcinsel olmanın ne olduğunu anlatamayacağımın farkındayım. Ama ne olmadığını anlatabilirim.

Eşcinsel olmak kelimelerin arkasına saklanmak değildir, anne. Aile, ahlâk veya Hıristiyanlığın aksine... Bedeninden yahut Yaradan'ın beden için yarattığı zevklerden korkmak da değildir. Komşunu yargılamak da, sana densiz veya kaba davranmadığı sürece tabii.

Eşcinsel olmak bana hoşgörüyü, şefkati ve tevazuu öğretti. Bana yaşamanın sınırsız imkânlarını gösterdi. Bana tutkuları, incelikleri ve hassasiyetleriyle devamlı güç veren insanlar bahşetti.

Eşcinsel olmak beni insanlığa buyur etti, anne. Ve ben bunu çok sevdim. Gerçekten sevdim.

Hâlâ aynı, bildiğiniz Michael olduğum haricinde söyleyebileceğim çok bir şey yok. Yalnızca artık beni daha iyi tanıyorsunuz. Sizi bilinçli olarak incitecek hiçbir şey yapmadım. Asla da yapmam.

Lütfen bu mektuba derhal yanıt vermen gerektiğine dair bir hisse kapılma. Benim için bana gerçeğin değerini öğreten sizlere daha fazla yalan söylemeye mecbur olmadığımı bilmem yeterli.

Mary Ann'in selamı var.

Barbary Lane 28 numarada her şey tıkırında.

Sizi seven oğlunuz,
MICHAEL

[1]İngilizcede "Save Our Children". 1977'de ABD'nin Miami kentinde kurulan politik bir koalisyondur. Amacı; çeşitli alanlarda cinsel yönelime dayanan ayrımcılığı ortadan kaldıran kanunnameye karşı durmaktır.
[2]Koalisyonun kamu öncüsü, eşcinsel haklarına karşı çıkan şarkıcı.

Bu Bizimki / Cemal Süreya / Çağrışımlar

K. Can Eren

Fazıl Say & Serenad Bağcan'ın *Yeni Şarkılar* albümünden "Bu Bizimki" adlı şarkı eşliğinde okuyunuz.

Paradiso

Parktan insanlar elini ayağını çekeli saatler geçti. Bir yaprağın gölgesi astı kendini ağacın dalından, yere düştü, boynunda ip! Ne kadar seversen o kadar katliamdır kaybedip kaybedip bulamamak. Yıkıcı bir aşk bu! Yollar yollara bölünür, aklın onda kalır, yarım yarım eksilirsin sonsuzluğa erişip gidelim derken. Ama şimdi, tüm bunlara vakit varken... Hava iyice soğudu, burnun turuncu, ellerin titrek ve tek yumruk. Nefesinle ısıtmaya çalışıyorsun. Üstündeki incecik gömleğinden başka kıyafetler dikip giydirdi üşüme diye sana yüreğim. Ben sen esen serin poyrazda üşüme diye düşünürken nasıl bir öfke bu? Hainler! Seni nasıl dövdüler? Sırf yaşama tutunabilmek için annenden babandan habersiz kaçıp geldiğin bu kent bile seni sığdıramadıkları dünya oldu.

"Yanında kalem var mı?"

Dakikalarca çantamı kurcaladım ama yok! Keşke olsaydı. Yasadışı cümleler devşirip aşkımızı yazardık betonarme banklara.

Gecenin bu saatinde loş sokak lambalarının altındaki banklardan birinde izbe bir parkta oturup ahlak bekçilerini ve soyguncuları karşımıza alma cesaretinde bulunduk. Isınırız diye aldığım şarabın verdiği cesaretle beraber aklımda sadece elini tutmak... O kadar korunmaya muhtaç o kadar yabancısın ki bu kente... Ama bizim sanki tepeden tırnağa tanışıklığımız vardı. Titrek dudaklarınla mırıldandığında ilk defa duyduğuma emin olduğum melodi bile sanki tanıdıktı. Başını omzuma yasladın. Eksiliverdi birdenbire tüm kaygılarım. O an ne gölgeler ne karanlık gözler ne de mavi kırmızı! Tam tepedeyken Çoban Yıldızı, seni üşüttüğü için kızdığım poyraz birleştiriverdi dudaklarımızı!

Purgatorio

Sabaha kadar soğukta sokaklarda dolaştığımız günler geride kaldı, beraber bankta oturduğumuz parktan bile geçemiyorum artık. Kökü dışarda Arnavut Kaldırım'larına tökezleyip duruyorum hayatımdan çıkıp gittiğinden beri. Oysa aşkımızın imkansızlığını kendi imkanlarımızca bu kentte yaşayabilirdik. Gittin. Savaşlardan kaçtığın gibi kaçtın benden. Batan bir geminin limana dönmesini bekleyen mülteci umuduyla bekledim dönmeni. Ama sen ne batan gemilerdeydin ne de limansız kıyılarda beni bekledin. Kökü dışarda bir aşktı bu! İşgalle başlayıp tarumar ettiğin bu kentten kaçıp başka ülkelerin, başka kentlerinde çirkin sevinçlerle seviştin. Taksim'de leş ve izbe bir barda saatlerce dans ettikten sonra:

"Gözlerin artık beni korkutmuyor" demiştin?

Inferno

Buralardan gideceğin günü beklediğim saatlerde uğulduyordu beynim. Unutmak için bugüne kadar her ne dediysen sesini tanıdıklarımın dudaklarına gizledim. Dinledim, dinledim ve martı çığlıklarıyla beraber nisyanlar besledim. Bekledim. Belki de bu

kentten gittiğinde oturduğumuz kayalardan kopup yüzerim sularına. Yine aşkımızın yasak olduğu kentin birinde ellerini tutup tekmelenirim sokaklarda; sen yine evlenmek istemezsin, çocukların olsun istersin ama. Dans edersin tek başına sana şehvetle bakanların ortasında kimselere aldırmadan. Gün'de üç öğün hayaller kurup yıkarsın, benim üstüme tutku yükünü yıktığın gibi. Yine poyrazlı bir gece vakti seninle tanıştığım, o ilk defa buluştuğumuz bayrağın altındaki meydanda dolanıyorum. Etraf sana benzeyen mültecilerle dolu. Bu gülümseme tanıdık, bu kahkahalar alelade, bu kelimeler herkesin dilinde, bu herkes, sen değilsin.
"Ama bu bizimki farklı, bana yaşama tutunmayı öğretir misin?"

demiştin.

¿

Bazı kaynaklar sıtmadan ötürü diye belirtse de Dante Alighieri kesin olarak bilinmeyen bir sebepten dolayı öldü.

Ferhat Eraslan

Röportaj: Halim Çiftçi, İrem Kargıoğlu, K. Can Eren

"Edebiyat ve Kuir" Aktivist Söyleşisi

Bu sayımızda LGBTİ+ hak savunuculuğu alanındaki aktivizm hareketinde söz sahibi olan dört isimle söyleştik. Kuir hareketteki yerleri, düşünceleri, sanatın ve edebiyatın ne derecede kuir olduğu hakkındaki görüşlerini aldık. İyi okumalar.

Okuyucularımıza kuir hareketindeki yerinizi ve kendinizi kısaca anlatır mısınız?

***Beren Azizi (BA)**: Tabii tanıtırım. Onur Haftası gönüllüsüyüm aynı zamanda BÜLGBTİ+'tanım. Bir yandan da öğrenciliğim devam ediyor, ikinci lisansım olarak tarih bölümü öğrencisiyim. Daha önce radyo, sinema ve televizyon bölümünden mezun oldum.*

***Kemal Ördek (KÖ):** 2007'den bu yana LGBTİ ve seks işçileri hakları alanında çalışmalar yürütüyorum. Bir yandan ulusal düzeyde savunuculuk, kapasite geliştirme, kampanyalar, hak ihlalleri izleme ve belgeleme çalışmaları koordine edip yönetirken; diğer yandan da uluslararası alanda çalışmalar yürütüyorum. 2013'ten bu yana Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği'nin yönetim kurulu başkanıyım. Kırmızı Şemsiye'ye ek olarak ise, Orta ve Doğu Avrupa ile Orta Asya Seks İşçileri Hakları Ağı'nın yönetim kurulu üyeliğini yapmaktayım. Bir yandan da Kırmızı Şemsiye Fonu, Kadınlar için Acil Eylem Fonu ve Astraea Lezbiyen Vakfı'nın danışma kurulu üyesiyim. Geçmişte, Transgender Europe'un eş-başkanlığını yaptım, Seks İşçiliği Projeleri Küresel Ağı'nın Politika Yetkilisi olarak çalıştım. Kısacası, aktif bir şekilde LGBTİ ve seks işçileri hareketi içerisinde projeler geliştirmeye ve uygulamaya devam ediyorum.*

***Levent Pişkin (LP)**: Bir yerim olup olmadığını bilmiyorum, elimden geldiğince hak savunuculuğu yapmaya çalışıyorum bir ibne olarak. Aktivist kelimesiyle ilgili ciddi endişelerim ve eleştirilerim olsa da şimdilik öyle diyelim.*

Seyhan Arman (SA): *Hareketimiz şimdilerde 'kuir hareket' olarak mı adlandırılıyor? Daha eşcinselliğin ne olduğunu anlatamadık ne kuiri ay? Ay derken dünyanın uydusu olan değil, zırıllık anlamında kullanılan ay veya ayol. Artı daha bunun lezbiyeni var, transseksüeli var, interseksi var sonra veganlar var. Veganlar kuir sayılır mı ki? Kuir neydi? Kuir zırıllıktı. Kuir normalleşmemekti. Kuir emekti. Evet, buldum kuir emekti! Şivey şivey yani. Ayrıca kendimi anlatabilmem için bana koskoca bir sınırlama getirdiniz "12 punto ve 1 sayfa" diye. Bu şartlarda kendimi anlatmam zor. Bir zahmet Google amcaya soruversinler :)*

KAOS-GL'de yazılarınızın yayımlandığını biliyoruz. KAOS-GL'nin Türkiye'deki kuir hareket bağla-

mında ne kadar etkili olduğunu düşünüyorsunuz? Kuir olarak nitelendirebileceğiniz Türkçeye de çevrilmiş en "sağlam" bulduğunuz teorik kaynak nedir?

BA: *LGBTİ+ mücadelenin yayıncılık ayağında KAOS GL'nin oldukça önemli bir yeri olduğunu düşünüyorum. Aktivist ve aktivist söylemleri havuzu sunuyor okuyucuya, bunun yanında habercilik de yapıyor. Yaygın medyanın LGBTİ+ dışlayıcı ve yer yer nefret söylemli haberciliğine karşı olarak bir referans noktası oluşturuyor KAOS GL habercilikte. Daha alternatif yayın organları LGBTİ+ özelinde gündemleşmiş bir haberi yayımlayacakları vakit KAOS GL'nin diline, haberleştirme kurgusuna dikkat ediyorlar, bazen de doğrudan haber kaynağı olarak kullanıp kendi yayın organlarına taşıyorlar bu haberleri. Yani diyebilirim ki ulusal ölçekte GZONE ile LGBTİ+ kitle iletişim aracı işlevi görüyor, uluslararası ölçekte ise LGBTI News Turkey ile Türkiye'nin LGBTİ+ gündemini dünyaya taşıyan işlevi var. Kuir olarak nitelendirebileceğimiz kaynak dediğimizde kuiri sıfatlandırmış oluruz, bu durumda birçok kaynakta kuir sıfatını karşılayacak özellikler bulmak mümkün. Kuir teoriyi ders gibi anlatan bir temel kaynak soruluyorsa şayet yapısalcılık ve yapısalcılığın eleştirisi olarak post yapısalcı felsefenin yapısalcılığın hangi noktalarını ısrarla eleştirdiğini kabaca anlatan temel eserlerle işe başlanabilir. Zira kuir kuram post yapısalcı felsefenin ürünü bir teoridir. Dolayısıyla yapısalcı toplumsal cinsiyet kuramları, postmodern feminizm öncesi feminist kuramlar bilinmeden anlaşılması pek mümkün olmayan kuramlardır. Her post yapısalcı kuramda olduğu gibi kuir kuramın da bir giriş kitabı aslında yoktur. "Sağlam" bir referans kaynağı yoktur; aksine sürekli kendinden öncesine referans vere vere kurgulanmış bir kaynaklar toplamıdır. Jagose'un adında da giriş sözcüğü olan Türkçeleştirilmiş bir giriş kitabı olsa da ilerlemeci modern teoriler ve bunun devamı olarak özellikle yirminci yüzyıl feminizmi anlaşılmadan kuir kuramın sadece LGBTİ+ hareket özelinde düşünüp anlamak pek mümkün olmayabilir.*

Kuir bireylerin seks işçiliği konusunda yaşadıklarını nasıl değerlendirirsiniz? Kuir seks işçiliğini diğer ülkelerle karşılaştıracak olursak Türkiye'yi nerede görüyorsunuz?

BA: *Kuir bir kimlikse kuir bireyler kimdir sorusunu yanıtlamak LGBTİ+ kimliklerinde olduğu kadar olağan değil. Bu sebeple kuir kimlikteki bireyleri hangi açılardan bir araya toplayacağız ve hangi açılardan bu bireyleri ortaklaştırıp bu ortaklıkları üzerinden diğer seks işçilerinden ayıran koşullarını tespit edeceğiz? Bu sebeple seks işçiliği gibi ekonomik alanlardaki yaşanmışlıkların analizlerinin genel olarak seks işçilerinin çalışma koşullarının analizi, özel olarak da hangi sınıfsal-kimliksel koşulların bu çalışma koşullarındaki zorlukları daha da zorlaştırdığına iktidarı da hesaba katarak bakmanın gerektiğini düşünüyorum. Örneğin, barınma, sağlık, eğitim haklarına ulaşım, güvenli yaşam, korunma gibi konularda devlet LGBTİ+ ve/*

veya kuir bireylere tarihsel ve güncel olarak nasıl yaklaşıyor gibi soruları sadece kuir odaklı değil feminist, LGBTİ+ hareketi ve kuir odaklı yaklaşarak düşünebiliriz. Bunlar işin zorlu kısımları. Diğer kısımlara geçersek, seks işçiliği hizmeti verenlerin istedikleri gibi çeşitli arzu hizmetlerini sunabildikleri alanlar var mı? Müşterilerin ve iş yerinin kuirleşmesi nasıl? Bu alanlarda özelleşmiş şovların, tiyatroların, sokakların, dergilerin, alanların olduğu yerler nasıllar? Her kimliğin hem çalışan hem müşteri olarak ulaşımına açık mı? Bu kısımları kıyasladığımızda Türkiye'de hala ağırlıklı olarak heteroseksist bir seks işçiliği kabulü mevcut.

Kuir hareketin Türkçe yazılan edebi eserlerdeki yansımasını yeterli buluyor musunuz? Daha önce edebiyatımızda cinsiyet algısının üzerinde dikkat çekici derecede söz söyleyen bir metin okuma şansınız oldu mu?

BA: *Yeterli yetersiz bulmaktan ziyade kulaktan dolma genellemelerle kuir teoriyi bir çeşit belirsizliğin meşrulaştırması olarak kullandıklarına tanık oluyorum. Hâlbuki gerek kültürel sebeplerle otosansürün olduğu gerek siyasi sebeplerle siyasi iktidardan kaynaklı ahlakçı sansürün olduğu bir ülkede üretilen üstü kapalı cinsellik temsillerinin altını biraz oyduğumuzda fobik çıkacak toplumsal cinsiyet yansımaları "kuir"in ezbere öğrenilmiş genellemeleriyle meşrulaştırılmaya çalışılıyor. Bu sadece edebiyatta değil sinemada da böyle. Türkçe edebiyat kuir yansımasından ziyade estetik zenginlikten ve cesaretten yoksun bir edebiyat. Bunun tabii ki otör sebepleri olduğu kadar makro siyasi sebepleri de var, sadece yazarları yermek değil amacım. Bu eleştirilerimden sonra cinsiyet algısı üzerinde dikkat çekecek önemde ve derecede söz söyleme konusunda kimisi için çok klişe gelebilir ama Duygu Asena'nın "Kadının Adı Yok"unun üstüne çıkan pek eser yazılmadı henüz.*

Yakın dönemde, faillerin ceza aldığı, emsal olarak gösterilebilecek bir cinsel saldırı davasının lehinize sonuçlandığını biliyoruz. Bu süreci zorlukları ve kazanımlarıyla beraber okurlarımızla kısaca paylaşmak ister misiniz?

KÖ*: Açıkçası, bahsi geçen bu süreçimle ilgili yazılı ve görsel medya üzerinde çokça paylaşım yapıldı, konu çeşitli mecralarda fazlasıyla gündeme getirildi. Takdir edersiniz ki, bir yandan da, konunun üzerimde yoğun bir psikolojik ağırlığı mevcut. Sürekli şekilde bahsetmek ve yeniden yaşamak istemiyorum o süreci. Bir yandan hak savunucusu, diğer yandan mağdur olmanın getirdiği bir ağırlıktan bahsediyorum ve okuyucuların aslında beni olaydan bu yana – yani son bir buçuk senedir – saran travma iklimini*

takip etmesi açısından bundan bahsetmememin iyi olacağı kanaatindeyim.

Yaşadığım olaydan bahsetmek istemiyorum; fakat olayı takip eden polis işkencesi ve kötü muamelesinden sürekli dem vurmak isterim. Tecavüz, yoğun bir şekilde tehdit ve hakaretlere uğramak ve sonrasında yardım talep ettiğiniz polis memurlarının sizi yeniden bir şiddet cenderesi içerisine sokması pek dayanılır bir şey değil. Trans ve seks işçisi olduğum gerçeği, olay esnasında ve sonrasındaki süreçte sürekli bir kısır döngü içerisinde mağdur edilmeme sebep oldu. Saldırganlar ile ilgili yürütülen soruşturma aşaması ile bana işkence ve kötü muamelede bulunan polis memurları hakkında yürütülen soruşturma (daha doğrusu soruşturmama) aşamaları ayrı bir travma süreciydi. Savcılıkların yavaşlıkları, saldırganların tutuklanmamaları, polislerin soruşturulmaması ve cezasızlıkla ödüllendirilmeleri ve benzeri her türlü gelişme beni çaresizlik hissine daha fazla itti. Aradan bir buçuk sene geçti, saldırganlara yönelik dava açıldı ve toplamda beş duruşma atlattım. Sonuç güzeldi ve bu durum beni şaşırttı ve bir o kadar da umutlandırdı. Üç saldırgan hapis cezasına mahkûm edildi. Öncelikle cinsel saldırı suçu sabit görüldü, tehdit, hakaret, hürriyetten alıkoyma, fiziksel saldırı ve hırsızlık suçlarından üç saldırgan için ayrı ayrı otuz yıl civarı hapis cezası verildi. Meseleyi görünür kılmanın, kampanyalaştırmanın ve toplumsal desteği arttırmanın mahkeme heyeti üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu ve trans bir seks işçisinin mağduriyeti sonrası saldırganların nasıl cezalandırıldığını görmüş olduk.

"Tecavüz, yoğun bir şekilde tehdit ve hakaretlere uğramak ve sonrasında yardım talep ettiğiniz polis memurlarının sizi yeniden bir şiddet cenderesi içerisine sokması pek dayanılır bir şey değil."

Derneğinizde kuir hareketle ilgili hangi alanlarda üretimler yapılıyor? Edebi değer taşıdığını düşündüğünüz üretimler gerçekleşiyor mu? Gerçekleşiyorsa bize bu işlerden bahsedebilir misiniz?

KÖ: *Dernek olarak çokça yazılı yayın üretiyoruz. Bu üretimler geneli itibarı ile derneğimizin yürüttüğü alan çalışmalarının sonucunda ortaya çıkıyor. Alan çalışmaları esnasında yaptığımız röportajlar ve yaşam deneyimi aktarımları bu yayınları besliyor. kirmizisemsiye.org üzerinden "Kaynaklar" başlığına giriş yapıldığında İngilizce ve Türkçe olarak yayınlarımıza erişilebilir.*

Başta trans cinayetleri olmak üzere kuir bireylere karşı işlenen nefret suçlarıyla ilgili hukuksal süreç sizce nasıl iyileştirilebilir? Bu konuda avukatların ya da hukuksal sürece dâhil olan diğer bireylerin kendi aralarında örgütlenmesine dair bir çalışma var mı?

LP: *Yapılması gereken epey bir şey var hukuk alanında. Uygulayıcıların yasa yapım süreçlerine kadar çok geniş bir yasal alanda ciddi reformlar gerçekleştirmesi gerekiyor. Hukuk, daha özel anlamda mevzuat LGBTİ'leri görmüyor, görmediği alanda olumlu bir gelişme olması tabii beklenemez. O yüzden önce yasal tanıma dediğimiz meselenin gerçekleşmesi ve anayasada cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği terimlerinin eşitliği düzenleyen maddede geçmesi gerekiyor. Buna istinaden kanunlarda ilgili düzenlemeler gerçekleştirilmeli ve LGBTİ'lerin yaşadığı problemlerin en azından yasal anlamda ilk etapta önüne geçilmeli. Ayrımcılık yasası mesela, ya da nefret suçlarıyla mücadele yasası yapılmalı. Bu sadece cinsel azınlıklar ile ilgili önem arz etmiyor. Etnik ve dinsel azınlıklara dair de bir yasal koruma imkânı getirir, en azından getirmesi beklenir. Bunun dışında hâkim ve savcıların bu konuya dair eğitilmesi ciddi önem arz ediyor. Zira hâkim/savcı dediğiniz de*

toplumdan çıkan insanlar, toplumdan bağımsız düşünemeyen, birtakım yargıları olan insanlar. Hukuk Fakülteleri'nde buna dair kısıtlı da olsa bazı akademisyenler çalışmalar yapıyor ama yetersiz tabii ki. Buna paralel olarak kolluk kuvvetlerinin de cinsiyet ve cinsel kimlik hususunda eğitim almaları elzem. Hatta belki kolluk içinde ayrı bir birim bile düşünülebilir. Ancak en temelde yapılması gereken heteronormatif ögelerle tanımlanan, hatta heteronormativitenin kurucu unsurlarından biri olan hukuk sisteminin nötrleşmesi, hatta bazı noktalarda cinsel azınlıklar lehine düzenlemeler yapması gerekli. Ve kuşkusuz ki en önemli husus mücadele. Toplumsal alanı ve olanı özgürleştirmediğimiz müddetçe bir özgürlükten söz edilmesi mümkün olmaz. Yasa dediğimiz şey gayet kadük kalabilir pratikte. Bu anlamda avukatların da oluşturduğu ağlar söz konusu. Aynı zamanda çeşitli platform ve derneklerde de buna ilişkin çalışmalar yürütülüyor.

Kuir hareketin açık mı yoksa kendi içerisinde kapalı bir şekilde devam eden bir hareket olduğunu mu düşünüyorsunuz? Türkiye'nin içinde bulunduğu bu zorlu dönemde sizce kuir hareketi bu durumdan nasıl etkileniyor?

LP: *Zorlu dönemden kastınızın OHAL olduğunu düşünüyorum. Ya da artan şiddet olayları. Şöyle diyelim, milliyetçilik ve homofobi/transfobi kardeş müesseseler, bir yerde milliyetçilik ve buna bağlı şiddet olayları artıyorsa diğeri bununla orantılı olarak artar. Üstelik bu tür dönemlerde hareketin kendi gündemini yaratma/alan açma/alan kapma gibi sorunları oluyor. Bu da görünmezliğin ve dolayısıyla ihlallerin artmasına sebep oluyor. Hareket yek bir parça değil diğer soruya gelecek olursam. Dolayısıyla bunu her kurum ya da topluluk için ayrı ayrı değerlendirmek daha doğru olacak. Bir genelleme bizi yanlış bir noktaya götürebilir ama yapalım; LGBTİ hareket ittifaklara, ortak mücadeleye her daim açık oldu ve dahi insanları buna davet etti. Bu bağlamda çok kapalı ve salt kendi gündemini konuşan bir hareket olarak görülmemesi gerekir.*

"Milliyetçilik ve homofobi / transfobi kardeş müesseseler, bir yerde milliyetçilik ve buna bağlı şiddet olayları artıyorsa diğeri bununla orantılı olarak artar."

Kuir bir karakterin protagonist olduğu ve sizi oldukça etkileyen ya da severek okuduğunuz bir kurmaca metni (hikâye, roman vb.) okurlarımızla paylaşmak ister misiniz?

LP: *En sevdiğimi yazacak olursam Giovanni'nin Odası sanırım. Epey etkilenmiştim.*

BBC'nin "100 Kadın" projesinin listesinde adınızı görmek oldukça heyecan verici. Siz bu olayı nasıl karşıladınız?

SA: *Benim için de heyecanlıydı.*

İlham veren yüz kadın arasında olmak, üstelik trans bir kadın olarak o mecrada kendini var etmek hem benim için hem de hareketimiz için önemli diye düşünüyorum.

Transfobik bulduğunuz Türkçe yayımlanmış olan bir kurmaca metin (hikâye, roman vb.) var mı? Trans bir karakterin yer aldığı ve severek okuduğunuz herhangi bir kurmaca metin oldu mu?

SA: *Vardır mutlaka, aklıma gelmedi şu an. Daha doğrusu ilk aklıma gelenin yazarı ile bağlantıya geçmiştim ve fark etmediği bir fobi ile yazdığını anladığım için isim vermeyeyim şimdi. Severek okuduğum bir kaç tiyatro oyunu oldu; "Garaj" bunlardan birisi mesela. Ayrıca kendi yazdığım ve şu an provasını yaptığım "Küründen Kabare" isimli oyunu da her seferinde çok severek/beğenerek okuyorum. Ben yazdım diye mi acaba :)*

Daha önce rol almanızın istendiği herhangi bir filmi senaryosundan dolayı reddettiniz mi? Reddettiyseniz neden reddetmek istediğinizi paylaşmak ister misiniz? Trans bireylerin hayatına dokunan ve etkileyici bulduğunuz bir filmi okurlarımızda paylaşır mısınız?

SA*: Hem de defalarca reddettim. Hatta bir tanesinde doğrudan senarist/yapımcıya "Bıkmadınız mı bu ucuz klişelerden? Buradaki karakter transseksüel değil kafasına peruk takılmış bir adam. Derinliği olmayan böyle saçma bir karakteri oynamamı beklemiyorsunuz herhalde?" diye sordum ve toplantıyı terk ettim. Toplantıda bulunan ekipten iki kişi kapıda bana "İki aydır anlatamadığımızı on dakikada anlattınız. Teşekkür ederiz." dediler. İlk aklıma gelen "Danimarkalı Kız".*

Son olarak, kuir hareketinin sokakta karşılaşabileceğimiz herhangi biriyle ilişkisini nasıl değerlendirirsiniz? Sokaktaki herhangi birine ulaşabilmesi bağlamında kuir hareketin soyut ve somut anlamda varabileceği yer sizce nedir?

BA: *Öncelikle sokakta herhangi birileriyle karşılaşmayız. Herhangi biri diye "sade vatandaş" kimliğinin bir yanılsama olduğunu düşünüyorum. Karşılaştığımız kişi herhangi biri olabilir, bu doğru; ama hangi herhangi biri? Bu soru yanıtlanmadığı sürece "Sade vatandaşla ilişkisi nasıl bu meselenin?" şeklindeki soruların kolaydan zora doğru şeklinde şablonlu ve fazla tavizli siyasetlere sebep olacağını düşünüyorum. Dolayısıyla önce bu, kimdir şu sokaktaki herhangi biri sorusunun yanıtlanması gerekiyor. Hareketin varabileceği yer nedir sorusunun yanıtıysa "devrim" değildir. Fobilerden arındırılmış "tertemiz" bir toplum da değildir. Vaatleri olan bir teoriden doğmuş ajandalı bir hareket değildir kuir hareket. Cinsiyetsiz mi çok cinsiyetli mi bir dünyaya doğru bilemiyoruz pek; ama ikili karşıt ikili cinsiyetli olmadığı kesin.*

KÖ: *Temas etmek değerlidir ve temas etmenin farklı yolları vardır. Yayın üretmek, görünürlük ve farkındalık arttırıcı etkinlikler düzenlemek, sosyal medya araçlarını kullanmak, yazılı ve görsel medya organlarına röportajlar vermek, sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği etkinliklere ve toplantılara katılım göstermek, sokakta eylemlilikler gerçekleştirmek ve benzeri her türlü faaliyet – sokakta veya değil – insanlarla temas etmenin yollarını oluşturuyor. On yıl önce bu meseleleri konuşmuyorduk, harekete dair kurduğumuz dil bile farklıydı. Son on yıl içerisinde gerçekleşen politik ve toplumsal gelişmeler herkesi olduğu kadar bizi de etkiledi ve kullandığımız argümanlar da gelişti ve hatta farklılaştı. Olumlu bir gelişme olarak görüyorum bunu zira bütün bu gelişmeler sokaktaki insanlarla nasıl etkileşim içerisinde olabileceğimizin tüyolarını bize sunmuş oldu. Tabii ki bu tartışma süreğen bir tartışma olarak her zaman gündemimizde olacak ve geliştirecek bizi. Bugüne dek kullandığımız araçlar ile bundan sonra kullanacağımız araçlar, hedef grup olarak kimi veya kimleri tanımladığımıza bağlı olarak*

etki gücünü arttıracaktır. Toplumun daha geniş kesimlerine erişebilmek amacıyla belki yöntemlerimizi değiştirmemiz veya değiştirmiyorsak bile geliştirmemiz gerekiyor. Bunun yolu da harekete daha fazla aktörü katmak, daha fazla örgütlenmek ve toplumsal gelişmeleri iyi analiz ederek stratejiler geliştirmektir. En azından son on yıl bunu göstermiş oldu. Eksik kaldığımız ve kendimizi geliştirmemiz gereken yerler de var, kendimizi takdir etmemiz gereken yerler de var. Hepsini bir torbada buluşturmak, analiz etmek ve yön belirlemek gerekiyor. Bütün bu konu detaylıca tartışılabilir ve bu gereklidir; ancak söylenmesi gereken önemli bir detay vardır. Bu detay da hareketin, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bir sosyal değişim etkisinin yadsınamaz bir gerçek olduğudur. Bu değişim kısa vadede kendini gösteremiyor olsa da orta ve uzun vadede sokaktaki insanla olan temas yollarının artması dikkate alındığında kendini göstermeye devam ediyor ve edecektir.

LP: *Cevabı ömür süren sorulardan. Bir hareketin varacağı yeri kendi dinamikleri ve mücadele sahası belirler. Amerika'daki gibi ana akımlaşabilirsiniz de yine oradaki gibi "kuir" bir tahayyülle mücadeleyi bir hedef gözetmeden, eleştirel bir duruş ve sürekli yenilenerek devam ettirebilirsiniz de. Ben ikinciden tarafım. Sokakta karşılaşabileceğimiz herhangi biriyle ilişki konusunda ise sadece şunu söylemek isterim ki homofobi/transfobi bireysel meseleler değil. Bireyin tepkisi tek başına bir anlam ifade etmez bu sebepten.*

SA: *Bu çok zor bir soru; üstelik kısacık bir sohbette gırgır şamata yaparken nasıl bağlayabilirim bilemedim. Önce kuir hareketi tanımlamamız gerekir. Bunu ben yapamam. Daha doğrusu kuir dediğimiz şey net değil ki; akışkan. Kime göre ne ifade ediyor, bunu netleştirmeden ne desem boş. Artı sokakta karşılaştığımız herhangi birisinin kuir hareket ile ilişkisi var mı? Bırak hareketin kendisini adından haberi var mı? Hatta sokakta karşılaşabileceğimiz herhangi birisi de değil, bizim nasıl bir ilişkimiz var? Bence henüz bu çatı terimin altında birleşmemiz için erken. Henüz ilk akla gelen yaftalarımızla barışamamış, anlamlandıramamışken kuir muir bize uzak. Akademisyenler takılsınlar kendi aralarında; özümüzle barışınca döner sorarız kendilerine "Abicim kuir ne demekti?" diye.*

Teşekkür ederiz.

Eski Türkler'de Hemcins Arzu ve Tasviri

Dr. Muhittin Şahin

Belleri ince, omuzları geniş, teni beyaz ve yanakları al-kırmızı sâkiler

Günümüz toplumlarının yaşam biçimlerinin saptanmasında, yaşayan bireylerle etkileşim önem arz eder; ancak toplum doğup büyüyen ve gelişen, sonrasında ise ölen bir olgu olarak ele alındığında geçmiş toplumların betimlenebilme imkânı ve yöntemi de farklılaşır. Bu farklılaşma, etkileşimde bulunulabilecek kişilerin varlığının mümkün olmaması dolayısıyla, toplumbilimcilerin edebiyatı önemli bir sosyolojik malzeme olarak kullanması şeklindedir. Ancak edebiyat etkileşimsizliği değil, bilakis güçlü bir etkileşimi içinde barındırır: Edebiyat toplumun bir yansıması olabildiği ölçüde, toplumun yeniden şekillendirilmesinde de önemli bir rol üstlenir.

Toplumun yeniden şekillendirilme süreci olarak İslamiyet'in kabulü Türkler için önemli bir dönüm noktasıdır. Bu süreçte Şamanizm ve Maniheizm inanç dönemi Türkler için kapanır ve İslam etkisinin olduğu bir dönem başlar; sürecin bir diğer önemli dönüşümü ise göçebe Türklerin yerleşik hayata geçişleridir. Yerleşik hayatsa zamanla sözlü kültürü yazılı kültüre çevirmiştir. Çeşitli toplumsal dönüşümlerin yaşandığı böyle bir dönemde kaleme alınan bir nasihatname özelliğindeki *Kutadgu Bilig*, Karahanlılar'ın saray nâzırı Balasagunlu Yusuf Has Hâcip tarafından yazılmış olup, 1070 yılında hükümdara arz edilmiştir. Kitabın adı "mutluluk, kutluluk veren bilgi" anlamına gelir ve bir özgürlük alanı olarak kuir imgeler ve anlatılarla karşılaşılmaktadır.

Yusuf Has Hacip, yapıtının 2913 – 2924 numaralı beyitlerinde içecek sunan sâkilerin (içki sunan kimse) kim olmaları, ne giymeleri ve nasıl davranmaları gerektiğini anlatır; bu beyitleri dikkat çekici kılan ise onun queer (kuir) anlatımıdır. İlgili beyitler şöyledir:

(...)

İçkicibaşının sâkileri de
hep genç ve güzel yüzlü olmalı.

Yüzünde henüz tüy belirmemiş bu oğlanların yüzü dolunay,
boyu fidan, saçı kara ve görünüşleri tasvir gibi güzel olmalı.

Belleri ince, omuzları geniş,
teni beyaz ve yanakları al-kırmızı olmalı.

Onların yeşil, mavi, sarı ve pembe ipek giysiler
giyip dolaşmaları ve yemek taşımaları hoş olur.

İçkinin kıl, tüy ve çerçöpten korunması için
içkici temiz ve sakalsız biri olmalı.

İçkide kıl bulunursa, yakışık almaz;
kılın yemeğe ve içkiye düşmesi tatsız olur.

Bilgi veren bu yüzden demiştir;
kadeh sunanlar sakalsız olmalı.

Kadehçi temiz ve güzel yüzlü olursa,
içilen içki iştahla içilir, insanın içine siner.

Güzel yüzlü, tavır ve hareketi zarif olan kişi
ne sunsa yakışır, bak, göz ondan canın hissesini alır.

Şu beyiti söyleyen ne der, dinle;
ey bilen insan bunu sen dinle.

Yüzü gözü güzel, tavır ve hareketi zarif olmalı;
o ne sunarsa sunsun zevkle içilir.

Karnı acıkmış insan için onun yüzünü görmek yemektir; susamış insan için o bakıp da kanılmaz bir içkidir.

(Yusuf Has Hacip, 2008 :539).

Kutadgu Bilig'in sözcük anlamından yapılan çıkarsamaya göre mutluluğun amaçlandığı dizeler iki açıdan ele alınabilir:

1. Yiyecek ve içeceğe kıl tüy düşmemesi amacıyla kılsız ve tüysüz, temiz kişilerin sâkilik yapmasının gerekliliği ifade edilmek istenmiş olabilir; bu sayede yiyecek ve içeceği tüketenin iç rahatlığı ile karnını doyurabilmesi mümkün olabilecektir.

2. Yetişkin bir adamın henüz yüzünde tüy bitmemiş delikanlılara yönelik homo-erotik arzusu anlatılmak istenmiş olabilir (1).

Bu yazı, kuir ve edebiyat ekseninde yalnızca ikinci açıya odaklanmaktadır. Kuir, normal ve anormal tanımlamalara dayanan bir kavramdır; temsil ettiği taraf ise anormal olarak tanımlanandır. Anormal olanın hizadan çıkan ve kuralları ihlal eden özelliği, kuiri bir düzen karşıtlığında konumlandırır *(Şahin, 2013, 2016)*. Neyin normal ya da anormal olduğu çeşitli olgular üzerinden belirlenebilir; ancak Hacip'ten alınan dizeler ekseninde cinsiyet, cinsellik ve arzu düzeninde normal ve anormallik durumları dikkat çekicidir. Günümüz toplumlarında yapılan çeşitli araştırmalar, heteronormatif ve bunun öngördüğü heteroseksist düzende düzcinsellik dışındaki tüm arzuların anormal olarak benimsendiğini ortaya koymaktadır. Fakat Hacip'te dikkat edilmesi gereken husus, günümüzdeki cinsel anormallik kategorisinin, yapıtın Karahanlı hükümdarına sunulduğu 1070'li yıllarda normal olarak betimlenebilmesidir. Günümüzün bir anormalliği olarak hemcinse yönelik arzunun normal statüsündeki kurumsal yapısının (kısmen yaşanıyor olduğu ya da yaygınlığı) Antik Yunan'dan modern çağın başlangıcı olarak kabul edilen Aydınlanma'ya kadar Anadolu'da görüldüğü, çeşitli yazılı kaynaklardan öğrenilen bilgiye göre ileri sürülebilmektedir (*Ahmet Cevdet Paşa, 1980; Ahmet Cevat, 1328; Delice, 2012; Evliya Çelebi, 1971; Keykâvus, 2006).*

"Kutadgu Bilig'i çeşitli yazılı Türk kültüründen ayıran özellik, hemcins yakınlaşmayı olumlayıcı bir anlatıyla ele almasıdır"

Yusuf Has Hacip, hemcins arzuyu betimlerken erkeğin genç ve güzel yüzlüsüne vurgu yapar: "İçkicibaşının sâkileri de/ hep genç ve güzel yüzlü olmalı". Bu genç ve güzel yüzlü erkeklerle gerek mitoslarda gerekse edebi metinlerde sıklıkla karşılaşılır; nitekim, Hz.Yusuf'un güzel yüzü ve gençliğinin insanların aklını başından alması, Oscar Wilde'ın (2015) *Dorian*'ı ya da Nahid Sırrı Örik'in (2010) *Cezmi*'si hep güzel erkek yüzünden bahseder; bu güzelliğin devam etmesi ya da zaman içinde çürümesi ve cezbediciliğini kaybedişi söz konusu anlatılarda hakimdir. Gençlik, gençliğin verdiği bedensel özellikler ve bu özelliklerin zamanla kaybedilişi hemcins arzunun toplumsal boyuttaki kurumsallaşmasında kesişmekte ve birbirini etkileyebilmektedir. Nitekim gençlik özelliklerini kaybetmiş olan yetişkinin, o özelliklere sahip olana yönelik arzusu yetişkini ve yetişkin olmayanı bir noktada kesiştirebilmektedir. "Karşısında güzel bir delikanlı varsa iyice keyiflenir" *(Platon, 2013: 72)* diyen Platon'un bu arzuyu şöyle gerekçelendirdiği görülür: "Öncelikle aşk bazı nesnelere yönelir, bu şeyler eksikliği duyulan şeyler değil mi?" *(Platon, 2013: 80)*. İşte bu durum yetişkinin özlemlerini giderecek nesneleri ve o nesnelerin özelliklerinin betimlenmesini anlamlı kılar. Bu doğrultuda elli yaşında olan Hacip'in gençliğin bedene yansıyan özelliklerini tasviri de anlam kazanır.

Toplumun mutluluğuna yönelik bilgi veren Yusuf Has Hacip, hemcins yakınlaşmaların Türkler arasında kurumsallaşmasına etki ederken, bir yandan da ona bazı sınırlar tayin ettiği ileri sürülebilir. Bu sınırlar bedensel sembollerle belirlenmektedir ve

"yüzlerinde henüz tüy belirmemiş" olması betimlemenin çıkış noktasını ve önemli bir sınırı oluşturur. Yüzdeki tüysüzlük henüz ergin olmamaya işaret eder; nitekim bedende beliren tüyler ve kıllar o kişiyi artık erkek yapmakta ve bu hadiseden sonra genç erkeğin yetişkin erkekle münasebeti kınanabilmektedir. Hacip'in XI. yy'da betimlediği hemcins arzunun tüysüzlük ve kılsızlık üzerinden kurumsallaştığı ve yaygınlığı, XVI.yy'da Mustafa Âli'nin şu sözlerinden çıkarılabilir: "Günümüzde namertlerin, tüysüz-türüzsüz, bıyığı ve sakalı çıkmamış, güzelliği meydanda olan iyi huylu gılmana rağbeti, güzel ve cazibeli kadınlara gösterilenden daha çoktur" *(Akt: Delice, 2012: 341).*

"Henüz yüzlerinde tüy belirmemiş" ifadesinin hemcins arzuyu çağrıştırması betimlemenin devamı ile kendini deşifre eder: Genç ve güzel yüzlülüğün yanı sıra, bedenin ince beli, geniş omuzları, en ufak yaklaşımda utancın ve ne yapı(lıp)lamazlığın bir belirtisi olarak *al-kırmızı yanaklar* yetişkinin yöneldiği bir arzu nesnesi olarak genç delikanlıları anlatmaktadır. Söz konusu özellikler bedenin diriliğini ve gelişime açıklığını ortaya koyar ve yaşlanıp çürümeye, yok olmaya yüz tutmuş yetişkin bedenler için bir özlem unsurudur. Bu özlem ve aşk Platon'a (2013) göre öfkenin yerine huzuru koyar; Hacip'in beyitlerinde ise *Karnı acıkmış insan için onun yüzünü görmek yemektir; susamış insan için o bakıp da kanılmaz bir içkidir (Yusuf Has Hacip, 2008 :539)* ifadeleri ile vurgulanır.

Kutadgu Bilig'i çeşitli yazılı Türk kültüründen ayıran özellik, hemcins yakınlaşmayı olumlayıcı bir anlatıyla ele almasıdır; nitekim yukarıda da söz konusu edilen Mustafa Âli gibi bazı yazarların günümüzün kuir cinsel arzusunun yaygın ve bir nebzeye kadar kabul edilebilir olduğunu belirtmesine rağmen, söz konusu edimde bulunan kişileri namert gibi sözcüklerle tanımladığı da görülür. O halde şöyle bir çıkarımda bulunulabilir: Geçmişin normalinin günümüzde anormal (kuir) oluşu, bugünün normal ve anormalinin gelecekte nasıl bir statüye bürüneceğinin bilinemezliği, mevcut normal ve anormal duruşları belirsizleştirmektedir; edebiyatın ise söz konusu belirsizliğin bir şahidi olduğu ileri sürülebilir; çünkü zamanının gerçekliğini yansıtan edebiyat, zaman, mekan ve koşul farklılığında kuirin güvenilir bir anlatısı olma özelliğindedir.

Dipnotlar

(1) Yetişkin bir erkeğin yetişkin olmayana yönelik hemcins arzusunda, Yusuf Has Hacip'in bir anlatıcı olarak eserini tamamladığı yıldaki yaşı dikkate alınmıştır. 1070 yılında Hacip, elli yaşındadır. Elli yaşındaki bir yetişkinin yüzünde henüz tüy bile çıkmamış erkeklere yönelik arzuyu betimlemesi, yetişkinin yetişkin olmayana yönelik arzusu olarak kabul edilebilir.

Kaynakça

Ahmet Cevad (1328). Bizde Kadın. Derseadet: Kader Matbaası.

Ahmet Cevdet Paşa (1980). Sultan Abdülhamid'e Arzlar (Mar'ûzât). (Yay. Hazırlayan ve Sadeleştiren: Y.Halaçoğlu). İstanbul: Babiali Kültür Yayıncılığı.

Delice, Serkan (2012). "Zen-dostlar Çoğalıp Mahbûblar Azaldı": Osmanlı'da Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve Tarihyazımı. Cinsellik Muamması (Haz. C. Çakırlar ve S. Delice). s.329- 363. İstanbul: Metis Yayınları.

Evliya Çelebi (1971). Evliya Çelebi Seyehatnamesi Cilt II. (Haz. Zuhuri Danışman). İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Keykâvus (2006). Kabusnâme. M.Ahmed (Çev.). (Haz. O.Ş. Gökyay). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Örik, Nahid Sırrı (2010). Tersine Giden Yol. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Platon (2013). Şölen. F.Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Şahin, Muhittin (2013). "Yalnızlık Adlı Şarkının Queer Yabancılaşma Bağlamında İncelenmesi". Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi. Yıl: 17. Sayı:2. s.33-48.

Şahin, Muhittin (2016). Toplumsal Cinsiyet Hareketliliğinde Erkekliğin Dönüşümü: Eğitim, Kültür ve Etkileşim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış doktora tezi.

Yusuf Has Hacip (2008). Kutadgu Bilig. R.R.Arat (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Wilde, Oscar (2015). Dorian Gray'in Portresi. Ü.İnce (Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.

“Yılan Uykusu”ndaki İnsan

DOSYA

Tutkunur Vatansever

Sait Faik Abasıyanık “Yılan Uykusu” adlı öyküde insanın karmaşıklığını ve benzersizliğini iki hüviyetsiz karakter üzerinden anlatır. Öykü iki bölümden oluşur: İlk bölümde yazar ikinci tekil anlatıcıyı kullanarak doğrudan okuyucuya seslenir, ikinci bölümde ise anlatıcı birinci tekil şahıs perspektifinden bir odada yaşananları anlatır. Hikaye, insanı sınıflandırmaktan kaçınır ve insanın çeşitliliğine ve değişkenliğine odaklanır. Karakterlerin cinsel kimlikleriyle ilgili herhangi bir ipucu vermeyerek karakterleri toplumsal çift cinsiyetlilik bağlamında basite indirgemekten çekinir ve karakterlerin üzerinde tüm insanlığın bir takım özelliklerini ve karmaşıklığını biriktirir. Öykü boyunca da bu karmaşık “insan”ı anlamaya çalışır.

Yazar “Yılan Uykusu”nda cinsiyet kavramını ve dolayısıyla büyük bir sınıflandırmayı ortadan kaldırarak karakterlerin doğrudan insan oluşlarına odaklanır. Karakterlerin insan olmak dışında, isimleri ya da ayırt edici herhangi bir özellikleri yoktur ve ilginçtir ki bu onları farklı kılar. Yatağın kenarında büzülmüş yatan kişiyi “[i]şte o da senin gibi; elli ayaklı, kaşlı gözlü, sıhhatli hasta, sarışın esmer, kafası var, saçları var, kirpikleri var” gibi herhangi birinde olabilecek özelliklerle tanımlar. Bu benzerliklerden yola çıkarak, yataktaki kişinin herkes gibi “apaynı” olduğunu söyler. İkinci paragrafta ise kişiyi “apayrı” olarak tanımlar. Bu tezat sayesinde bireyleri insanlık çatısı altında toplarken, bir yandan da her bireyi tamamıyla kendine özgü olarak ele alır. Öyküye göre insan, cinsiyet de dâhil olmak üzere sınıflandırılamayacak ve tahmin edilemeyecek derecede sürprize açık, karmaşık ve tuhaftır.

Öykünün ilk bölümünde doğrudan okuyucuya seslendikten sonra ikinci bölümünde insanın karmaşıklığını karakterler üzerinden resmeder. Yatakta yatan kişiye “[D]emin yanımda olan,” “burada sizinle beraber bulunan” diye hitap eder ve böylece karakterlerin cinsiyeti hakkında hiç bir ipucu vermemeye devam eder. Yazar sık sık karakterlerin çocukluklarından bahseder. Anlatının bu yanı oldukça yoruma açık olmakla birlikte çocukluğun ve “çocuk” kelimesinin cinsiyetsizliğinden yola çıkarak karakterleri cinsiyetsiz ele almaya yönelik bir girişim olarak düşünülebilir. Karakterler kadın veya erkek gibi kalıplar içerisinde yer almadıkları için okuyucu tarafından getirilebilecek toplumsal rol ve ön yargılardan da kurtulmuş olurlar. Günlük hayatta belli kategorilere yönelik önyargı ve beklenti eğilimleri o kadar gelişmiştir ki, karakterlerin bu kalıplara girmemeleri okuyucunun karakterlerin eylemlerini yorumlamasını veya öngörmesini imkânsız kılar ve okuyucuda afallamaya sebep olur.

Öyküde, insanların karmaşıklığı birbirlerini anlamalarını güçleştirir ve öykü insanlar arasındaki bu anlaşmazlığı çözmeye çalışır. Mekân ve karakterler durağanlıktan yoksundur ve tahmin edilemez şekilde değişir, yer değiştirir ve soyut bir hale bürünürler. Yazar insanın değişkenliğini yansıtmak için sıkça “demin” ve “birdenbire” kelimelerine yer verir. “Dondum sobalı odada yapayalnız” diyen anlatıcı yataktaki kişinin yanında sıcaklık bulur. Fakat biraz sonra “[b]irden bire yine garip hissetmiştim her şeyi” der. Sait Faik, sobalı odada donmak tezatlığıyla ve anlatıcının değişen ruh haliyle insanın karmaşıklığını ve tutarsızlığını gösterir. İnsanın bu karma-

şası anlaşmazlıklara yol açar ve anlatıcı öykünün başından beri bu anlaşmazlığı bir yere vardırmaya çalışır ancak bu anlaşmazlık tam anlamıyla çözülmeden hikayede bırakılır. Odaya birden bire giren kızgın adam ve kuş, anlaşmazlığın bir miktar çözülmesinde önemli rol oynar. Kızgın adam anlatıcıyı sorgulamaya başladığında anlatıcı "üstüme bir şey alayım" diyerek odadan çıkar fakat geldiğinde "oda birdenbire değişivermiş[tir]." Biraz önce üşüyen adam şimdi kanepede rahatça sigarasını içiyordur ve anlatıcıya sakince "anlaştık, anlaştık" der. Öykünün başında "Haydi bakalım bil onu. Anla bakalım" diyen anlatıcı, bu şekilde, iki kişi arasındaki anlaşmanın yatıştırıcı etkisini gösterir. Anlaşmalarına sebep olanın ne olduğu sorulduğunda ise kuşun ona anlattıkları olduğunu söyler. Anlatıcı çocukluğunda herkesin duyduğu "bana kuşlar söyledi" deyişinden yararlanarak kuşu iki karakter arasındaki iletişim ağı olacak şekilde kurgulamıştır. Adam ayrıldıktan sonra, öykünün sonunda, anlatıcı ısınmış odada uyuyan kişinin yanına yatar ve kuş bir onun bir diğer kişinin kafasına konar. Sonunda öykünün başından beri süregelen büyük hareketlilik ve değişim yatışmıştır, yerini "mışıl mışıl" bir uyku almıştır. Kuş iki kişi arasında yine bir iletişim aracı olmuştur ve onların sembolik bir şekilde birbirlerini anlamalarını sağlamıştır.

"Yılan Uykusu" anlatımı, olay örgüsü ve mekânının soyutluğuyla idaresi güç bir öyküdür. Öykünün bu özelliği ve karakterler karmaşa içerisinde bir harmoni oluşturur. Sait Faik, her davranışı ve ifadesiyle farklı olan insanı toplum tarafından oluşturulmuş kalıplara sığdırmaz ve karakterler yoluyla bu insanı anlamaya ve anlatmaya çalışır. Öte yandan öykü boyunca insanın anlaşılmazlığına da vurgu yapar.

Sosyal medyada Pan Dergi'yi takip etmek için

twitter.com/pan_dergi facebook.com/pandergi instagram.com/pan_dergi

*Eltinin Eltiye Ettiği...

DOSYA

Olcay Akyıldız

Çıkmaz Sokak Şahabettin Süleyman'ın 1327/1909 yılında *Resimli Kitap* dergisinde tefrika edilen bir tiyatro oyunudur. [1] Olay, hicri 1323/1905 senesinde Şişli'de bir konakta cereyan eder. Refika Nesib ve Makbule Şekib iki eltidirler. Refika, Nesib Paşa'nın ikinci karısıdır. Kendisi görüp beğendiği Makbule'yi kayınbiraderi Şekib Bey ile evlendirir. Amacı Makbule ile olan ilişkisini daha rahat yaşayabilmek, onunla her gün aynı çatı altında bulunmaktır. Bu iki genç kadın, yaşları oldukça ilerlemiş olan kocalarını binbir naz ile kandırarak onlara ne isterlerse yaptırırlar. Evin gizli yöneticileri bu iki kadın, özellikle de Refika'dır. Nesib Paşa karısını hem çok sevmekte hem de ona sonsuz güvenmektedir. Daima namus meselelerinden söz açan Refika'ya sık sık, *"Sen başka. Senin gibi namuslu bir kadın İstanbul içinde yoktur. Bundan eminim."* türünden sözler söyler.

Olaylar Refika'nın kendisine yeni bir sevgili bulması ile alevlenir. Bu durumu çok kıskanan Makbule intikam almayı planlar. Yeni sevgilisi Cavide'den başkasını gözü görmeyen Refika ise evin içinde çeşitli entrikalar çevirmeye çalışır. Üvey annesi Refika'yı hiç sevmeyen ve babasının nasıl da kandırıldığının farkında olan Cavid ise ölmüş olan diğer amcasının kızı Nermin'e âşıktır. Kocasından boşanmış olan Nermin de Nesib Paşa ve Şekip Paşa ailesiyle birlikte bu konakta yaşamaktadır. Cavid'in Refika'dan nefret ettiğini bilen Makbule bir gün onu, sanki habersizmiş gibi, Refika ile Cavide'nin halvet hâlinde oldukları odaya gönderir. Cavid'in gördükleri karşısında dili tutulur. Her şeyi tam manasıyla anlayabilmek için Makbule'yi sıkıştırır ve onu konuşturur. Makbule kendisini olayların dışında tutarak tüm hikâyeyi Cavid'e anlatır ve onu kendi intikamı için kullanır. Cavid, *"İkisini de öldüreceğim"* dedikçe yengesi güya onu engellemeye çalışır ama gözlerinde intikam ateşi yanmaktadır.

Konakta garip şeyler olmaktadır. Makbule ile Cavid'in gizli konuşmaları, Makbule ile Refika'nın eskiden *"gül gibi geçinirken"* şimdi *"kedi köpek gibi"* hırlaşıyor olmaları, Makbule'nin geceler boyu ağlaması ve kocasına sebebini söylememesi hep kafaları karıştırmaktadır. Ne Nesib Paşa ne de Şekib Bey olan bitene bir mana veremezler. Sonunda Cavid'i sevdiğini anlayan Nermin ise, acaba Makbule ile Cavid arasında bir şey mi var, diye şüphelenmektedir. Ve bir gün Cavid, Refika yengesi ile âşığını vurmak üzere davranırken, Nermin onu durdurmak için aşkını itiraf eder ve *"İstersen hemen şimdi odama gidelim"* der. Böylece, bilmeden yengesinin hayatını kurtarmış ve Cavid'le bir ilişkiye başlamıştır. Nermin'in hayatını kurtardığından habersiz olan Refika ise bir gece Nermin'le Cavid'i Nermin'in odasında yakalar; bu dakikadan itibaren de Nermin'in evden çıkartılması ve Cavid'in bir başkasıyla evlendirilmesi yönünde politika yapmaya başlar. Paşa ise oğlu ile yeğeninin evlenmesinden yanadır ama Refika allem eder kallem eder Paşa'yı kandırır, sonunda işler öyle bir hâl alır ki Cavid'le yengesi Refika yüzleşirler. Önce masum numarası yapan Refika ile Cavid arasında şöyle bir diyalog geçer:

Cavid – (müstehzi) Cavide...
Refika – Fakat bu bir kadın ismi.
Cavid – Şüphesiz
Refika – Bir kadın ile başka bir kadın

*Tarih ve Toplum Dergisi'nde, Nisan 2001'de yayımlanmıştır.

arasında namussuzluğu tevlit edecek ne olur... Düşünsenize? Bir kadın bir kadınla görüşür, fakat dostcasına görüşür... Ne ya pabilir ki? Bir şey olabilmek için muhakkak bir erkek lazımdır.

Cavid – (müstehzi) Ya!

Refika – Peki! Ne olur? Ne olmak ihtimali vardır? Anlayamıyorum ki... (masum gibi). Bir kadın başka bir kadını sever miymiş? [2]

Fakat Cavid her şeyi bildiğini, yengesinin kadınlarla ilişkilerini gördüğünü ve eğer izdivacına engel olursa babasını bu durumdan haberdar edeceğini söyler. Sonunda "sevici" olduğunu itiraf eden Refika bunu yine de namusu için yaptığını söyler:

"Başka türlü yapabilir miydim? Ben sevici olduysam sizin namusunuz için oldum... Babana baksana... Çekilir mi? Benim gibi genç bir kadın daima öksürüklerden, inlemelerden, salyalardan mı nasib-i ömrünü alacakdı? Hayır, hayır insaniyet beni mahkûm edecek kadar kör değildir. ...

Evet, itiraf ediyorum: ben Cavide'yi seviyorum. (ağlamaya başlar) onun yerine bir erkek de sevebilirdim. O zaman Paşa'nın namusu ne olurdu? (daha ziyade ağlar) Bizim ne kabahatimiz var? Kabahat kocalarımızda. Taze genç kızları ihtiyar kollarının arasına alıyorlar! Şüphesiz? Biz gençliğimizi hararetimizi, kalbimizi onlara vakfedemeyiz. Onlar ihtiyar; biz genç. Zaten kalbimizde sevmek sevilmek için büyük bir ihtiyaç var. Biz bu mâye ile onların mahiyetine düşüyoruz. Onları sevmiyoruz, tabii o zaman arıyoruz. Bir genç erkek üzerinde tevakkuf ediyoruz. Fakat onunla görüşmek o kadar güç ki, bu kadar müşkülata maruz kalmaktansa..." [3]

Bu itirafının ardından Paşa'nın yanında her şeyi inkâr eden Refika oyunun sonunda emeline ulaşır. Oğlunu evden kovan Paşa yine de içine düşen şüphe karşısında Refika'ya "boşadım" der ve hemen ardından ölür. Bu "boşadım" sözünü de Refika'dan başkası duymaz ve Refika'nın *"Öldü, öldürdüm, öldürdü."* sözleriyle perde iner.

Çıkmaz Sokak piyesi yayınlandıktan sonra edebiyatçılar arasında epeyce uzun süren bir tartışmaya yol açmış. Daha doğrusu Fecr-i Âti üzerine sürüp gitmekte olan bir dizi tartışmada bir kesim tarafından sert bir dille eleştirilen, diğer bir kesim tarafındansa *"hatta hak ettiğinden de fazla övülen"* bir örnek oluşturmuştur. [4] Bu konudan Hasan Âli Yücel *Edebiyat Tarihimizden* kitabının "Yakup Tenkidci" bölümünde şöyle söz eder:

"Bu sert tenkid makalesinin sonunda Yakub'un belki de dostluk ve arkadaşlıktan gelme bir duygu ile fazla mübalağalı verdiği hükme de işaret edeyim. Şahabettin Süleyman'ın Çıkmaz Sokak'ı yeni bir şekil, yeni bir muhtevaya delalet edebilirdi. Fakat bizde ilk piyes, zannederim ve bugün Yakub'un da tasdik edeceğini ümit ederim ki, Çıkmaz Sokak değildir." [5]

Şahabettin Süleyman Fecr-i Âti topluluğunun ilk müteşebbislerindendir. Yakup Kadri ile de İzmir'den bir tanışıklığı olan Şahabettin Süleyman, eseri etrafında kopartılan bu gürültüden hiç de rahatsız olmaz ve bunu hem şahsı hem de eseri için bir reklam olarak görür. Bu tür "tabu" sayılan konulardan da uzaklaşmaz. Örneğin *Siyah Süs* adlı piyesinde sarışın bir cariye ile zenci bir harem ağasının aşkını anlatır.

Çıkmaz Sokak hakkındaki tartışmada hararetle Süleyman'ın oyununu savunan Yakup Kadri bu konuya *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*'nda da değinir:

"Çıkmaz Sokak adını taşıyan bu eserin konusunu "sevicilik" teşkil ediyordu. Eski Yunan mitolojisine girmiş ve Safo denilen yarı efsaneleşmiş bir kadın şairin şiirlerinde en güzel ifadesini bulmuş, hattâ, Tevrat'taki "Sodom ve Gomore" kıssasıyla dinî kitaplara girmiş bu platonik aşka dair bir tiyatro kitabı yazmak klasik bir edebiyat kültürüyle yetişmiş

Umut Aybek

kimseler tarafından belki hoş görülebilirdi. Kaldı ki, Şahabettin Süleyman Çıkmaz Sokak'ta sevicilik denilen cinsî sapıklığın bir müdafaasını yapmıyor, tam aksine, bunun bir aile içinde yarattığı dramı dile getiriyordu." [6]

Şahabettin Süleyman oyun içerisinde birkaç defa bu durumu "gayr-i tabii" olarak nitelese de aslında çok da tutucu yaklaşmaz. Sanki bir başka bakış açısına yer verir gibidir. Refika'nın da sık sık tekrarladığı, genç kadınların ihtiyar erkeklerle evlendirilmele-

Seviciliği tesettürün bir sonucu olarak ele alan Salahaddin Asım, erkeklerle yakın ilişkiden men edilen kadınların, ihtiyaçlarını kendi aralarında gidermeye mecbur kaldıklarını anlatır.

ri meselesini, belki bunun yanı sıra kadınların kendi aralarında bu denli kapalı yaşıyor oluşunu eleştirmektedir. Refika'yı oldukça olumsuz bir tip olarak çizer ama bu onun "sevici" oluşundan ziyade, ikiyüzlü, riyakâr ve kötü niyetli oluşundan kaynaklanır. Sonucu onaylamaz ama bu meseleyi doğuran şartlardır ve bu şartlar "kötü"dür. "Doğulu" ya da geleneksel olarak nitelenebilecek olan bu şartlar ortaya gayr-i tabii bir netice çıkartmaktadır.

Refika'nın piyes esnasında sık sık tekrar ettiği bu şartlar sonucu "sevici" olmak zorunda kalış meselesine *Türk Kadınlığının Tereddisi yahud Karılaşmak*[7] adlı kitabında Salahaddin Asım da değinir. Seviciliği tesettürün bir sonucu olarak ele alan Salahaddin Asım, erkeklerle yakın ilişkiden men edilen kadınların, ihtiyaçlarını kendi aralarında gidermeye mecbur kaldıklarını anlatır. Bunun sebeplerini daha detaylı incelemeye geçmeden önce seviciliğin her milletten ziyade bizim millette yaygın olduğunu belirten yazar, diğer milletlerde hiç değilse evli kadınlar arasında sevicilerin yok denecek kadar az olduğunu söyler. Tesettür anayı ve evladı, zevc ve zevceyi, hemşire ve biraderi hayat sahasında birbirinden ayırdığı için bizde gerçek anlamıyla sosyal hayattan söz edilemez, diyen Salahaddin Asım kadının bulunduğu konumdan çıkartılmadığı ve hor görülmeye devam edildiği müddetçe bu tür problemlerin çözülemeyeceği kanaatindedir.

Her iki kitap da aslında zamanları için oldukça avangart sayılabilecek görüşler içerir. Kadının cinselliğinin özne olarak pek de söz konusu edilmediği bir dönemde, Şahabettin Süleyman kadınların doğal cinsel ihtiyaçları sonucu sevici olmaları meselesini açar. Yani kadının da tıpkı erkek gibi cinsel istek ve ihtiyaçları vardır, yalnızca erkeğin cinsel ihtiyaçlarını gideren bir nesne değildir. Salahaddin Asım da aynı nokta üzerinde durur. Onun amacı yalnızca kadının da cinsel bir özne olabileceğinin altını çizmek değil, kadının sadece cinsel bir nesne olarak algılanmasının ve konumlandırılmasının yanlışlığına işaret etmektir. Seviciliği erkeksizlikten kaynaklanan fizyolojik bir ihtiyaç olarak açıklayan Asım bu durum hastalıklı değildir, der; ta ki kadın bu ihtiyaç ortadan kalktığında da kadınlarla cinsel ilişkide bulunmaya devam etsin. [8]

Kadın cinselliğine bu türden bir yaklaşım yüzyılın başında Avrupa çevrelerinde bile yeni yeni tartışılan bir konu idi. O zamanlara kadar kadın cinselliği pasif ve kontrol altında tutulabilir bir şey olarak ele alınagelmişti. Dolayısıyla da bir tehlike arz etmezdi. 1903 yılında yazmış olduğu *Geschlecht und Charakter*[9] *(Cinsiyet ve Karakter)* adlı kitabında Avusturyalı psikolog Otto Weininger[10] yepyeni fikirler öne sürüyor, bir taraftan kadının varoluşsal olarak erkekten daha aşağı bir konumda olduğunu örneklerle ispatlarken, diğer taraftan kadın ve erkek cinselliğini karşılaştırıyordu. Weininger'e göre kadın cinsellikten ibarettir, erkek ise cinselliği ve artı başka şeylerden oluşur. Kadın sadece seksüeldir, erkek ise seksüeldir de... Erkek kendi cinselliğinin dışında da bir şeylere sahip olduğu için cinselliğine dışarıdan bakabilir ve bunu kontrol edebilir kadın ise sadece cinsellikten ibaret olduğu, cinselliğin ta kendisi olduğu için aslında cinselliğinin bilincinde bile değildir. Dolayısıyla bunu kontrol edemez.[11]

Kadının cinselliğine bu türden bir yaklaşım ve Weininger'in kitabının temelini oluşturan biseksüellik teorisi yüzyılın başında Avrupa için çok yeni tartışmalardı. Bu bağlamda bakıldığında Şahabettin Süleyman'ı içinde bulunduğu dönem ve toplumdan

oldukça ileri bir noktada bu yeni fikirleri tartışırken görebiliriz. Otto Weininger'in 1903 yılında ortaya attığı, kadının cinselliğinin bastırılamayışı ve potansiyel bir "tehlike" oluşu fikri sanki Şahabettin Süleyman'da yankılarını bulmuş gibidir.

Salahaddin Asım ise içinde bulunduğu toplumun kadını konumlandırışını eleştirirken, Avrupa'da kadının toplumsal işlevselliği gelişmiştir bizde ise kadın toplumsal bir kimlik olarak görülmez yalnızca cinselliğinden ibaret olarak görülür diyor. [12] Oysa bir Avrupalı olan ve çalışmalarını avrupalı kadınları ele alarak gerçekleştiren Otto Weininger kadını safi cinsellik olarak ele alıyor. Erkeğin cinsellik dışında sosyal pek çok ilgi alanı olduğunu örneklerle anlatan Weininger kadının varlığının sadece kocası, çocukları, üreme ve cinsellik dörtgeni içinde anlamını bulduğunu söyler. [13]

Oyunu eleştirenler Şahabettin Süleyman'ın bu oyunu kaleme almak suretiyle böyle bir "gayr-i tabii" durumdan haberi dahi olmayan genç kızlarımızı kötü yola sevk ettiğini söylerler. Örneğin bu konuda Yakup Kadri ile karşılıklı yazışan ve hem Fecr-i Ati'yi hem de *Çıkmaz Sokak*'ı sert bir dille eleştiren Mim Rauf "Çıkmaz Sokak tarzında yazılmış eserlerin, *iffetimizi kirletip, vicdanımızı körelteceğini*" [14] belirtir. Hasan Âli Yücel'in bu konudaki yorumu ise ironiktir. Bu oyunu okuyan, bu satırları gören okuyucu sayısının zaten çok sınırlı olduğunu belirten Yücel "*Asırlar süren bir istibdat ve tahakküm idaresinin göz açtırmayan havasında [...] Gençliğin ahlakını bozmaya* Çıkmaz Sokak *nerden muktedir olabilecekti?*" [15] der. Oysa zaten Şahabettin Süleyman'ın eserinin amacı genç kızları "kötü yola" teşvik değil, sistemin yollarının *çıkmaz*lığına dikkat çekmektir. Yaptığı, geleneksel olanın eleştirisidir.

Dipnotlar

1 Kitap olarak basımı 1329/1911'dedir. Şahabettin Süleyman, Çıkmaz Sokak (İstanbul: 1329/1911) [Seyfettin Özege kataloğunda bu tarih 1913 olarak verilmiştir]
2 Çıkmaz Sokak, s. 99
3 a.g.e, 102
4 Bu tartışmalar hakkında bkz. Hasan Âli Yücel EdebiyatTarihimizden (İstanbul: İletişim Yayınları, 1989), s. 76-87, Yakup Kadri Karaosmanoğlu Gençlik ve Edebiyat Hatıraları Atilla Özkırımlı (yay.haz.) (İstanbul: İletişim Yayınları, 1990), s. 23-46
5 Edebiyat Tarihimizden, s. 81
6 Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, s. 37
7 Salahaddin Asım, Türk Kadınlığının Tereddisi yahud Karılaşmak (İstanbul: Türk Yurdu Kütüphanesi, Tarihsiz) [1989 yılında Osmanlıda Kadınlığın Durumu adıyla "sadeleştirilerek" yayına hazırlanan kitapta baskı tarihinin 1910 civarı olduğu tahmin edilmektedir. Salahaddin Asım, Osmanlıda Kadınlığın Durumu Metin Mart (yay. haz.) (İstanbul: Arba, 1989)]
8 Osmanlıda Kadınlığın Durumu, s. 43
9 Otto Weininger, Geschlecht und Charakter (München: Matthes & Seitz, 1980)
10 Otto Weininger (1880-1903) Filozof, psikolog. 1908 yılında Viyana'da doğmuş, oldukça yankı getiren Geschlecht und Charakter (Cinsiyet ve Karakter) kitabının yayınlandığı 1903 yılında intihar etmiştir. Cinsiyetlerin psikolojisi ile ilgilenen Weininger biseksüellik üzerinde yoğunlaşmış, eşcinselliği de bu merkez etrafında açıklamıştır. Modern okura absürd gelebilecek argümanları ve bunları ortaya koyuş biçimi zamanında oldukça ciddiye alınmıştır. Kitabında yeni olan şey Weininger'in hiç kimsenin tamamen eril ya da dişil olmadığını söylemesidir. Her birey bu iki cinsiyetin belli bir orandaki birleşiminden oluşur ve bu oranın değişimi türlü sonuçlar doğurabilir. Bu temel tezden hareketle Weininger cinsellik, cinsiyet, eşcinsellik gibi pek çok bağlantılı konuyu ele almış ve tüm bunlardan yola çıkarak büyük "kadın sorunsalı"na da el atmıştır. Kadınların daha doğuştan ikincil bir konumda ve erkeklere nazaran daha aşağı olduğunu "ıspatlayan" Weininger kendisi de Yahudi olmasına rağmen bu durumu Yahudilikte var olduğuna inandığı "deha eksikliğine" benzetir. Kadınlar da Yahudiler gibi doğuştan eksiklidir.
11 Geschlecht und Charakter, s. 106-116
12 Osmanlı'da Kadınlığın Durumu, s. 15
13 Geschlecht und Charakter, s. 112
14 Edebiyat Tarihimizden, s. 83
15 A.g.e., s. 83

Osmanlı'Daki Cinsiyet Kavramını *Mihr ü Mâh*'ta Okumak

DOSYA

Recep Sözümçetin

Mihr ü Mâh'ın konusunun eski bir İran destanına dayandığı söylenmektedir. Bu yazıda incelenecek olan Gelibolulu Ali'nin mesnevisi dışında, yine XVI. yüzyılda yaşamış olan Çorlulu Zarifî ve Kıyasî'nin de *Mihr ü Mâh* mesnevileri vardır. Bütün eserlerde kahramanların isimlerinin gezegenlerden ya da kozmik cisimlerden alınmış olması, metinlerin alegorik olup olmaması sorusunu ortaya koyar. [1] Bu bağlamda; metnin alegorik yönünü ele almış olan Zeynep Sabuncu'nun incelemesinden daha sonra kısaca bahsedilecektir. Bu ortak noktanın dışında, Gelibolulu Ali'nin mesnevisini farklı kılan durum, metnin karakterlerin cinsiyetine yaklaşımıdır. Diğer şairlerin metinlerinde Mihr kadın, Mâh ise erkek olarak anlatılır. Ancak Ali'nin metninde cinsiyetler -Mihr'in bir sultan, Mâh'ın da bir üftade olduğunun söylenmesi dışında- net bir şekilde verilmemiştir.

Bu tanımlamalar dikkate alındığında her iki karakterin de erkek olduğu sonucuna varılabilir. Bu yönüyle metin homo-erotik okumalara müsaittir. Ancak bu unvanların verilmesinin dışında cinsiyete dair herhangi bir tanımlamanın ortaya konulmaması, diğer bir deyişle karakterlerin birer sembol olarak "cinsiyetsiz" bir şekilde metne konması, metni kuir okumalara açık bir hâle getirir. Bu yazıda da dönemin cinsiyet/cinsellik anlayışına bakılıp bunun edebiyatta nasıl temsil edildiği incelenecektir. Daha sonra, tasavvufun cinsiyete bakış açısının, *Mihr ü Mâh*'ta nasıl ele alındığı gösterilecektir.

Metni incelemeye başlamadan önce, kısa bir özet vermek faydalı olacaktır: Mihr, Hüsn ülkesinin güzel ve iyi huylu padişahıdır. Hizmetindekiler, Bercis, Mirrih, Utarid, Zuhal ve Zühre gibi isimlere sahip sembolik karakterlerdir. Mihr, bir gün gezmeye çıktığında Tanrı'dan onun adını ölümsüzleştirecek bir âşık diler. Tanrı onun isteğini yerine getirir ve karşısına ilim sahibi, marifetli "üftade" Mâh'ı çıkarır. Mâh, gördüğü anda Mihr'e âşık olur ve Tanrı'ya onun yüzünü görebilmek için dua eder. Mihr başka bir gün –bu sefer bir geda kılığında- yine dolaşmaya çıkar. Onu bu hâliyle de tanıyan Mâh, aşkını beyan eder; Mihr ise dualarının kabul edildiğini öğrenip şükreder. Mâh aşkından harap düşmüş yürürken bekçi elindeki fanustan dolayı onu hırsız zanneder, yakalayıp Mâh'ı Bercis'e götürür. Bercis, Mâh'ın hikâyesini dinler ve durumu Mihr'e anlatır. Ancak Mihr naz ve cilvesine devam eder ve Mâh'ın şehre girmesini yasaklar. Mâh bu emre uyup şehri terk eder. Ama aradan zaman geçince Mihr pişman olur ve yasağı kaldırır. Mâh hemen geri döner, Mihr'in huzuruna çıkar. Mihr, Mâh'ı tanısa da aşkını bilmiyormuş gibi davranır. Mâh, ona aşkını anlattıktan sonra Mihr de ona aşkını itiraf eder; ama bu birlikteliğin sır olarak kalmasını ve sadece geceleri buluşabileceklerini söyler. Mâh'ın mutluluğu Zerre adında bir karakterin Mihr'e aşkını beyan etmesiyle kesilir. Mihr bu beyandan dolayı onu över ve Zerre'yi "Hürrem etmeğe" karar verir. Zerre, Mâh'ı dertler içinde gördükten sonra onu Mihr'e kötüler ve onun hakkında yalanlar uydurur. Buna öfkelenen Mihr, Mâh'a şehre girmeyi tekrar yasaklar. Mâh tekrar acılar içinde mecliste aşkını açıklar. Ancak bir sonuç vermeyince Tanrı'ya yakarır ve nifak sokan kişinin ayrılık ateşinde yanmasını diler. Sonunda Zerre Mihr'i kaybeder ve Mihr ile Mâh kavuşurlar, birbirlerine duydukları sevgiyi anlatırlar (24-29).

Tasavvufta her canlı, cinsiyeti olmayan bir varlıktan, Yaratan'dan kopmuştur. Tasavvufun temel mantığı ise, en özet biçimiyle, bu yaratana geri dönüş isteği ve ona duyulan aşktır. Bu bağlamda, beşeri dünyaya ait olan her aşk bir basamaktır. *Mihr ü Mah* için önemli olan nokta ise bu beşeri basamaklardaki aşkta cinsiyetin belirleyici bir nokta olmamasıdır.

Metinde karakterlerin isminin astrolojiden alınması, zaman kavramının ve cinsiyetlerin net olmaması, teşhis ve intak sanatlarının kullanılması, metindeki alegorik altyapıyı oluşturur. Bu durumlara değindikten sonra Sabuncu, anlam katmanlılığının yanı sıra okuyucu algısının da alegoride önemli bir rol oynadığını vurgular. *Mihr ü Mâh*'ta, başkarakterlerin aşk ilişkisi dışında, karakterlere dair verilen bilgiler, okurun algısında somut bir gerçekliğe oturamaz (32-33). Bu açıklamanın sonucunda -Sabuncu'nun da bahsettiği gibi- mesneviyi dini-tasavvufi bir metin olarak ele almak gerektiği sonucuna varılabilir. Yani, mesneviyi soyut bir düzlemde ilahi aşkın temsili olarak düşünmek mümkündür. Bu ilahi aşk ise arzulanan nesnenin cinsiyetini silmenin ve güzelliğin biyolojik cinsiyetlere bağlı olmadığının bir göstergesi olarak okunabilir.

Tasavvufta her canlı, cinsiyeti olmayan bir varlıktan, Yaratan'dan kopmuştur. Tasavvufun temel mantığı ise, en özet biçimiyle, bu yaratana geri dönüş isteği ve ona duyulan aşktır. Bu bağlamda, beşeri dünyaya ait olan her aşk bir basamaktır. Bu yazı için önemli olan nokta ise bu beşeri basamaklardaki aşkta cinsiyetin belirleyici bir nokta olmamasıdır. Çünkü her canlı -yaratılış anlatılarında verildiği şekli ile- "iki cinsiyeti" de içinde barındıran bir varlıktan türemiştir. [2] Bu anlamda Sabuncu ve Arslan'ın Âdem il Havva Bildirisi'nde bahsettiği yaratılış hikâyesine değinmek gerekir. Sabuncu ve Arslan; Tekvin, Kur'an, kısas-ı enbiyalar [3] ve apokrifleri inceleyerek yaratılış hikâyesinde insanın tek bir "nefisten" yaratılması durumunu vurgular. Metinlerde ilk olarak erkeğin yaratılmasının açıkça belirtilmesi durumuna değinirler. Ancak "tek bir nefisten yaratılma" sözüne odaklanarak kadının erkekten ayrılması durumunu vurgularlar. Yani, ilk yaratılan insan "erkek" olarak tanımlansa da içinde erkekliği de dişiliği de barındırmaktadır. Diğer bir deyişle, bu varlık cinsiyetsizdir ve heteroseksist düzendeki 'iki cinsiyeti' de içinde barındırmaktadır. Kadın fiziksel olarak erkekten ayrılsa bile erkek de kadın da cinsiyet kavramının farkında değillerdir. Bu farkındalık, ancak "yasak olan"ın yenmesi ve cinsellikle tanışılmasının ardından gelmiştir. [5] Hâsılı, cinsiyetsizlik en başta ve temel olandır. Tasavvufta da ulaşılmaya çalışılan ve ona karşı aşk duyulan nokta; insanın da türediği "tek nefistir".

Mihr ü Mâh'ta, örnek olarak, Mihr'in, bazen dönemindeki kadınlara has bir biçimde tasvir edilmesi, bazen de padişah yönünün ortaya çıkarılarak erkek gibi anlatılması; bildiride de bahsedilen "iki cinsiyeti" de içinde barındıran cinsiyetsizliğe örnek olarak verilebilir. Yani, mesnevinin alegorik olması ve tasavvufi altyapı ile oluşturulması cinsiyetsizliğin vurgulanmasında önemli bir noktadır. Heteroseksist düzene karşın; tasavvufta, aşkın cinsiyet tanımlamalarının dışında tezahür etmesi, cinsiyetin sadece biyolojik temelde kalmasının bir göstergesi olduğu söylenebilir. Cinsiyet toplumda biyolojik olarak tanımlansa da aslında her kişinin içinde yaratılıştan

gelen cinsiyetsiz bir özün olmasıyla, aşk ilişkililerinde ya da cinsel yaşamda bu biyolojik tanımlamanın öneminin olmadığı sonucuna varılabilir.

Bu cinsiyetsizlik kavramını kabul ediş mutasavvıflar için geçerli olsa da XVI. yüzyıl Osmanlı tebaası sadece bu kesimden oluşmuyordu. Toplumun bir de Sünni Müslüman kesimi vardı. Dror Ze'evi de *Müslüman Osmanlı Toplumunda Arzu ve Aşk* kitabında cinsiyete/cinselliğe olan yaklaşımları bu iki kesim üzerinden vermiştir. Ze'evi bu ayrıma gitmeden önce Osmanlı hukukunun cinselliğe nasıl baktığını inceler. İlk olarak cinsiyetler kadın ve erkek olarak net bir sınırla ayrılmıştır. Bu ayrılan karşıt cinsler ya da hemcinsler arasında olan evlilik dışı her türlü cinsellik, Şeriat hükümlerince zina olarak kabul edilmiş ve belli cezalara tabii tutulmuştur. Dini söylem hukukta yer edindiği gibi hayatın her yerinde ve her türlü söylemin içinde var olmuştur. Tasavvufi tarikatlar da dini söylemler üretmiştir. Ancak heteroseksüel ilişkinin yanında Şeriat hükümlerinde yasaklanan eşcinsel ilişkiyi de, onlar, yazınlarına dâhil etmişlerdir. Bunu ilahi aşk için bir geçiş olarak görenler ya da aksine, bu beşeri aşkı kutsallaştıranlar da mevcuttu. Durum böyle olsa da "...mutasavvıfların görüşleri Ortodoks bir ortamda marjinal kaldığı için yasal çerçeveye yeterince yansıtılmıyordu." [6] Bu görüşler ancak ve ancak kendilerinin oluşturdukları söylemde yer edinebiliyordu. Oluşturulan bu söylemden yola çıkılarak aslında ne kadar kuir düzene yakın bir aşk ilişkisi çizdiklerini görmek mümkündür. Ze'evi, bu söylemleri şu şekilde açıklamıştır: "Çoğu Osmanlı söyleminde cinselliğe karşı eşitlikçi bir yaklaşım vardı. Cinsel eş seçiminin sınıf, statü ve cinsiyetle pek ilgisi yoktu (...)" [7]

Mihr ü Mâh da, tasavvufun çizdiği sınıf, statü ve cinsiyet ayrımının gözetilmediği bir aşkı anlatan eser olarak ele alınabilir. Burada, gelenekte olduğu şekliyle, âşık karakterlerden birinin padişah birinin ise üftade olması, aşkta sınıf ve statü ayrımının kalkması şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir yandan cinsiyet belirsizliği, tasavvufun aşk tarifine oturur. Örnek olarak Mihr ilk olarak kadın gibi çizilir:

> "Tagıdup sırma saçların yüzine
> Naz ile çekdi sürmesin gözine" (34)

Burada "sürme çekmek", Zeynep Sabuncu tarafından kadına has bir özellik olarak ele alınmıştır. Ancak kadınların makyaj yapmasına ek olarak, Dror Ze'evi, Osmanlı'da tüysüz oğlanların da makyaj yaptığından bahseder. Yani burada net bir kadın ya da erkek ayrımından bahsedilemez. Bir yandan da Mihr "şah-ı leşkerkeş" (kumandanların şahı) olarak tanımlanır (35). Burada da bir adam gibi tanımlanmıştır. Bu belirsizlikten çıkarılacak sonuç, aslında biyolojik olarak belirlenen cinsiyetin, aşkta herhangi bir yerinin olmadığıdır. Çünkü tasavvufta, her canlı tek bir yaratandan kopup gelmiştir ve hepsi aslında birbirine denktir. Bu mesnevide de cinsiyetin önemsizliği verilmek için kadın ve erkek olarak net bir ayrıma gidilmediği ortaya sunulabilir.

Diğer bir yandan mesnevide kullanılan gazeller ve divan edebiyatındaki mazmunlar bu cinsiyetsizliği vurgulamada önemli bir noktadır. Divan şiirinde arzulanan kişi için kullanılan güzellik kavramları tamamen soyut bir dünyanın içindedir. Arzulanan her kim olursa olsun, belli güzellik kalıpları içinde anlatılır. Örnek olarak; Ali, Mihr'in kadın ya da erkek olduğunu net bir şekilde belirtmese de onu tanımlarken divan şiirindeki güzellik mazmunlarından faydalanır. "Oldı haddüm ki bir gül-i handan/ Yok mıdur ana bülbül-i nalan" (115) ya da "zülfimi çünki eyledün zencir/Acaba kim olupdur ana esir" beyitlerinde de görüldüğü gibi Mihr tipik bir sevgili motifidir. Mihr, yanakları açılmış bir gül gibi olan ve ağlayacak bülbülünü arayan ya da zincir gibi saçlarını dolayıp yakalayacağı aşığı bekleyen bir sevgilidir. Burada soyut bir âşık (Mâh) –sevgili (Mihr) motifi ortaya konur; ancak burada verilen güzellik tanımlamaları herhangi bir cinsiyete ait değildir. Mazmunlardan faydalanarak –tıpkı tasavvufta oldu-

ğu gibi- sevgilideki güzelliği görmeye odaklanır. Ancak burada bahsedilen güzellik -bu mesnevide de, klasik divan şiirinde de- somut bir gerçeklikte ya da belirli bir cinsiyet üzerine kurulmaktan ziyade, cinsiyetsizliği gösteren bir soyutluğa oturtulmaktadır.

Sonuç olarak, Osmanlı toplumunda Ortodoks Müslümanlar tarafından cinsiyetlerde net bir şekilde ayrıma gidilse de tasavvufta cinsiyet ya da herhangi bir ayrımın olmadığı ortaya konulmaktadır. İlahi aşk ile birlikte, her beşeri aşk, toplumsal cinsiyeti, sınıfı ya da statüyü ortadan kaldırabilecek güce sahiptir. Çünkü ilahi aşkta önemli olan aşkın yaşanma halidir ve bu hâl, cinsiyetten bağımsızdır. Bunun ışığında tasavvuftaki Allah aşkı yolunda beşeri dünyada duyulan aşkların cinsiyete önem vermeme düşüncesi, kuir teorinin cinsiyetin değişkenliği/cinsiyet kavramının ortadan kaldırılması ile örtüşmektedir. Amaç farklılıkları olsa da tasavvufi düşüncede de, kuir teoride de sınırların ortadan kalkması; iki düşüncenin de pratikteki benzerliğine işaret eder. Bu açıdan da Mihr ü Mâh, tasavvufi aşkın sembolizmi olarak sınıf, statü ve cinsiyet kavramını ortadan kaldıran bir mesnevi olduğu için bir kuir metin olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

Gelibolulu Mustafa Ali. Mihr ü Mâh, Hazırlayan Zeynep Sabuncu. Boston: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2011.

Sabuncu, Zeynep ve Nur Gürani Arslan. "Türk Edebiyatında Âdem ile Havva Miti: Yüzyıllar Boyunca Yeniden Yazılmasının İzini Sürmek." Bildiri, Turkologentag, Eylül 2016.

Ze'evi, Dror. Müslüman Osmanlı Toplumunda Arzu ve Aşk 1500-1900. Çeviren Fethi Aytuna. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.

Dipnotlar

1 Gelibolulu Mustafa Ali, Mihr ü Mâh, haz. Zeynep Sabuncu (Boston: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2011), 10. (Bu kitaptan yapılan diğer alıntılar, metinde parantez içinde sayfa numarası verilerek gösterilecektir.)
2 Zeynep Sabuncu, Nur Gürani Arslan, "Türk Edebiyatında Âdem ile Havva Miti: Yüzyıllar Boyunca Yeniden Yazılmasının İzini Sürmek," Bildiri, Turkologentag, Eylül 2016.
3 Kısas-ı Enbiya: Peygamber Hikâyeleri
4 Apokrif: Halkın eskilerden kalan mitolojik hikâyelerinin Musevilik ile birleştiği metinler.
5 Zeynep Sabuncu, Nur Gürani Arslan, "Türk Edebiyatında Adem ile Havva Miti: Yüzyıllar Boyunca Yeniden Yazılmasının İzini Sürmek," Bildiri, Turkologentag, Eylül 2016.
6 Dror Ze'evi, Müslüman Osmanlı Toplumunda Arzu ve Aşk 1500-1900, çev. Fatih Tuna (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008), 93. (Bu paragraftaki bilgiler Dror Ze'evi'nin kitabından özetlenerek aktarıldığı için sadece belirli cümleler dipnotta gösterilecektir.)
7 A.g.e. sf.110.

Sosyal medyada Pan Dergi'yi takip etmek için

twitter.com/pan_dergi facebook.com/pandergi instagram.com/pan_dergi

Ortalık Yerde Direniş

Çeviri: Recep Sözümçetin, K. Can Eren

Michael Schwartz

Stephen peynirli Quarter Pounder'ından bir ısırık daha aldı ve McDonald's reklam görüntülerinin zihnine akın etmesine izin verdi: kızlarla buluşan oğlanlar, torunlarını şımartan dedeler ve nineler, hamburgerlerini mideye indiren çekirdek aileler, tümü normaliteyle pırıl pırıl parlatılmış görüntüler... Stephen ironinin sıcak sularına gömülmüş, mutluydu. Allah'ım ya diye düşündü, eşcinselsen toplumun huzurunu bozmak ne kadar kolay, inanılmaz bir şey. Sadece, McDonald's yemek ya da sevişmek gibi bütün "normal" insanların yaptığı bir şeyi yap ama bir adamla yap. Toplumu yavaş yavaş mahvediyormuşsun gibi hissediyorsun.

Stephen karşısında oturan John'a baktı. John ise önündeki Filet-O'Fish sandviçine kızgınca bakıyordu. İkisi de az çok vejetaryendi (John daha çok, Stephen daha az) ve kırmızı et içermeyen diğer başlangıç yemeklerine veya Chicken McNuggets'a göre balık, çok daha az itiraz edilebilirdi. Zavallı John diye düşündü Stephen. Ama sosyo-politik-estetik alan araştırması yerine buna yemek muamelesi yapmaktan anladığı şey buydu. Yine de John'un bazen standartlarını hafifletmesine ve ona bu ironik araştırma gezilerinde hoşgörü göstermesine Stephen minnettardı: "Biliyorsun elimde değil." diye açıklardı Stephen.

"Söylemiştin, biliyorum," John karşılık verirdi. "New Jerseylisin."

"Evet. Kendi yurdundan bir parça toprağı tabutunda taşımak zorunda olan bir vampir gibi tıpkı. Böylece o toprağın üzerinde uyuyabilir. Ara sıra bu pis şeyi yemem lazım yoksa ölürüm."

John sandviçini bıraktı ve konuşmalarına odaklandı. Aslında bu konuşma günlerdir devam ediyordu çünkü John iş yerinde bir sorunu çözmeye çalışıyordu. "Yürümeyeceğini bildiğim bir programı onaylayamayacağımı patronuma söylemek zorundayım."

"Peki, projeyi geciktirdiğin için suçlanmayacak mısın?"

"Hayır," diye cevapladı John. "Herkes Jim'in kendi yapacağı kısmı bir ay geciktireceğini biliyor. Bu da demektir ki projeyi bitirmek için gereğinden fazla zamanım var."

"O zaman, Jim neden daha gerçekçi bir program yapmıyor?" Stephen bu sorunun cevabını önceki konuşmalar sayesinde zaten biliyordu ama bu durumdaki rolünü de biliyordu. O soruları soran taraftı, John da bu sorular sayesinde işleri yoluna koymak için ne yapması gerektiğini öğrenen taraf.

"Çünkü," dedi John kızgın bir şekilde, "çünkü hepsi bu maço tavrı takınıyor, hepsi olası bir zayıflığı kabullenmeyi reddediyor ve sonuç olarak hepimiz teslimini yapamayacağımız şeylere dair söz vermek zorunda kalıyoruz. Başkalarının ne yaptığını bile sorgu-"

Sustu. İkisi de, bir adam ve iki erkek çocuğun oturduğu bir masaya dönüp baktılar. Sonra tekrar birbirlerine döndüler.

"Oydu, değil mi?" diye sordu John.

"Evet," diye iğrenerek cevapladı Stephen. "Neden bunu yapmak zorundalar ki?"
"Bizden mi bahsediyordu?"

“Sanmıyorum. Tekil şahıs kullandığına eminim: ‘Allah’ın belası ibne.’ Eğer bizden bahsetseydi büyük ihtimalle ‘Allah’ın belası ibneler’ derdi. Ya da ‘şuradaki Allah’ın belası ibneler’.

John kulak kabarttı. “Hâlâ aynı şeyi söylüyor mu?”

Stephen onlara tekrar baktı. Adam neredeyse onlar kadardı, otuzlu yaşlarının ortalarında. Beyaz dar bir polo gömlek giyiyordu. Cumartesi gezmelerine uygun, iş dışında giydiği kıyafetti bu. Yapılı bir vücudu vardı. Görünüşe bakılırsa bu vücudu spor salonlarında değil, çalışırken yapmıştı. Saçları dökülmeye başlamıştı ve her an patlamaya hazır gibi duran sinirden kıpkırmızı olmuş bir yüzü vardı. İkisi de on yaşlarında olan iki oğlu zayıf ve sarışındı. Babalarının sesindeki öfkeyle, bu öfke doğrudan onlara karşı olmasa da, sindirilmiş gibi sessizce oturuyorlardı.

“Hayır,” dedi Stephen, bir süre dinledikten sonra. “İbne kelimesiyle ilgili olan şey, tek seferlik bir şeydi. Şimdi sendikalardan şikâyet ediyor... ya da belki Japonlardan... her ne haltsa, karşı olduğu bir şey.”

John’un sarsıldığı belliydi. “Bu daha önce başıma hiç gelmemişti.”

“Nasıl yani, daha önce kimsenin ‘ibne’ dediğini duymadın mı?”

“Elbette duydum, ama genelde arabanın camından bağırırlar ve sonra sanki yanlış bir şey yaptıklarını biliyorlarmış gibi gaza basıp uzaklaşırlar.”

“Ama bu adam...” John tekrar adama baktı. “Kaçmıyor. İşte orda oturuyor. O lafı edebileceğini düşünüyor ve kimse de bir tepki vermiyor.”

“O hetero beyaz bir erkek. Henüz kimse ona, dünyanın sahibi olmadığını söylememiş. Muhtemelen gerçekten de sahibi olduğu için.”

“Stephen, bu onun yanına kâr kalamaz.”

“Öyle bir kalır ki. Yüksek Mahkeme’nin dediği gibi: 4’e 5 kararı.”

“Onunla yüzleşmeliyiz.”

“John...”

“Ne olabilir ki? Eğer yanına gidip ‘Affedersiniz’-”

“‘Affedersiniz’?” Stephen tekrarladı. “Bu sözle kesin korkudan tir tir titrer.”

“Tamam” dedi John gülerek. “Kelime seçimine daha sonra çalışırız.” Stephen’ın da umduğu gibi; gülmek John’un şok halinden çıkmasını sağlamıştı. “Peki, ona eşcinsel olduğumuzu ve söylediklerinin hakaret olduğunu söyleseydik, ne yapardı acaba?”

“Pekâlâ” dedi Stephen adamı inceleyerek. “şu ihtimal var, düşük bir ihtimal. Şöyle diyebilir mesela, ” Stephen ses tonunu yarım oktav düşürdü. “‘Beyler, hatalarımı bana gösterdiğiniz için size teşekkür etmek isterim. Bir daha asla homofobik bir söylemde bulunmayacağım. Ve bir de size, özellikle, beni çocuklarımın önünde küçük düşürdüğünüz için ayrıca teşekkür etmek isterim.’”

“Bir ihtimal. Öyle mi diyorsun?”

“Ben ‘düşük bir ihtimal’ dedim. Tabii bir parça daha iyi olan bir ihtimal de var. O da şu: ‘İbneler! Çocuklarıma AIDS bulaştıracaksınız!’ diye bağırabilir. Sonra da herkes etrafımızı sarıp bizi ölene kadar Chicken McNuggets’larla taşlar.”

“Evet” diyerek düşünceye daldı John, “Şehit olmak bana hep çekici gelmiştir.”

“Aslında,” dedi Stephen “Muhtemelen olacak şey şu: Sen bir konuşma başlatacaksın, o da buranın

istediğini söyleyebileceği kadar özgür bir ülke olduğundan dem vuracak ve de aile kurumunun nasıl da tehdit altında olduğunu söyleyecek. Sonumuzun Roma İmparatorluğu gibi olmasını isteyip istediğimizi soracak, isteseydi Tanrı'nın, Adam ve Bruce'ı [1] nasıl yaratabileceğini anlatacak ve daha bir sürü şey zırvalayacak. Bu sırada da sen mantıklı olmaya çalışırken o aptal aptal konuşacak, sen sabırlı olmaya çalışırken benim suratım asılacak ve büyük ihtimalle, sizden kurtulabilmek için, ikinizi de burada öldürmek zorunda kalacağım."

John düşünüyormuş gibi yaptı: "Anlıyorum. E iyi o zaman; eğer en kötü senaryo buysa ben ortada bir problem görmüyorum." Stephen kaşlarını çatarak John'a baktı. John hemen lafa girdi: "Şaka yaptım yahu! Ama cidden... "

Stephen sözünü kesti: "Ben ciddiyim."

"Biliyorum," dedi John. "Ama cidden. O adamı eğitebilmek için hiçbir şey yapamayacağımızı düşündüğünü biliyorum. Ama ya o iki çocuk? Birisine ibne demenin gayet doğal olduğunu düşünmelerine izin veremeyiz."

"Of" dedi Stephen, "Büyük ihtimalle okul çıkışında da bir posta maruz kalıyorlardır bu zihniyete. Hani, her sınıfta olan o sessiz ve hassas çocukla ilgili. Kız gibi davransa da onunla dalga geçmemeleri gereken."

"Bu yeterli değil. Gerçek hayatta da görmeleri gerekir. Stephen, burada böylece oturamayız. Bir şeyler yapmamız lazım."

Stephen, John'un bunu diyeceğini biliyordu. Daha önce de söylemişti.

Aslında, bunlar John'dan duyduğu ilk sözlerdi. Ölçülü içilen ama ölçüsüz muhabbetlerin olduğu akşamüzeri partilerinden biriydi. Parti neşeli konuşmaların uğultusuyla ve şen kahkahalarla devam ederken Stephen mutfağa doğru yürüyordu. Bu sırada, gürültünün arasından sıyrılan, farklı bir sesin farkına vardı: "Ama bir şeyler yapmamız lazım!" Konuşanın samimiyeti ve telaşı, mekânın o kadar dışındaydı ki Stephen bir anda onlara kulak kesildi.

Stephen, hâlâ dört dinleyenine hitap eden konuşmacıyı gördü. Stephen onu tanımıyordu ama tanıyacaktı, biliyordu. Belirgin burnu, keskin çenesi, şakaklarında biten saç çizgisi... Stephen bütün bu fiziksel özellikleri müthiş derecede etkileyici bulmuştu. Açıklamaları için öne eğilince çok daha fazlası olduğunu fark etti Stephen. Gözleri çocuksu bir coşku ve yetişkinlere ait bir zekâyla parlıyor, kaşları ise dikkat ve endişeyle kıvrılıyordu. Ama şöyle de bir durum vardı ki, adam kendi söylediklerine yoğunlaşmaktan, dinleyicilerin sıkıntıdan öldüğünün farkında değildi.

Adamın bu durumun farkında olmaması onu gülünç, korunmasız ayrıca Stephen'a göre; kahramanca ve hoş kılıyordu. Onu kurtarmak istedi; korumak, dinlenilmeyi hak ettiği için dinlemek, ona sarılmak, onu sikmek ve tüm gece boyunca sarıp sarmalamak istedi. O gece birlikte olacaklarından emindi. Çünkü arzusu, bu konuda yanılmasını önleyecek kadar kesin ve netti.

Stephen haklı çıkmıştı. Kelimenin tam manasıyla - altından girip üstünden çıkarak - o gece John'u baştan çıkarmıştı. Öngöremediği şey ise üç yıldan daha fazla bir süre sonra hala birlikte olacaklarıydı.

Onları tanıyanlar bunun kaçınılmaz bir birliktelik olduğunu söylemişti. Çünkü geriye dönüp bakıldığında her ikisi de politikayı çok önemsiyorlardı. Ve bir noktaya kadar da haklılardı. İkisi de Mickey Mouse ve Martin Luther King'in, the Fabulous Four ve Chicago Seven'ın, Gloria Gaynor ve Gloria Steinem'ın eşit derecede etkileri ile insan hakları kavramı, savaş karşıtlığı ve feminizmle büyümüşlerdi.[2] Ve yine ikisi

için de bu akımlar, hayatlarının merkezindeki politik hareketler için bir hazırlık, prova mahiyetindeydi. Aynı zamanda en kişisel olandı: kendilerini eşcinsel olarak kabul etmeleri, hayatlarının yaşamaya ve korumaya değer olduğunu fark etmeleriydi. İkisi için de eşcinsel olmak politik olmaktı çünkü en iyi ihtimalle onlara acıyacak, en kötü ihtimalde ise onların ölmelerine sevinecek insanların azımsanamayacak derecede büyük bir gücü ellerinde tuttuklarını görmüşlerdi. Tıpkı, eğer evin uçurum kenarındaysa, evin üzerinde asılı duran büyük bir kaya parçasını ciddiye alman gerektiği gibi.

Ama bu benzerlikte farklılıklar da vardı; yetmişli yılların başında, Stephen sokak eylemlerine dair inancını yitirmişti. Çünkü inancın bu denlisi altmışlı yıllarda kalmıştı. Lise ve üniversite yıllarında savaş karşıtı yürüyüşlere katılmıştı. Sahip olduğu tek kişilik gücünü, aktivistlerin oluşturduğu kalabalıkla sonsuz bir güce katladığını hissediyordu. Kendisini tarihi bir değişim sağlayacak gücün bir parçası olarak görüyordu. Ama savaş bitince, televizyonda, Saygon'dan ayrılan son Amerikan helikopterlerinin görüntülerini izlediğinde o korkunç şeyi fark etmişti: savaşı protestocular bitirmemişti. Kendi amaçlarına uygun olduğu bir zamanda Nixon ve Kissenger bitirmişti. Stephen onları hiç affetmedi. İşte o anda, altmışlar Stephen için bitmişti ve Phil Ochs'ın marşı yeni bir anlam kazanmıştı: "Artık ayaklanmayacağım." [3]

Stephen hep politik kaldı. Ama tek bir birey ve hatta bireylerden oluşan grubun –onlara karşı demokrasinin güç bahşettiği bir aptallar yığını varken- başarılı olabileceğine dair hisleri şiddetle azaldı. Yeni inancı basitti: yerel politikaya dahil olursun çünkü biraz da olsa bir etkin olur. Ulusal seçimlerde Demokrat'lara oy verirsin çünkü başka şansın yoktur. Paranı, Amerikan Sivil Haklar Sendikası'na bağışlarsın çünkü esas olan mahkeme kararlarıdır. Hafif bir ironi an-

layışı benimsersin çünkü bu sana lazım olacaktır. Ve hayatını dürüstçe yaşarsın çünkü diğer seçenek ölümdür. Stephen doğrudan temas halinde olduğu kişilerin yani dostlarının, iş arkadaşlarının, ailesinin, doktorların, mahalle bakkalındaki tezgâhtarların hepsinin onun eşcinsel olduğunu bilmesini sağladı. Böylelikle, eğer eşcinsel bir mesele hakkında oy vermeleri gerekirse, homofobik bir propagandada kullanılan bir drag fotoğrafındaki çocuk tacizcisi yerine bir bireyi, Stephen'ı, düşünebilirlerdi. Toplumsal değişimler bu küçük hareketlerin birikimiyle gerçekleşecekti. Eninde sonunda. Belki.

Ama artık sokak eylemleri ve benzeri yollarla kitlelerin eğitilebileceği gibi aldatmacalar Stephen için yoktu. Eğitilmek için kitlelerin rasyonel düşünebilmeleri gerekiyordu. Ve çoğu cumhuriyetçi yönetim, kitlelerin düşünmek yerine ölmeyi tercih ettiklerini kanıtlamıştı. Kitlelerin, düşünce yerine, mantıktan uzak ilkel dürtü ve korkularla harekete geçen yönelimleri ve amipsi hareketleri vardı.

Bu yüzden bu sokak gösterileri, sembolik eylemler, yürüyüşler, toplantılar ve sivil itaatsizlikler işe yaramazdı, hatta işe yaramaz olmaktan daha beterdi. Kendilerini iyi hissettirmekten başka bir şey yapmadıkları halde sanki bir şey başarıyorlarmış gibi insanları cesaretlendiriyordu bu eylemler. Şimdi kelime ustaları bunu "güçlendirme" diyerek yüceltiyorlar. Bunun güçle alakası yoktu; bu, insanları uyutmaktan başka bir şey değildi. Stephen bu acınası sembolik hareketlerinizin bir şeyler başardığına inanmaktan öte yapabileceğiniz bir şeyin olmadığını biliyordu. Yine de umutsuzluk aldanmaktan iyiydi. Stephen yürüyüşlere artık katılmıyordu ve katılanları da küçümsüyordu.

John yürüyüşlere katılıyordu. Öğlen toplantıları, gece boyu nöbetler, sendika yandaşlığı, FDA[4] karşıtlığı, anti-kürtaj karşıtlığı... 1969'daki savaş karşıtı devasa gösteriden beri bütün büyük Washington yürüyüşlerine katılmıştı. Nükleer enerji meselesi için iki kere olmakla beraber üç kez tutuklanmıştı ve en son tutuklandığında da yüksek mahkemede yargılanmıştı. John altmışlı yıllardaki insan hakları yürüyüşlerine de katılmıştı. Bu protestolar, onu harekete geçirmiş, eğitmiş ve hayatını değiştirmişti. John'un kendisi eğitildiği için, herkesin onun gibi eğitilebileceğine olan inancı çok büyüktü.

Konu gey ve lezbiyen meselelerine geldiğinde ayaklanmanın ve görünür olmanın gerçek bir anlam taşıdığı yerde John'un inancı daha da hararetleniyordu. Görünmez olmanın en büyük düşmanları olduğunu ve bütün herkesin gey ve lezbiyenlerin sayıca ne kadar fazla olduğunu görmeleri gerektiğini savunuyordu. Onun düşüncesine göre yüzlerce hatta binlerce gey ve lezbiyen sokağa dökülüp isteklerini halka açık yerlerde haykırsa, nasıl reddedilebilirlerdi ki?

En başından beri, Stephen, John'un sokak gösterilerinin gücüne inandığını biliyordu. İlk muhabbetleri eşcinsel hakları tasarı için yapılan toplantıların kamuoyunda bir etkisinin olup olmadığıyla ilgili bir tartışmaydı. John, etkisi olduğunu Stephen ise olmadığını savunuyordu. Bu küçük zıtlaşma, tartışmayla beslenen bir flörte dönüşmüştü. İkisi de görüşünü nükteyle ve şevkle besliyordu. Ustaca kurulmuş argümanlarla lafı uzatıyor; abartılı bir üslup kullanıyor; kelimelerle, fikirlerle ve arzuyla sarhoş bir şekilde, galip gelmek için birbirlerine sataşıyor ve birbirlerinin inatçılığıyla dalga geçiyorlardı.

O gece ve sonrasında aralarındaki elektrik; bütün farklılıklarının erotik danslarını ve iki taraflı çekimlerini oluşturan ironi ve samimiyetin bir parçası haline getirmişti. Eylem konusu gündeme geldiğinde bu kıvılcımlar çıkarabilecek sürtüşmelerin habercisiydi. John, Stephen'ı kötümser görüyordu. Stephen ise John'u çok duygusal buluyordu Ve bu sonu gelmeyen tartışmalar da bedenlerinin birbirine yaklaşması yolunda yeni gerilimler yaratabiliyordu.

Tanışmalarının üzerinden birkaç ay geçtikten sonra,

John, bir gece, ertesi günkü Onur Yürüyüşü için nerede buluşacaklarını sormuştu Stephen'a.
Stephen şaşırıp kalmıştı. "Yürüyüşlere katılmıyorum John, bunu biliyorsun."

John güldü. "İyi ama Stephen, öylesine de mi gelemezsin? Yani benimle bir gezintiye çıkmış gibi düşünsen. Ve tabi birkaç bin eşcinsel arkadaşımla beraber. Keyifli olacak."

"Beni hiç dinlememişsin!"

"Biliyorum, eyleme katılmadığını söyledin. Ama sadece ironi yapıyordun, değil mi? Ciddi değildin yani, ciddi miydin yoksa?"

Stephen en ciddi tavrını takındı. "Ben her zaman ciddiyim. İroni benim için ciddi olmanın bir yolu. Bunu anladığını sanıyordum."

İkisi de sustu, aralarında bir şeylerin değiştiğinin farkındaydılar. O zamana kadar muhabbetleri, aralarındaki ortak ve bütünleyici yönlerin eğlenceli bir keşfi gibiydi. Tabii ki bazı farklılıklar da ortaya çıkmıştı bu sürede. John, Stephen'ın Hiroşima Sevgilim filmini sevmediğini duyduğunda hayal kırıklığına uğramış; Stephen ise John'un bu filmi sevdiğini öğrendiğinde dehşete düşmüştü. Bunlar tamamen zevklerle alakalı önemsiz farklılıklardı. Ama bu durum çok farklı ve daha derin bir mevzuuydu. Bu farklılık, sınırları yokmuş gibi görünen ilişkilerindeki ilk gerçek sınırı işaret ediyordu.

Stephen, John'a baktı, bu burun ve çene, bu gözler, bu saç çizgisi... Hemen yanı başında oturuyordu ama artık çok uzak görünüyordu. Bambaşka bir insan kadar... Hiçbir şey bu kadar yabancı olamaz diye düşündü. Bu fikir ayrılığı bir anda bir uçuruma dönüşmüştü ve bir an için bu uçuruma köprü kurulamaz gibi göründü. O andan itibaren, John'a duyduğu arzu acınası bir hal aldı; aradaki mesafeyi kapatmak boşa çabalamaktı. Bedenler, düşünceler, inançlar hepsi köprü olmak yerine birer engeldi: ötesine geçemeyeceğiniz bir çizgi çekiyorlardı; berabermişsiniz gibi gözükse de sizi birbirinizden ayırıyordu.

Tabii ki o an geçti ve ortak noktaları bu fikir ayrılığı karşısında ağır bastı. Hazırlıklar tamamlandı. Ertesi gün John, Onur Yürüyüşü'ne yalnız gitti. Arkadaşları Stephen'ın neden gelmediğini merak etti ve gelecek vadeden yeni ilişkide olabilecek bir bozuşmadan dolayı endişe duydular. Ama John sadece omuz silkti: "Stephen işte." O böyleydi, kabul edilmesi gereken bir gerçekti.

Bir keresinde, bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra, bu fikir ayrılığını avantaja çevirerek kontrol altına almaya çalışmışlardı. John, Washington'da bir yürüyüşe katılacaktı ve Stephen'ın da ona eşlik etmesine karar vermişlerdi. John eylemdeyken Stephen da National Gallery'ye gidecekti. Ama işe yaramamıştı. O gün boyunca ayrı kalmaları, aralarındaki bu farklılığın daha da farkına varmalarına yol açmıştı. O gece yemek için buluştuklarında; konuşmaları, iki eski arkadaşın uzun yıllar sonrasında buluşmalarının sessizlikle sonlanması gibi utanç verici şekilde tıkanıp kalmıştı. O zamandan beri John, Stephen'a bir yürüyüşe veya protestoya katılacağını söyler, Stephen da ona iyi eğlenceler derdi.

Stephen, hâlâ, yürüyüşe katılan insanların saygı duyulmayacak, kendini aldatan aptallar olduğuna inanıyordu: birinci önerme. John'un yürüyüşe katıldığını biliyordu: ikinci önerme. Dolayısıyla... Stephen bu mantığı asla tamamlamıyordu. John uğruna, Stephen iç dünyasındaki mantıksal tutarsızlığa razı oluyordu. Birbirleri için paha biçilmeyecek kadar değerliydiler bu nedenle mantığın kurallarını görmezden gelmek çok küçük bir bedeldi. Mantığa verilen bu kısa ara, belki de, insanların aşktan bahsederken kastettikleri şeydi.

Her neyse, sokak eylemleri meselesi arada sırada gündeme geliyordu. Kesinlikle bu mesele, hangi ta-

tiller aile ile geçirilecek ya da sosyolojik araştırmalar için "Donna Reed"in tekrarlarını izleyip izlememek gibi konularda karar vermek gibi standart ilişki meselelerinden daha silikti. Şu an McDonald's'ta olduğu gibi, John'un "bir şey yapmalıyız"ı hissettiği zamanlar haricinde gösteriler hakkında konuşma gereği duymuyorlardı.

"Bak," dedi Stephen. Hâlâ, en iyi ihtimal olarak, John'u, önemsiz olduğunu bildiği bir yüzleşmeden uzaklaştırmaya çalışıyordu. "Artık bir şeyler yapmak için çok geç. Bu gibi hakaretlere tepki göstermek için bir sınırlamalar kanunu var. Gidip de şunu diyemezsin: 'Beyefendi, on beş dakika önce yaptığınız yorum hakkında..."

"Ama Stephen, eğer herhangi bir şeycik öğrenirse..."

"Kesinlikle. Köpeğini eğitmek gibi düşün. Köpeğin halının üstüne sıçarsa, burnunu o sıçtığı yere sürtmek zorundasın. Eğer beklersen, köpek neden burnunu sürttüğünü anlamaz, bağlantıyı görmez. Bağnazlarda da aynıdır. Ha tabi bir farkla: Bağnazları eğitmek köpekleri eğitmekten daha zordur çünkü onlar köpekler kadar zeki değiller."

John derin düşüncelerle kaşlarını çattı. Sonra karar verdi: "Pekâlâ, o zaman ona o kelimeyi tekrar söyletmeliyiz."

"Nasıl yani?" diye kaygılı bir şekilde sordu John.

"Bize 'ibneler' demesi için onu kışkırtmamız lazım."

"Eğer biz onu kışkırtırsak bu sayılır mı emin değilim. Bu komplo kurmak; tıpkı erkekler tuvaletinde ilişkiye açık eşcinsel gibi davranan pusuya yatmış ahlaksız bir polis gibi."

"Doğru" diye onayladı John. Tartışmayı alevlendirerek "Bunu denemenin zamanı geldi de geçiyordu. Hem rol yapmış da olmayacağız."

Stephen tartışmanın kontrolünden çıktığını hissediyordu. "Peki ne yapmamızı istiyorsun?"

"Yani" diyerek çok da emin olmadan yanıtladı John. "Şey gibi bir şey yapmamız lazım. Yani, bilirsin, bağıra bağıra 'geyiz biz' diyecek bir şeyler."

"Ne gibi?" diye sordu Stephen. "Brunch düzenlemek? Bir moda trendi yaratmak? Bette Davis taklidi yapmama ne dersin?" Stephen ellerini saçlarında gezdirdi. "Seni öpmek isterdim, ama saçımı daha yeni yıkadım."

"İşte bu!" diye bağırdı John.

"Hayır, yapma lütfen, Bette Davis taklidim berbat. Jeanne Kirkpatrick'e ne dersin?"

"Hayır, öpüşebiliriz demek istedim."

Stephen neye uğradığını şaşırdı. En bastırılmış fantezilerinde bile böyle uç bir devrimci eylem hayal etmemişti.

"Tabii ki," diye ısrar etti John. Etraftakileri eliyle şöyle bir gösterdi. "Onlar yapıyorsa biz de yapabiliriz."

"John. Etrafına bir bak. Kimse öpüşmüyor. Allah aşkına burası Mcdonald's. Heteroların bile sınırları var."

"Tamam," diye kabullendi. "Ama isteseler yapabilirlerdi. Bu yüzden yapmıyorlar zaten. Biz yapamayız, işte tam bu yüzden öpüşmeliyiz."

Stephen köşeye sıkıştığını hissetti. Çünkü bu tam da anlayabildiği bir mantıktı. Yerini değiştirdi. "John," dedi alaycı bir tonla.

"Benden ASG yapmamı bekliyorsun."

John cevap veremeyip afallamıştı. "Anakronik-Siyasi-Gösteri?"

"'Aleni Sevgi Gösterisi' Lise son sınıftayken, Washington'a sınıfça geziye gitmiştik. Okul müdürü burada okulumuzu temsil ettiğimiz konusunda nutuk attı bu yüzden ASG yapmamalıydık. Elbette benim yapacak halim yoktu. Bu anlamda bir şeyler yapmak istediğim tek kişi Jeff Samuels'tı. O zaman da Michelle Czernak benim gözlerimi oyabilirdi."

"Mesele şu," dedi John. "Onlar eninde sonunda adı-herneyse'lerini, ASG'lerini yapacaklar. Biz yapamayız. Bütün hayatımız da o lise yılları gibi zaten; herkes 'ASG yok!' diyor."

Stephen sessizdi, John devam etti: "Biz ne kadardır beraberiz, üç yıl?"

"Üç buçuk."

"Ve bunca zaman hiç böyle bir şey yapmadık."

Stephen bir süre düşündü ve gülümsedi. "California'dan dönerken uçakta yapmıştık."

"Ama onun aleni olmasını planlamamıştık! Şanslıymışız ki oradaki erkek hosteslerden biri şey gibi... of..."

"Sempatik biri gibi" diye önerdi Stephen.

"Evet," dedi John ve hatırlayınca yüzü kızardı. "Allah'ım, çok kötüsün. Bana yaptırdığın şeyler! Biliyorsun kastettiğim bu değildi. Ben toplumun içinde sevgi dolu olduğumuz bir zamandan bahsediyorum. Yani diğer insanların, heteroların, yabancıların da şeyi görebildiği... Biliyorsun işte; birbirimiz için ne anlama geldiğimizi..."

Stephen ellerini havaya kaldırdı. "Ben bir Beyaz Anglo-Sakson Protestan'ım. Biz BASP'lar toplum içinde sevgi gösterisi yapmayız. Evli BASP'lar bile birbirleriyle sadece tokalaşırlar. Sanırım avuç içlerimizle ürüyoruz."

John, Stephen'a sessiz olmasını işaret etti. "Hayır, geçen yıl ben amcamın cenazesi için eve gitmek zorunda kaldığımda sen beni havaalanına bırakmıştın. Tam güvenlikteyken beni öpmüştün hem de dudağımdan. Çok tatlıydın. Çok şaşırmıştım. O kederli hafta sonu boyunca hiç aklımdan çıkmamıştı."

Stephen suratını astı. "Bu konuyu açmandan korkuyordum. Tamam, pes ediyorum. Haklısın."

"Ne demek istiyorsun?" dedi John; kafası karışmıştı. Stephen derin bir nefes aldı, itiraf etti. "Havaalanına giderken yol boyunca bunu düşünmüştüm. Bunu yapmak zorunda hissetmiştim ve kafamda tekrar tekrar prova etmiştim kendi kendime." Hiç beklenmedik bir şekilde sert konuşuyordu. "Tamamen önceden planlanmıştı. Anneannemi bile daha tutkulu öperim."

John bir süre tereddüt ettikten sonra elini Stephen'ın omzuna koydu. "Kendine bu kadar yüklenme. Kolay değil biliyorum."

Stephen John'a baktı. "Hiç bitmeyecek, değil mi? Hep ağzına sıçmaları için yeni yollar bulmayı sürdüreceksin, değil mi? Sen de hep o bokları temizlemek için uğraşacaksın. Tamam. Hadi öpüşelim. Ama bu sadece o adamın yararına olmayacak. Ulu orta herkesin içinde boktan olma hakkımı Jeff Samuels ve Michelle Czernak gibi savunuyorum."

"İşte bu be!" dedi John.
Sonra da donmuş gibi öylece kaldılar.

"Neden ilk randevusuna çıkmış bir ergen gibi hissediyorum?" diye sızlandı Stephen.

"Pekala" dedi John kendisi için cesaret konuşması yaparak: "Yüzlerce insanın katıldığı toplantılar organize ettim. Bunu da çok rahat halledebilirim."

"Ah, harika" diye mırıldandı Stephen.

"Stephen, kabul ettin!"

"Tamam, yönetmen sensin. Evet ne istiyorsun peki? Hızlı bir öpücük?"

"Hayır" diye yanıtladı John, dikkatlice düşünerek. "Uzun uzun öpüşmemiz gerek. Bizi gördüğünden emin olmamız lazım."

"Ses efekti ister misin? Şöyle şapur şupur bir finale ne dersin?"

"Hayır. Çok ergen. Daha olgun bir imaj çizmemiz lazım."

Stephen sinsi sinsi gülümsedi. "İşin içine biraz dilimi karıştırabilir miyim?"

"Kesinlikle hayır!" diye azarladı John. "Sevgi dolu olmalıyız, müstehcen değil. Bu, bizim sevme hakkımızı savunmamız. Birbirimize duyduğumuz ilginin spontane bir ifadesi."

"Tabii canım, en az beyin ameliyatı kadar spontane. Hayvanat bahçesinde çiftleştirilmek üzere olan bir panda gibi hissediyorum. Belki de basını çağırmalıyız başlamadan..."

"Olamaz ya!" John yan masaya bakıyordu. Stephen da baktı. Adam ve çocukları gidiyorlardı. Böylece onlar için özenle hazırlanan performans boşa gitmişti. Bir müddet sessizce oturdular. John'un topluma böyle bir ders verebilme şansını kaçırdığı için hayal kırıklığına uğradığı çok açıktı. Hemen kendini toparladı. "Peki. En azından bir sonraki için hazırlıklıyız. Başımıza tekrar böyle bir şey geldiğinde ne yapacağımızı biliyoruz."
Stephen, John'a, inatçı yürüyüşçüsüne, küçük cesur eylemcisine, doksanlar çepeçevre onları karanlıkla sarmışken, altmışların hala ışık saçan parıltısının sahibine baktı. Kamuoyu konularında gösterdiği hevesiyle, John, Stephen'ın onu üç yıl önce ilk kez gördüğü kadar tuhaftı, hâlâ o kadar tuhaf ve o kadar güzel. John'u yürüyüşlerin boş olduğuna asla ikna edemeyeceğini biliyordu. Ve bunu yapmak istediğinden de tam olarak emin değildi. Bu, John'un ulaşılması imkânsız bir parçasıydı.

Plato, yalnızca sahip olmadığımız şeyleri arzulayabileceğimizi söyler. Arzu, sahip olma arzusu olduğundan, bir şeye sahip olduğumuz anda onu arzulamaktan vazgeçeriz. Bu ve bunun gibi bir sürü tanıma göre Stephen'ın John için o an hissettiği şey arzuydu.

Stephen masanın üstünden John'a doğru eğildi ve kısık sesle fısıldadı: "Hadi yine de öpüşelim."
"Ne?" diye şaşkına döndü John ve Stephen'ın ses tonundan biraz ürkmüştü.

"Politik davranırken çok ateşli oluyorsun."
John başını eğdi ve kıpkırmızı kesildi. "Hâlâ ne zaman ciddi olduğunu anlayamıyorum".

"Sana söyleyip duruyorum; ben her zaman ciddiyim. Sadece öp beni. Göreceksin."

Öpüştüler ve John da gördü. Ve tabii herkes de. Çoğu bu durumdan hoşlanmadı ama önemli değildi. Çünkü bu sadece kamuya açık bir alanda yaşanan özel bir andı.

1 Adam ve Bruce, iki erkek arasındaki homoseksüel ilişkiyi eleştirmek için kullanılan bir kalıptır; yaratılış mitolojisindeki Adam & Eve (Âdem ile Havva) figürlerinin Adam ve Bruce olarak yaratılmadığı için homoseksüel ilişkinin tasvip edilmemesi gerektiğine dair vurgu yapmak için kullanılır.
2 Burada sayılan her ikili isim grupları kendi içerisinde biri kültür alanındaki ikonu diğeri ise politik ikonu barındırır. Mickey Mouse bir çizgi film, the Fabolous Four bir müzik grubu ve Gloria Gaynor bir şarkıcı iken Martin Luther King insan hakları savunucusu, the Chicago Seven; Vietnam Savaşı dönemindeki savaş karşıtı bir grup, Gloria Steinem ise feminizm aktivistidir.
3 Burada yapılan gönderme Philip David Ochs'ın "I ain't marchin' anymore" adlı şarkısına yapılmıştır.
4 Amerikan Gıda ve İlaç İdaresi

Merhaba Canım

K. Can Eren

öperse sakalımı biralanmış bir berber
aşkımın civcivleri kanatlanmış
merhaba [1]

Merhaba,

Arkadaş Z. Özger, 12 Mart sürecine tanıklık etmiş, çalkantılı dönemlerde yaşamış, bir yandan çocuk yaşta tutulduğu ostomyolit [2] hastalığıyla cebelleşirken, öte yandan kendi politik doğruları peşi sıra savaşmış ve yine ''kendime kendimden başka kendim yok'' [3] diyerek hayata dair kendi düşüncelerini yazmış olduğu şiirlerine işlemiştir.

Çeyrek asırlık bir ömrün sonu her ne kadar farklı görüşler ve çelişkili ifadelerle aydınlatılamayan karanlık bir ölümle sonuçlansa da o yaşamını tüm açıklığıyla ve aydınlığıyla yaşayabilmiştir. Bu bağlamda, Arkadaş bu ülkede, belki de döneminin kuir sıfatını en çok hak eden şairdir. Şiirlerinde hayata dair her görüşü kadar politik dünya görüşünü, bireysel acılarını ve yalnızlığını, beden algısını, (salt) cinsiyeti ve cinselliği gerçekçi olduğu kadar mizahi ve ironik bir dille ele almıştır. Kısa ömründe kendine ve herkese sorarak cevaplarını aradığı sorularla, onu okuyan hemen herkesle arkadaş olmayı başarabilen nadir şairlerden biri olmuştur. Bu bağlamda onun hayatını basit ve somut olarak incelemek değil şiirleriyle beraber onun soyut ve karmaşık zihin dünyasını anlamak gerçek anlamda "Arkadaş"ı anlamak olacaktır. Bu nedenle yazımda Arkadaş'ın kimliğini, kendi şiirlerinde kuir anlamda nasıl işlediğini bazı kuir kuramı perspektiflerinden bakarak incelemeye çalışacağım.

''sağ bacağım topaldır benim ve incelmiştir
onunçin incedir yüreğim
onunçin aksarım hayata ve denize
yeryüzünün güneş renkli mayosu bile
giyince sırıtır bacaklarımda''
ah benim ostomyolit kokan sağım
...
çürümüş kemik ve irin kokularından
balıklara gübre diye sarkıtsam seni
balıkçıların ekmeği ile mi oynarım ben'' [4]

Ben'i —Hem Arkadaş'ın hayatına yön veren ben (self), hem de şiirlerinde dile getirdiği ben olarak inceleyecek olursak— Arkadaş'ın şiirlerindeki "beden" algısına bakmak "ben"i algılamamızda oldukça anlamlı olacaktır. Bedenin fiziksel olarak nasıl algılandığı bireyin cinsiyet kimliğinin *performativite* [5] siyle alakalıdır. *Performativite*; bir çeşit söylem hareketidir. Bu söylem hareketi doğru ya da yanlış olamaz; bir hareketin tekrarlanarak süregelen şekilde, bir şey "olmaktan" çok bir şey "yaparak" biri tarafından o kişinin kendi hayatının bir parçası haline getirilmesi olarak açıklanabilir. Bu bağlamda "beden" ve "beden algısı" kültürel olarak sorgulanabilir, değiştirilebilir ve yeniden inşa edilebilir.[6] Arkadaş, şiirlerinde bir bedende yaşamanın, bir bedende hapsolmanın, bir bedende vücut bulmanın hallerini ele alır. [7] Şiirleriyle bu bağlamda tam olarak topluma "beden algısı"nı sorgulatır.

"durulsa gök
ince bir güneş düşse durağa
yolcu. yüzüm hiç güneş görmemiş
bir yanları bir yanları vücudumun
hiç güneş görmemiş

sırtım kollarım bacaklarım memelerim
karnımın altı ve gerim
...
vücudum
sabırlı sevgilim benim
bu hüznü senin için biriktiriyorum
sana gelicem beklemelerin bu acılı durağından
bu giz bu karanlık bitecek
güneşin çıkmasını bekliyorum" [8]

*

"Giyecek çamaşır getirdim sana
adettir diye değil, sevdim diyedir
bağışla, eski biraz
bedenim uygundur diye bedenine
elimle yıkadım, ütüledim
elma ağacında kuruttum
...
Elimi tut
Tuttururlar, o kadarına izin verirler
Kahreden bir ayrılığın çılgınlığı değil bu
Bir isyanın kelepçeleşmiş resmidir parmaklarımız" [9]

Parmaklarımız Arkadaş'ın satır aralarında gezinirken onun beden ve cinsiyet algısının, toplumda mevcut olan beden ve cinsiyet algısından nasıl farklı olduğunu görürüz çoğu şiirinde. Onun gördüğü ve toplumun algıladığı beden ve cinsiyet algısı birbirinden farklıdır. Aslında hemen hemen konuştuğumuz her şey kendimizi nasıl tanımladığımız ve başkalarının bizi nasıl algıladığıyla ilgilidir.[10] Arkadaş'ın cinsiyet kimliğini -her ne olursa olsun- görmezden gelmek, politik görüşünü de görmezden gelmek adına şiirlerine "bireyci" damgası vurarak onu ötekileştirmeyi doğurur. [11] Başkadır. Eğer birini kendimizi tanımladığımızdan farklı algılıyorsak o; başkadır. Biri benimle aynı genital bölgeye sahip değilse o; başkadır, biri benim gibi giyinmiyorsa o; başkadır, biri benim gibi düşünmüyorsa o; bambaşkadır. Bunu sadece burada örneklemlediğim şiirleri okuyarak anlamak pek mümkün olmayabilir ancak şiir kitabının tümünü okuduğunuzda o başkalaşan şiir dilini görmeniz kaçınılmazdır. Başka olmak kötü değildir. Sorun "başka"yı ötekileştirdiğimizde başlar. Arkadaş ise ötekinin sesini hemen her fırsatta şiirlerinde dokumuş ve yaygın olan söylemi sorgulayarak erkek egemen sistemi şiirlerinde eleştirip sorgulatmıştır. Arkadaş, günümüz erkek egemen zihniyetini sorgularken sadece var olan erki değil aynı zamanda başkalarının bu zihniyeti nasıl algıladığını da yine beden ve cinsiyet algısı üzerinden sorgulayarak ve sorgulatarak karşısına almıştır.

"ve bir kadın aldık çarşıdan bir şeyler umarak
kadın dediler soy dediler soyduk
giysilerini soyduk kadının ve şeylerini
ve salt kadın dediler salt kadındı şimdi o
salt erkek bekliyordu şimdi biz salt erkeğiz
salt erkeğiz ve çok açız dayanamadık
soymayı sürdürdük kadını gözlerimizle
ve soyduk kadının giysilerini ve şeylerini
ve soyduk saçlarını dudaklarını ve gözlerini tardıeu gibi
ve soyduk bir şeyler umarak soyduk her şeylerini
ne çıktı karşımıza biliyor musunuz sonunda
salt kadın yerine salt kemik
ve kemikler arasında bir yürek
çirkin korkunç bir iskelet" [12]

Atilla Güneş

Çirkin korkunç bir iskeletiz hepimiz. İşte bu nedenle çokça aynılaşıyor Arkadaş'ı okuyunca hislerimiz. Kimliklerimizin sınırlarını sorguladığı şiirlerinde çift cinsiyetli yaklaşımı yine aynı yaklaşımın diliyle eleştirir. Normlara ve mevcut cinsiyet algılarına aykırı olduğu için tutarsız olarak algılanma ihtimali olan şiir dili, aslında kimliklerimizin limitlerini sorguladığı için öyle görülür. Tüm bu normları oluşturan toplum, kurum ve iktidar aygıtlarının sorgulanmasının tamamını ayrı ayrı ve birlikte bir bütün olarak ele alan Arkadaş'ın şiirleri kuirdir.

''can canı sever ötesi yok bunun çocuk'' [13]

''sakalım yok biliyorum ama kötü değilim
büyüklerimi sayarım küçüklerimi severim.
çocukları incitmeden severim. kadını öpmesini bilirim sizi de sizi de öpmesini bilirim.'' [14]

"güzelleşip bir sevginin göğsüne yatmak biraz
biraz yorgun biraz korkak bir insan sevmek biraz" [15]

İnsan sevmek biraz, birini sırf insan olduğu için sevmek... Yani herhangi yorgun ve korkak bir insanı kimliklerinden ayırarak sevmek... Bütün hâlde, uyumlu ve bizzat karar verdiğimiz kendimizi anlayış biçimimizi ve bizi oluşturan şeyler aslında kimliğimizi oluşturur. [16] Kimliğimiz ise başkalarıyla ve başkalarına karşı, süregelen ve hiçbir zaman tamamlanmamış olan kendimizi tanımlama sürecimizin bir parçasıdır. [17] Bu bağlamda kendimizi tanımlamak ve kendi tanımımıza göre yaşamak bizi biz yapan şeydir. Bizi kendi seçimlerimiz var eder.

''sevişmeyi kendime göre seçicem
sevmeyi
yüreğimi kanımı kırmızı gülleri
çok sevmeyi
...
bir gün ben
büyürsem bir gün ben
baba olursam bir gün ben
masal anlatıcam çocuklarıma.'' [18]

"Masal anlatıcam çocuklarıma." der ve *Müfreze* adlı bir başka şiirinde aslında tüm bu ötekileştirmeyi anlama sürecinde dönüp kendine baktığında Arkadaş daha yakınımızdakilerle bile nasıl uzlaşamadığımızı işaret eder:

"babasına kendi kavgasının bilincini veremiyen neferler şahları mat etmeyi nasıl öğretir" [19]

Bu yüzden Arkadaş'ın şiiri kendi kimliğini ve başkalarını 'kendi kimliklerini' sorgulatmaya yönelten itici bir güçtür. Tüm iktidar aygıtları ve güçlerini de bunlarla beraber sorgulaması aslında onun kendi söylemleriyle dünyasını nasıl şekillendirdiğini gösterir. Her ne kadar politik duruşu 1961 sonrası sol rüzgâr olarak net bir şekilde çizilse de kendini ve çevresinin politik algısını eleştirmekten geri durmaz. Örneğin; kendi kimliği ve babasının kimliğiyle olan söylemini sadece herhangi bir şeye karşı değil, sınırsız derecede verimli ve çok değerli olan söylemi üzerine inşa eder [20]

"ne kadar üstelesem yanlış bir değişimi
bir proleterin oğlu olduğuma inandıramıyorum kimseyi
inandıramıyorum babama bir proleter olduğunu

babam çok eski bir partizan
kötü bir halk partisinin kalıntısına yamamış nefretini
acıyı ve bir dönemi benden iyi biliyor
ne zaman içki içsek bir Cuma gecesi ertesi
açlığı ve yoksulluğu benden iyi anlatıyor." [21]

Anlatıyor ve maalesef anlatmaya devam edemiyor artık Arkadaş. Bireysel acılarını, ölümü, yalnızlığı, politik duygu ve düşüncelerini, cinsiyet algısını ve cinselliği... Hayatı ve şiirleriyle LGBTİ+ hareketinde fazlasıyla tanınan ve sevilen bir şair sıfatıyla açık bir şekilde kendi sorguladığı her şeyi yeniden ken-

dini okuyanlara sorgulatarak, henüz belki kendinin bile tam olarak zihninde bir yere oturtamadığı bir yaşta bize bir veda dahi edemeden düşüp kalıyor bir karanlık sokakta. Bu nedenle belki de hayat Arkadaş'ın dediği gibidir:

"hayat trajikomik bir homoseksüeldir
bence bütün homoseksüeller adonisttir biraz
çünkü bütün sarhoşluklar biraz
freüdün alkolsüz sayıklamalarıdır

siz inanmayın bir gün değişir elbet
güneşe ve penise tapan rüzgarın yönü
çünkü ben okumuştum mu neydi
bir yerlerde tanrılara kadın satıldığını
...
ve bir gün hiç anlamıyacaksınız
güneşe ve erkekliğe büyüyen vücudum
düşüverecek ellerinizden ellerinizden ve
bir gün elbette
zeki müreni seviceksiniz
(zeki müreni seviniz)" [22]

Dipnotlar

1 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. her şey tekrardır biraz, sf.51. Ve Yayınevi, 2015.

2 ostomyolit: bir kemik hastalığı / sekizbuçuk yaşındayken musallat olur / sağ bacağa ve sağ bacağa musallat olur / en çok sağ bacağa... Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. kurdeşen,sf.142. Ve Yayınevi, 2015.

3 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. hüzün mevsimi, sf.22. Ve Yayınevi, 2015

4 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. kurdeşen,sf.142. Ve Yayınevi, 2015

5 permormativity: Butler, Judith.Bodies That Matter: On the discursive limits of sex.p.241.Routledge, 2011.

6 Stryker, Susan. (De)SubjugatedKnowledges, An IntroductiontoTransgenderStudies p.10. Routledge, 2006

7 Umutlu, Sabahattin.bu dünyadan bir arkadaş özger geçmedi, sf.10. Süje, 2015

8 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. yolcu,sf.14. Ve Yayınevi, 2015.

9 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. sevdadır, sf.105. Ve Yayınevi, 2015.

10 Jagose, Annamarie.An IntroductiontoQueerTheory, p.7. New York UniversityPress, 1997.

11 Umutlu, Sabahattin. bu dünyadan bir arkadaş özger geçmedi, sf.10. Süje, 2015

12 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. kadercinin/kendine tapmadan önceki son – ya da sona yakın – öfkesinin bir dünya görüşünün yorumuna başlangıç olan/çelişkili kötü şiirdir, sf.40. Ve Yayınevi, 2015.

13 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. beyaz ölüm kuşları, sf. 59. Ve Yayınevi, 2015

14 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. hüzün mevsimi, sf.23. Ve Yayınevi, 2015.

15 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. hüzün mevsimi, sf.23. Ve Yayınevi, 2015

16 Jagose, Annamarie. An IntroductiontoQueerTheory, p.79. New York UniversityPress, 1997.

17 Lacan, Jacques. Ecrits trans. Alan Sheridan. Routledge, 2001.

18 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. o eski bir, sf.31. Ve Yayınevi, 2015.

19 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. müfreze, sf.64. Ve Yayınevi, 2015.20

20 Foucault, Michel.Cinselliğin Tarihi, Birinci Kitap. Ayrıntı Yayınları, 2007.

21 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. tamirat, sf.36. Ve Yayınevi, 2015.

22 Özger, Arkadaş Z. Sakalsız Bir Oğlanın Tragedyası. merhaba canım,sf.55. Ve Yayınevi, 2015.

Röportaj:
Burak Serin, Hakan Özlen

İrfan Sancı

Bahsettiğimiz gibi dergimizin bu sayısının dosya konusu "Kuir Edebiyatı" ile yakın ilişkili. Sizce bu kavramı nasıl tanımlayabiliriz? Yazarlarıyla mı, içeriğiyle mi, diliyle mi?

Kuir teoriyi "Normali, normalliği kuran normların kuruluş ve işleyiş yapısını sorgular. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsel pratiklerle ilgili her tür etikete, dolayısıyla da kimlik ve cinselliğin üzerine kurulduğu "apaçık" her tür kategoriye karşı durur." olarak tanımlarsak "Kuir Edebiyatı"nda ne olması gerektiğini işaretlemiş oluruz aslında. Hem böylece yazarı mı, içeriği mi, dili mi sorusu da kendi kendini yok etmiş olur.

Kendinizi ve yayınevinizi kuir hareketine göre nerede konumlandırıyorsunuz? Sel yayıncılığın bu konuda bir misyona sahip olduğunu düşünüyor musunuz?

Kuir kuram, herhangi bir sabit ya da verili kimlik kategorisini kabul etmediği ve kimlik gibi kategorik tanımların sabitliğine baştan karşı çıktığı için biz de yayınevimizi bir yerde konumlandırmıyoruz. Çünkü henüz "katılaşmamış" ve bakış açısı gereği sürekli akışkan bir hareket söz konusu olan. "Misyon sahibi olmak" herhalde hiç istemediklerimizin en başında gelir.

Yayımlanmak üzere değerlendirilen edebiyat eserlerinde cinsiyetçi, homofobik, transfobik anlayış ve söylemlerin bulunmamasına dikkat edilmeli midir? Sel yayıncılık bu tarz kriterlere sahip mi?

Queer Düş'ün Serisi, LGBTi Kitapları, Kadın Kitaplığı vs gibi özel dizileri olan bir yayıneviyiz. Dizi başlıkları bile nasıl bir kritere sahip olduğumuzun göstergesi değil mi?

Yayıncılığını yaptığınız "Queer Düş'ün Serisi" nasıl ortaya çıktı? Fikir nasıl gelişti? Bir hikâyesi var mı?

Queer Düş'ün Serisi yayıncılığımızın doğal bir sonucudur. Çünkü biz daha 90'lı yılların başında "Kadın Kitaplığı" başlığı altında farklı feminizmleri konu alan kitaplar yayınlıyorduk. Yine aynı tarihlerde henüz ülkemizde yeteri kadar tartışılmasa da batıda yükselen bir LGBTİ hareketinin içinden yeni bir bakış açısı olarak Kuir hareket doğdu. Tabii üst üste kitaplar da yayımlanmaya başlandı. Biz de bu coğrafyada hem hareketin içinden hem de bu konulara kafa yoran akademi/akademi dışı arkadaşlardan oluşan bir yayın kurulu oluşturduk.

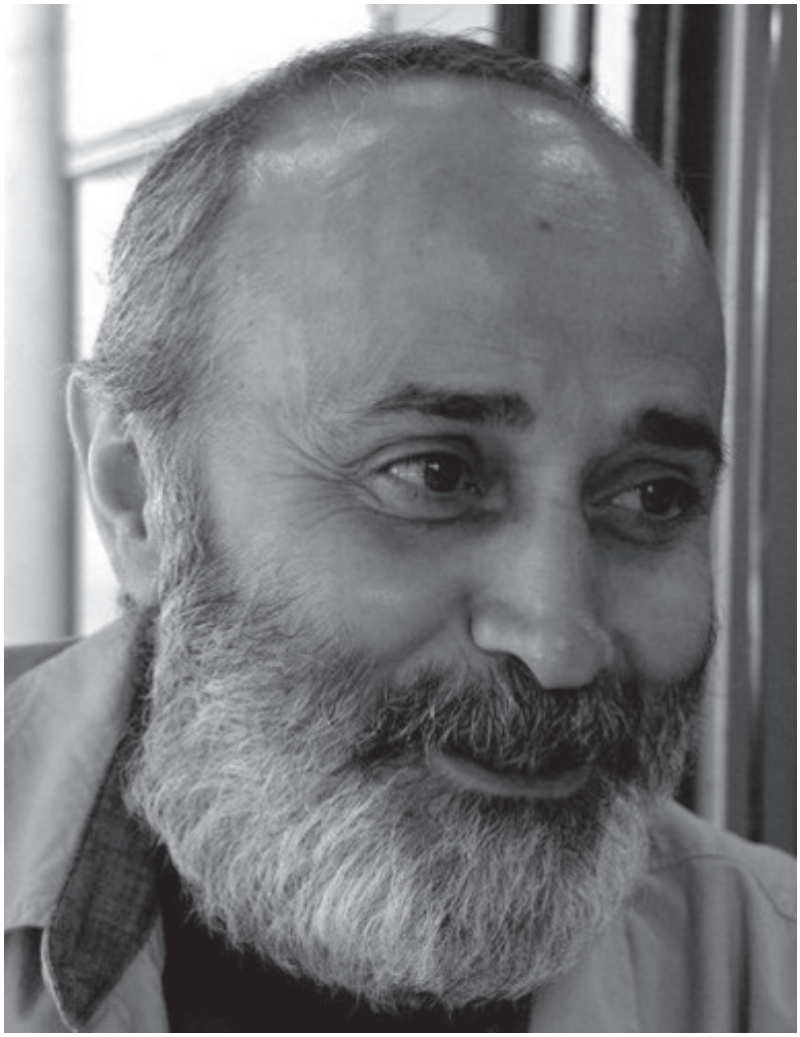
Bu serininin yanı sıra kurmaca kuir metinlerden oluşan bir seri ya da derleme kitap yayınlama planınız var mı?

Şu an yeni bir seri planımız yok ama bize gelen kurmaca queer metinlerin her zaman yayımlanma şansları var.

Türkiye'deki kuir düşünce ve kurmaca yazınının durumu hakkında düşünceleriniz nelerdir? Sizce özgün bir içerik üretimden bahsedilebilir mi? Bahsedilebilirse dikkatinizi çeken örnekleri paylaşabilir misiniz?

Türkiye'de kuir düşünce daha çok doğal olarak çeviri metinler üzerinden yürüyor. Ve bu bağlamda çok ciddi işler yapıldı, yapılıyor. Yine *Cinsellik Muamması* (Cüneyt Çakırlar/Serkan Delice), *Queer Tahayyül* (Sibel Yardımcı/ Özlem Güçlü), *Queer Temaşa* (Leman S. Darıcıoğlu), *Fetiş İkame* (Tuna Erdem/ Seda Ergül) kitaplarında özgün içerik üretimi olan telif yazılar var örneğin.

Kuir metin okurunun durumu sizce nasıl? Yayımladığınız kitaplara yeterli geri dönüş alabiliyor musunuz? Bu geri dönüşler ne yönde oluyor?

Kuir metinlerin çok güçlü bir "yıkıcılığı" var. Her bir kitap okurun, normatif algılarla örülü dünyasına buldozer gibi giriyor. Okuyanı tekdüzelikten kurtarıp önüne sonsuz olasılıklar seriyor. Böylesi hoşluklara vesile olduğumuz için de okur bu yaptıklarımızı destekliyor.

Bu serinin (daha önceki LGBTİ+ kitaplığını da dâhil ederek) yayımlanma sürecinde politik, bürokratik, toplumsal herhangi bir engel veya baskıyla karşılaştınız mı?

Özellikle Kuir ve LGBT Kitaplığından yayınladığımız metinlerden herhangi bir baskıya maruz kalmadık ama daha evvel birtakım kurmaca kitaplarımız hakkında davalar açıldı, yargılandık, bazılarının yargı süreci halen devam ediyor.

Queer Düş'ün serisinin devamı olacak mı? Olacaksa yayımlanılması planlanan eserleri paylaşabilir misiniz?

Başlattığımız tüm serileri devam ettirme çabamız sürüyor. Zamanı geldiğinde bunları okurla paylaşıyoruz.

Bize zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederiz.

Lubunca

Çeviri: Hilal Ebru Yakar

Nicholas KONTOVAS

İSTANBUL KUİR ARGOSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DİLDEKİ DİYAKRONİK SÜREÇLERE SOSYAL-İŞLEVSEL BİR YAKLAŞIM

Bu yazı İstanbul'daki Kuir topluluğunun tarihi ve topluluk içinde Lubunca olarak bilinen argo değişkesinin biçimi ve doğası hakkındadır. Yazının amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılarında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de ilk yıllarında İstanbul'da Şişli ve Beyoğlu bölgelerindeki kayıtlı olmayan erkek eşcinsel ve trans kadın seks işçileri ile etnik dilsel azınlıklar arasındaki ilişkiler sonucu Lubuncayı ortaya koymaktır.

1. Tarih ve Yayılma Alanı

Amacımız Lubunca olarak bilinen Kuir argosunun yapısını, geliştiği çevreyi dikkate alarak belli detayları belirlemek üzere incelemektir. Lubuncaya çeşitli dilsel kökenlerden geçmiş ve yerleşmiş unsurların ne zaman ve bu yayılmaya katkıda bulunan ilgili dilsel toplulukların fiziksel ve sosyal alanda bugün bildiğimiz Lubuncayı oluşturmalarına sebep olacak şekilde nerede bir araya geldikleri sorularına bakacağız.

1.1. Lubunca Ne Zaman Başlar?

Bu ne zaman başlar sorusunu sormadan önce "başlamanın" bir dil değişkesi için ne demek olduğunu konuşmalıyız. Yayımlanmış ilk örnekler 1980'lerde görünse de bildiğimiz Lubuncanın o zamana kadar çoktan oturduğunu söylemek mümkün. Dahası Lubuncanın en karakteristik özellikleri Osmanlı'nın çöküşü ve Cumhuriyet'in kurulmasıyla sayıları önemli derecede azalmış bir grubun varlığıyla yayılmış olabilir ancak. 1980'ler ve 90'lar edebiyatında görünür olmayan Lubunca bugünkü Kuir argosunun kullanımını devam ettiren en üretici unsurları arasında bulunuyor. Unutulmaması gereken Lubuncanın bir bileşim olduğu ve belirleyici özelliklerinin zaman içinde oluştuğudur. Bu yüzden Lubuncanın kökeninden konuşurken tamamlayıcı parçaların kökeninden konuşmak doğru olacaktır.

Lubuncada en kolay tarihi saptanabilecek unsurlardan biri elli sekiz "kıç" kelimesi, Osmanlı Arapça sayı sistemindeki elli sekiz sayısının görünüşüne göre oluşturulmuş bir kelime oyunundan türemiştir. Kökeni itibariyle tekil bir unsur olsa da en azından Lubuncanın 1932'deki dil reformundan çok daha gerilere gittiğini ya da doğrudan eğitimli İstanbulluların hala Arap alfabesini bildikleri döneme kadar vardığını gösteriyor.

Lubuncanın en belirgin özellikleri arasında Roman unsurları bulunuyor. Ayrıca şu an İstanbul'da konuşulmadığı için Lubuncanın temel sözcük dağarcığının yaşı konusunda da bir ipucu değeri taşıyor. Roman dilinin ne kadar konuşulduğuna dair resmi bir kaynak ya da çalışma olmamasına ve bu dilin çok küçük muhafazakâr bir kesimin ileri yaşlı bireyleri arasında konuşulduğu bilinmesine rağmen Paspati'nin (1870) 1860'larda yaptığı araştırmalarda İstanbul'un Roman nüfusunun çoğunluğunun bu dili geniş ölçüde bildiğini göstermiştir. Dilin kaybolmasında hızlı nüfus değişimi sırasında dilin ölümünün de hızlanması ya da Romanca konuşan Romanların diğer Hristiyan topluluklarla XX. yüzyılın ilk yarısında şehirden göç etmesi etkili olmuş olabilir. İkinci sebep penceresinde ise Hristiyan oldukları ortaya çıkıyor. Romanca konuşan Hristiyan Romanlar hakkında çağdaş anlatılarla desteklenen iddia yerleşik Hristiyan Romanların genellikle daha fakir Yunanlılarla evlendiği ve diğer etnik gruplara göre şehrin Yunan nüfusuyla daha iyi anlaş-

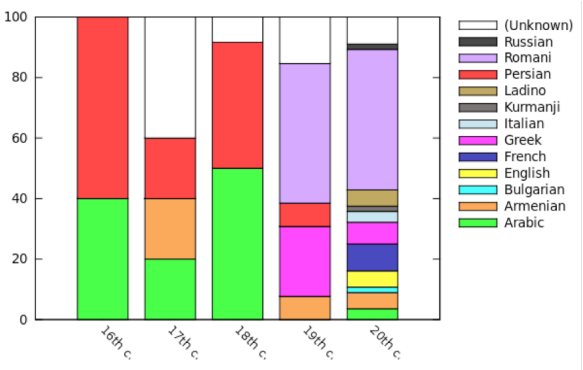
tıklarını yönündedir. Öte yandan bu nüfus karışımı Lubuncadaki Romanca fiil köklerine Yunanca kökenli ek "-iz"in eklenmesini de açıklayabilir.

Yunancadan türemiş sözcüklerin varlığı da modern Lubuncanın oluşumunun XX. yüzyıldan sonraya kalmadığını gösteriyor. Tarihsel olarak bakıldığında her zaman İstanbul'da Yunanca konuşan nüfus büyük bir çoğunluğa sahipti. Osmanlı döneminde de şehirde büyük yer kaplayan nüfusun XIX. yüzyılın yarısında gerçekleşen ve bağımsızlık için verilen savaştan sonra da Yunanistan'daki ekonomik sıkıntılar ve artan göçten sonra İstanbul'daki sayısı arttı. Kayıtlar, XX. yüzyıl başlarında şehirdeki Yunan nüfusunun 300.000 kişiyi aştığını ve bunların çoğunluğunun Beyoğlu bölgesinde yaşadığını göstermektedir (Alexandris, 1983). Lozan Anlaşması'ndan sonra nüfus mübadelesi sonrası birçok Yunanlının göçüyle başlayan hareketle nüfus giderek azaldı. Zamanla Türkiye'de yükselen milliyetçi duyguların da etkisiyle Yunan-Türk ilişkileri zayıflamış ve dört büyük göç dalgası oluşmuştur. 1942'de varlık vergisi ile getirilen sınırlandırmalarla başlamış 1974'te Kıbrıs sorunlarından dolayı tansiyonların yükselmesine kadar devam etmiştir. Bu süreçte Yunanlıların sayısının ne kadar olduğuna dair resmi bir kayıt olmaması Yunan nüfusunun Lubunca gibi dil oluşumlarını etkileyemeyecek kadar ne zaman azaldığını tespit etmekte güçlük yaratıyor. Fakat 1920'den 2000'e kadar yaşayan Yunan Ortodokslarının sayısına dair bir analiz, nüfusun 1960'tan 1980'e kadar 1974'teki göç de dahil 59.000'den 5.000'e düştüğünü gösteriyor. Bu da Lubunca sözcüklerde Yunanca etkisinin bu tarihten önce olduğuna işaret ediyor. Dahası Lubunca kelimelerindeki bu Yunanca unsurların Roman unsurlarla hemen hemen aynı zamanlarda geldiğini varsayarsak Lubuncaya dahil olmuş bu Yunanca unsurların bazılarının 1942'deki ilk göçten önce oluştuğunu söyleyerek zamanı daraltabiliriz.

Yaklaşık bir başlangıç tarihi vermek tüm bunlara rağmen zor. 1980'lerden önce Kuir Türkçe argo değişkesinin hakkında özellikle bir kayıt yokken cinsellikle ilişkili argoya ki bu çağdaş Kuir nüfusu tarafından kullanıldığı özellikle belirtilmediği halde eşcinsel ilişkileri de içeren bir argo, Osmanlı sözlük yazarlarının ve ilk etnograflarının hatırı sayılır bir ilgi gösterdikleri de açık.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki saray dışı eşcinsellikle ilgili tutarlı bir çalışma yok ve Osmanlı cinselliğinin hetero olmayan kısmı ile ilgili de çok az anlatı var. Aynı şekilde konunun hassas olmasından da dolayı içteki sosyal dinamiklerin ve dışarıdaki çağdaş Kuir topluluklarının davranışlarının özelliklerinin derinlerine inememişlerdir. İç grup dinamikleri değiştiğinden ve Türkiye'de geleneksel olmayan cinsellikle ilgili toplumsal algının yalnızca son on yılda geliştiğinden burada konuşulan süreçte Türkiye Kuir topluluğunun ve dilsel alışkanlıklarının birçok belirgin değişikliğe uğradığını düşünmek pek de mantıksız değil.

Şekil-1'de görülen en dikkat çekici nokta Kuir ile ilişkili argonun köklerini oluşturan kaynak dillerin XVIII. ve XIX. yüzyıl arasında oluşan çeşitliliği ve daha sonra bunun XIX. ve XX. yüzyılda tekrar olması. Arapça kökenli kelimelerin XIX. yüzyılda Romancadan türemiş olanlarla yer değiştirmesi de dikkate değer. XIX. yüzyıldan XX. yüzyıl sözcük dağarcığına onaylanmış yalnızca altı kelime kökü geçse de Kuir ile alakalı argonun, katkısı olan dillerdeki değişimin modern Lubunca sözcük dağarcığını oluşturana benzer bir

Şekil-1: 5 yy. boyunca Kuir argosunda kelime köklerini oluşturan Türkçe olmayan kaynak diller. İlgili yüzyıllarda gözlenen somut kelime kölerini toplam sayısının yüzdesi gösterilmiştir.

yayılma alanının oluşmasıyla alakalı olabilir. Aslında Romanca modern Lubuncada çağdaş Kuir argo kelime sözlüğündekine yakın bir oranda görülüyor. Yunanca da benzer şekilde XIX. yüzyıl boyunca birdenbire çıkıyor ve çağdaş sözlüğün %15'ini kaplıyor. XIX. ve XX. yüzyıldan onaylanmış yalnızca altı kelime kökü olmasına karşın katkıda bulunan diller arasındaki bu değişim modern Lubunca sözlüğünü oluşturan yayılma alanına benzer bir alanın olması ile alakalı.

1.2. Lubunca nerede başlar?

Lubuncanın nerede başladığını anlamak için Bourdieu'nün (1972) oluşturduğu dilsel habitus kavramını anlamak gerekiyor. Bireyler sosyal çevreleri ile olan etkileşimlerine bağlı olarak bir dünya anlayışı geliştirir. Aynı veya benzer sosyal koşullarda etkileşim içinde olan bireylerin benzer habitus, örneğin benzer dil sistemleri geliştirme ihtimalleri yüksektir (Bourdieu, 1991). Bu noktada anlatılacaklar sadece Türkçe dışındaki dillerden Lubuncaya geçen sözcük birimlerinin fiziki alanda nerede olduklarını belirlemek değil, bu grupların bugünün Lubuncasından görülen belirli özelliklerin geçişini kolaylaştıracak şekilde bir araya gelmelerine neden olmuş sosyal koşulları da araştırmak olacak.

1.2.1. Fiziki Alan

Belli fiziki alanlarla yapılan ilişkilendirmelerde Lubuncanın kısıtlı bir alanda konuşulduğuna veya geliştiğine dair bir yargı olmadığını belirtmek gerekir. Konuşmanın çeşitliliği konuşmacılar kadar hareketlidir. Bir konuşmacının bulunduğu yerde Lubunca konuşması o yeri Lubuncanın sürekli konuşulduğu bir yer haline getirmeyeceği gibi bir bireyin Lubunca konuşulan bir yerde bulunması onu Lubunca konuşan biri yapmaz. Lubuncaya katkıda bulunan dil toplulukları arasındaki etkileşiminin olduğu yerde gevşek bir ağ kurulması bu etkileşimlerin yarattığı sosyal alan türlerinin belirlenmesine yardımcı olur. Buna karşılık sosyal alanın hususi özellikleri, bu alanları dolduran konuşmacıların dilsel habitusunun bir ürünü olduklarından orada gerçekleşen etkileşimlerin dilsel sonuçlarındaki hususi özellikleri de açıklar. Burada asıl amaç Lubuncayı üreten iletişimin fiziki konumlarının mümkün olduğunca tam bir şekilde belirlenmesidir. Bu anlamda ilk olarak katılımlarının kritik olduğu en büyük grupların, örneğin Türkiye Kuir nüfusunun konumlarının belirlenmesi icap etmektedir. İstanbul'daki eşcinsel erkek topluluğu bugün Beyoğlu bölgesi etrafında yayılmış birçok bar, kulüp ve kamu alanında bir araya gelirken, uygun iş imkanlarının olmayışından seks işçiliğine mecbur bırakılmış trans kadın nüfusu Beyoğlu'ndaki Tarlabaşı Bulvarı olarak bilinen caddede yaşıyor ve çalışıyor. Bu Taksim Meydanı'nın kuzeyindeki Cumhuriyet Caddesi ve Şişli bölgesine devam ettikçe Halaskargazi Caddesi'ne doğru gidiyor. Bu yol iki alanı bağlayan ana bir geçiş yolu oluşturuyor. Cumhuriyet Caddesi/Halaskargazi Caddesi'nin batısından uzanan iki diğer ana yol olan ve doğu kısmı oluşturan bu caddelerin sokaklarından bazılarının batı sınırlarını çizen Abide-i Hürriyet Caddesi ve Dolapdere Caddesi de trans seks işçilerinin müşteri topladığı mekanlar olarak hizmet ediyor.

Maalesef ki Lubuncanın oluşmasında etkin olmuş tüm topluluklar arasında İstanbul'un Kuir popülasyonu bu zamana kadar tarihsel açıdan en az belgelenmiş olanıdır. XVI. ve XVIII. yüzyıllar arasında yapılan çağdaş anlatımlar Türk hamamlarındaki eşcinsel erkek işçilerin yaygınlığından nadiren bahsetse de bahsedilen belirli konumlar farklı farklı ve belli bir mahalle üzerinde yoğunlaşmamıştır. Dahası Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarına doğru bu anlatımlarda kullanılan dil önceki yüzyılların edebiyatında yer bulmuş erkek eşcinselliğinin açık tasvirleriyle alakalı tabulardan dolayı muğlaktır. Bozis (2012, s. 13) örneğin, XIX. yüzyıl Yunan yazarlarından Skarlatos Vizantios Yunan-Bulgar karışık Kasımpaşa mahallesinin (Yunancada bilinen haliyle Κερασοχωριό Kerasohorio 'Kiraz Mahallesi') sahil kıyılarını hafifmeşrep kadınlar ve "yozlaşmış erkekler" ile dolu olarak tarif etmiştir. Mahallenin Tarlabaşı Bulvarı'na yakınlığından ve çağdaş adının Κερατοχωριό Keratohorio, kabaca

"Horoz Mahallesi" olmasından ve Yunan kökündeki κερατο kerato kelimesinin "boynuz" anlamında olması, bunun da 'penis' anlamında bir argoya işaret etmesinden dolayı bunun eşcinsel erkek veya trans kadın seks işçilerine bir atıf olması mümkündür. Abdülaziz ibn Cemalleddin Bey (2000) Osmanlı kültürü hakkındaki 1912 tarihli araştırmasında Kadılar Kahvesi diye Eminönü bölgesinde Tahtakale yakınlarında bulunan bir kahvehaneden bahseder, burası İstanbul çevresinde ve düğünlerdeki köçek etkinliğinin ilk kaynağını oluşturur. Lubuncayı oluşturan modern Türkiye Kuir Topluluğu öncüsü ve köçekler arasındaki bağlantı ilginç ama dolaylıdır. Çoğu köçek oldukça gençti ve istismar sonucu erkeklerle cinsel ilişkide bulunuyordu. (Dobben, 2008). Janssen, (1992) birçok köçeğin yetişkinliklerinde transvestist veya transseksüel olduklarını ve birçoğunun yetişkin seks işçiliğine girdiğini söylese de bahsettiği ilk grup köçekler Türkiye'deki transvestist ve transseksüel nüfusun yalnızca bir kısmını oluşturuyor. Dahası, köçek olarak işgal ettikleri alan fiziksel ve sosyal olarak bugünkü kuirlerin çoğunluğunun olduğundan farklı. Köçeklik kurumu XIX. yüzyıl sonlarına doğru önemli derecede sınırlandırıldı. Önce 1857'de yasadan çıkarıldı daha sonra da Tanzimat ile başlayan Batılılaşma çabalarının bir parçası olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar bu sınırlandırma devam etti (Hanna, 1988). Son olarak İbn Cemaleddin özel köçek sözcük dağarcığına ilişkin bir şeyden bahsetmemiş. Ama köçeklerin genelde Yunan, Yahudi ve Çingene kökenli olduklarını ve köçekler arasında eşcinsel bir erkek ya da trans kadın olanların Lubunca dağarcığına büyük katkıları olan bir azınlık olma ihtimallerinden de bahsediyor. Fakat son olarak Lubuncanın oluşumunda birincil sayılabilecek bir alan kaplayan fiziki alanların içine köçeklerin yaşadıkları alanı dahil etmenin pek mümkün olmayacağını söylemek yeterli olacaktır.

İstanbul'un Kuir bireylerin yoğun olduğu bölgelerindeki tarihi geçmişiyle birlikte Lubuncanın kelimelerinin geldiği dilleri konuşan toplulukların olduğu bölgeleri aramak gerekiyor. Lubuncanın oluşumuna katkıda bulunmuş etnik azınlık grupların fiziki konumlarını bulmak gayrimüslim yerleşimleri kısıtlayan Osmanlı yasalarından dolayı çok zor olmuyor. Geleneksel İslam hukuk sisteminde halk Müslim ve gayrimüslim olarak ikiye ayrılır. Müslüman devletlerde yaşayan gayrimüslimler ise İmparatorluk vatandaşı olarak görülenler ve cizye vergisi karşılığında belirli özgürlüklere sahip olan zımni grup ile sadece belli bir süre kalmasına ve korunmasına izin verilen grup olarak ikiye ayrılıyordu. Bu sistemde gayrimüslimler Galata Kulesi bölgesindeki alanda toplanmışlar ve Cenevizliler ikinci gruba girerken Ermeni, Yunan ve Yahudiler zımni statüsünde yer almışlardı. Cenevizli nüfusu zamanla azalırken diğerleri Galata'da Cenevizli hakimlere dayalı bir mekanizma oluşturdular ve ait oldukları dini topluluğun liderlerinin temsilciliğinde cemaat sistemine devlet izin verdi. Bu resmi ve yarı özerk dini toplulukların dâhil olmasıyla Galata limanının yerel ve yabancı ticaretteki rolünün artması yeni işgal bölgelerinden gelen gayrimüslim nüfusun ilgisini çekti. Yerleşimlerine Osmanlı Sultanı tarafından özel izin verilmesiyle Beyoğlu'nun kuzey yarısına ve Şişli'ye yayıldılar.

Fransa Elçiliğinin de İstiklal Caddesi'ne taşınmasıyla XVI. yüzyıl ortaları ile XVIII. yüzyıl başı arasında birçok diğer elçilik de bu bölgeye geldi. Özellikle Fransa ve Rusya kültürlerinin Beyoğlu'ndaki Müslüman nüfusun günlük hayatına nasıl dahil olduğunu çağdaş anlatımlarda da görmek mümkün.

Çelik'e göre (1986) göre Beyoğlu'nun nüfusu %47'si yabancı, %32'si Rum ve %21'i Müslüman'dı. Dış ticaret ve eğitim imkanlarının etkisiyle hem Fener'den hem de yeni bağımsız olmuş Yunanistan Cumhuriyeti'nden birçok Yunan Kurtuluş/Tatavla'ya yakın Tarlabaşı ve Dolapdere olarak bilinen Beyoğlu mahallelerine yerleştiler. Yunanistan'ın bağımsızlığından sonraki yıllarda Yunanlılar kendilerini Osmanlı Türklerinden ayrı tutmak ve kendilerinin Avrupa ulus-devletlerinden oluşan topluluğunun değerli bir üyesi olduklarını ispatlamak için Batı Avrupa dillerinde eğitimi

uyguladılar. 1930'lardaki Yunan göçünden önceki süreçte birçok Yunan okulunda tek eğitim dili Fransızca idi. Beyoğlu'nda Fransızcanın *lingua franca* olarak kullanımının artması Lubuncada Fransızca sözcüklerin olmasını da açıklıyor.

Lubuncanın oluşumunu sağlayan fiziki alanın tespit edilmesi için sözcük dağarcığına en çok katkısı olan topluluğun da yerleşim yerlerine bakmak gerekiyor: Romanlar. Gezgin olmaları itibariyle belli bir bölgede ya da mahallede yaşadıklarına dair bir sonuca varmak zor olsa da çağdaş kaynaklar bazı Roman topluluklarının yerleşik olduğunu gösteriyor. Daha önce bahsettiğimiz Romanca köklere Yunanca eklerin getirilmesi Lubuncaya katkıda bulunun Romanların Hristiyan olduğu fikrini verse de İstanbul'da yaşayan Hristiyan Romanlara dair bir kayıt da yok. Bu iki şekilde açıklanabilir: (1) Hristiyan Romanlar Yunanlılar gibi göç ettiler ya da (2) zulümden kurtulmak için İslam'a döndüler. İkinci durumda İstanbul'da şu an yaşayan Müslüman Romanların yerleşim yerlerine bakabiliriz. Yoğunlaştıkları iki alan var. Biri Tophane, diğeri ise Tarlabaşı Caddesi'nin hemen kuzeyinde kalan Bülbül. İkincisi transseksüel seks işçilerinin çoğunluğuna ev sahipliği yapan yolların kesiştiği bir alanda yer alıyor. Bu gruplar arasındaki muhtemel Hristiyan geçmişine bakarsak atalarının sadakatsiz olduğunu ve İslam'a dönüşlerinin fırsatçılık olduğu gerçeğiyle karşılaşabiliriz. Mischek'e göre (2006) göre Tophane'deki eski Romanlar Yunan komşularıyla dostça ilişkiler içindeydi ki bu Paspati'nin (1870) Hristiyan Romanların daha yoksul Yunanlılarla evlendiği iddiası ile uyuşuyor. Ayrıca aynısının Bülbül'deki topluluklar için de geçerli olduğunu düşünmek mümkündür.

Lubuncanın oluşumuna dahil olmuş çeşitli toplulukların yerleşimleri ile ilgili bilgileri bir araya getirdiğimizde Beyoğlu semtleri ve Şişli'nin güneyi, İstanbul'un Kuir topluluğu ve Lubuncada etkisi olan etnik dilsel azınlık gruplardan oluşan grubun arasındaki etkileşimin kesişim noktası olarak karşımıza çıkıyor. Özellikle öne çıkanlar Bülbül'ün komşu mahalleleri, Tarlabaşı, muhtemelen Kasımpaşa ve Kurtuluş/Tatavla'nın bazı kısımları. Bu mahalleler önemli Kuir nüfuslarına şu anda ve yakın tarihte ev sahipliği yapmış ve Romanlar ile Yunanlıların tarih boyu yoğunlaştığı, öte yandan Ermeniler, Bulgarlar, Fransızlar, İngilizler, Ladinolar ve Rusça konuşan bir nüfus tarafından da çevrelenmiş bir merkez içinde yer alan mahalleler.

1.2.2 Sosyal Alan

Buraya kadar anlatılanlar bize Lubuncadaki Türkçe olmayan unsurların çoğunun yayılma alanını verdi. Ama bu topluluk üzerindeki dilsel etkinin ne zaman ve nerede olduğunun belirlenmesi Türkiye Kuir topluluğunun neden diğerleri yerine bu dillerin kaynaklarından etkilendiklerine ya da azınlık dillerinden gelen bu sözcüklerin neden Kuir olmayan İstanbullu Türklerden çok Kuir Türklerin argosunu etkilediğine cevap olmuyor. Kısacası XX. yüzyılın başlarında Romanca ve diğer azınlık dillerinin Lubuncayı bu kadar etkilenmesindeki sosyal etkenler nedir?

Bir insanın dil habitusunun etrafındaki sosyal koşullardan etkilendiğini varsayarsak Lubuncayı yaratan Türkiye Kuirlerinin etkileşime geçtiği çevre azınlık dillerini de onlara yaptığı gibi aynı sosyal koşullarına içine sokan bir çevreydi. O yüzden daha önce bahsedilen mahallelerde Lubuncanın oluştuğu düşünülen dönemdeki sosyal koşulları incelemek gerekmektedir.

XX. yüzyılın ilk yarısı Türkiye'deki gayrimüslim topluluklar için oldukça çalkantılı bir dönemdi. Pan-Türkizm ve Pan-İslamizm gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu bir arada tutmak üzere oluşturulan ideolojiler aksine dağılmasına katkıda bulunuyordu. Birinci Dünya Savaşı ve ardından yeni Cumhuriyet'in liderlerinin yaptığı Kurtuluş Savaşı'yla birlikte Avrupalı sömürgeci güçlere ve Yunanistan, Ermenistan ve Bulgaristan gibi yeni oluşmuş devletlere karşı verilen mücadelelerin taze hatıraları Cumhuriyet sınırları içerisindeki

çoğu yerin farklı etnik kökenleri olan insanlara ev sahipliği yapması ulusal güvenliğe karşı bir tehdit olarak görüldü. Gayrimüslimlere karşı çıkarılan yasalar milyonların göçüne sebep oldu. Kalanlar ise artan bir ayrımcılıkla ve ekonomik sıkıntılarla karşılaştılar. 1926'daki Devlet Memurları Kanunu'nun dördüncü maddesi ile devlet tarafından doğrudan ya da dolaylı desteklenen bir kurumda herhangi bir pozisyonda çalışabilmek için "Türk olma" şartı getirildi. Bu yeni iş başvuruların önünü kestiği gibi milletvekilliği gibi yüksek rütbelerdeki, avukatlık ve okul öğretmenliği gibi işlerde olan gayrimüslimlerin de ihracına sebep oldu. 1929'da Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu ile hisse senedi değişimi veya döviz ile alakalı işlerde çalışmaları, 1932'de ise Türk olmayanların en basit işlerde bile çalışmaları engellenmiştir. İstanbul'un Kasımpaşa, Tarlabaşı, Bülbül ve Tatavla gibi hepsi Yunanlar, Ermeniler ve Yahudilerden oluşan büyük bir nüfusa sahip mahallelerinde bu insanların mallarının değeri düşmüş dükkân sahipleri piyasanın çok altında fiyatlara yerlerini satmışlardır. Gayrimüslimlerin sahip olduğu ev ve dükkanların yağmalandığı hatta bazılarının yakıldığı 6-7 Eylül olaylarını da takriben bu mahallelerdeki emlak talebi düşmüştür. Tüm bunların sonucunda bölgenin yerlileri gitmiş bahsedilen dört mahalleden üçünde uyuşturucu ticareti ve fuhuş gibi yasadışı işler yerini almıştır ki bu mahalleler bugün bile bu özellikleri ile anılmaktadır. Daha önce bahsedilen bölgede Kuir olan ya da olmayan insanların yaptığı fuhuştan bahsetmiştik. Buna ek olarak azınlık dillerini konuşanlarla Lubuncayı oluşturan Kuirlerin arasındaki bağlantının Osmanlı'nın son yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında çoğunlukla kayıt altına alınmamış seks işçiliği bağlamında gerçekleştiğini göreceğiz.

İstanbul'daki seks işçilerinin demografik tarihine bakıldığında genellikle kabul gördüğü gibi bu işe girilmesindeki en büyük etken ekonomik ihtiyaçlar. Bilinçli bir tercihten daha çok diğer sektörlerde iş bulamadıklarından böyle bir yola giriyorlar. Kadınlar ise erkeklere kıyasla iş bulma imkanları çok daha düşük olduğu için bu işe daha çok yöneliyorlar. Bunu doğrulayan birçok çalışma da bulmak mümkün. Paspati (1870), bunun Osmanlı'nın son zamanlarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hristiyan Roman kadınları için de geçerli olduğunu söylüyor. En azından *Cumhuriyet*'in 11 Nisan 1935 tarihli bir kaydına göre Cumhuriyet'in ilk yılları boyunca Beyoğlu'nda hala seks işçiliği yapan "çingene" kadınlar vardı (Wyers, 2012). Bu kadınlar altmış yıl önce seks işçiliği yapanlarla aynı topluluktan geliyorsa muhtemelen hem Romanca hem de Yunanca bilgisine hala sahiplerdi ve bu da özellikle işlerin yapıldığı bölgede Yunancanın hâkim dil olduğu düşünülürse Lubuncada da görülen Yunanca eklerle desteklenen Romanca köklerin varlığı için yeterliydi.

Roman kadınlar, bu dönemde ekonomik koşullardan dolayı seks işçiliğiyle uğraşan tek azınlık kadınlar değillerdi. Wyers (2012), Türkiye'deki fuhuş düzenlemesine ilişkin kitabında yaygınlaşan milliyetçi ideolojiler ile gayrimüslim vatandaşlar tarafından paralı seks ve ticareti yapılan yabancı kadınlar için oluşan yasal ve yasa dışı pazarların hakimiyeti arasında bir bağlantı kurmuştur. Gayrimüslimlerin iş bulmasının zorlaşması erkeklere göre işleri daha zor olan yabancı kadınları fuhuşa zorladı. Riggs'in (1922) çalışmasından şehrin kayıtlı genelevlerinin etnik köken dağılımına bakıldığında İmparatorluğun son yılında 16 Müslüman genelevi ve 155 gayrimüslim genelevi (75'i Yunan, 45'i Yahudi ve 35'i Ermeni) olduğu ortaya çıkıyor.

Türk erkeklerinin Türk olmayan kadınlarla para karşılığı seks yapma taleplerinin artması Cumhuriyet'in kurulmasının ardından milliyetçiliğin had safhada olduğu bir dönemde Almanlardan esinlenilmiş saf ırk yasalarını savunanlar için sorun olarak görülüyordu. 1930'da çıkarılan bir yasayla yabancıların kayıtlı fuhuş yapmaları yasaklandı (Wyers, 2012). Sonuç olarak ülkeyi terk etmeyen gayrimüslim seks işçileri kayda alınmamış genelevlerde ya da kaydı alınmamış vasıtalarla çalışmak zorunda bırakıldı. Fakat bı-

rakıp gidenlerden dolayı İstanbul gibi müşterilerin özellikle gayrimüslim (özellikle Hristiyan) kadınları tercih ettiği şehirlerdeki yüksek talebe karşılık seks işçisi sağlamada sıkıntı yaşandı. Bu boşluk da hem Cumhuriyet'in Yunan ve Ermeni topluluklarından hem de Osmanlı ile bağlantılı çoğunluğu Hristiyan olan bölgelerinden gelen Hristiyan kadınların yasadışı bir şekilde ticaretinin yapılması ile karşılanmaya çalışıldı. 1960'larda yasada her vatandaşa izin verilmesine dair bir değişiklik yapıldıysa da İstanbul'un en meşhur madamları (2001'de ölen milyoner Matild Manukyan gibi) şehrin büyük Ermeni topluluğundan gelmeye devam ediyor.

Seks işçiliğine sebep olan temel ekonomik motivasyonlar birçok yerde Kuirler için de geçerliydi. İstanbul'daki Kuir alanlarının doğasının, belli tarihlerden önceki Kuirler için kaynaklarımızın kıt olmasına rağmen zamanla değiştiği oldukça açıktır. Son zamanlara kadar şehrin Kuir topluluğu hakkındaki anlatılarda görülen yaygın izlek eşcinsel erkekler ve trans kadınların seks işçiliğine bir şekilde dahil oldukları yönünde. XVI. yüzyıl Osmanlısında nam-ı değer Deli Birader'in kitabı *Kitab-ı Dafı-ü'l-Gumum ve Rafı-ü'l-Hümum* ("Gamları Def Eden Kitap") ve XVII. yüzyılda hamamlar için hazine vekilliği yapan Derviş İsmail'in kitabı *Dellakname-i Dilgüşa* ("Gönül Açan Tellaklar"), ikisi de tellakların aristokratik erkek müşterilere cinsel hizmet sağladığı hamam bağlamında eşcinsel erkek ilişkilerine dair oldukça detaylı anlatımlara sahiptir. Başlıklarından da anlaşılacağı üzere bu eserler erkek eşcinselliğini kötülememiş aksine onu Osmanlı saray kültürünün bir parçası olarak övmüştür. Fakat hamamlardaki benzeri ticaretlerin anlatımları arttı ve Osmanlı'nın son yıllarına doğru hemen hemen aynı zamanlarda köçekliğin de düşüşüyle de bağlantılı olarak bu anlatıların bağlamları olumsuz anlamda değişti. II. Abdülhamit'in halifeliği yeniden ortaya sürmesi muhafazakâr İslami değerlerin yeniden canlanmasına sebep olmuştur. II. Abdülhamit yönetiminde eşcinsel erkek seks işçilerinin çalıştığı yerlerin yok edilmesi ve İstanbul'daki eşcinsel erkek seks işçilerinin sosyal sermayesindeki düşüş Sultan'ın baş hukukçusu Cevdet Paşa tarafından yazılmış bir raporla belgelenmiştir. Yazar bu belgede Osmanlı hükümeti üyeleri arasında bu şekildeki seks işçilerinin varlığının yok edildiği konusundaki övünçlerini dile getirmiştir.

Son dönem Osmanlı edebiyatındaki erkek eşcinselliğine karşı görülen bu düşmanca yaklaşım eşcinsel erkekler arasındaki fuhuş etkinliğinin durduğunu hatta bu dönemde azaldığını bile göstermez. Fakat bu işi yapanlar güvenli bir şekilde işlerini icra ettikleri fiziki alanı kaybettikleri gibi önceki üç yüzyıl edebiyatında da gösterilen aristokratik himaye tarafından sağlanan sermaye seviyesine ulaştıkları sosyal alanı da kaybetmişlerdir. Osmanlı elitlerinden sağlanan desteği kaybetmelerinin ardından eşcinsel erkek fuhuş oranının düşüp düşmediği bilinmese de eşcinsel erkek ve trans kadınların seks işçisi olarak baskın kültürün homofobik olduğu kentsel bölgelerde yaygın olduğu görülüyor. Berghan'ın (2007) konuştuğu Türk trans seks işçileri tıpkı azınlık kadınlar gibi fuhuşa girmelerinin sebebi olarak ekonomik imkanların yokluğunu öne sürmüşler ve sosyal sermayeye ulaşmalarının sınırlı imkanlar dahilinde olması ile Türkiye Kuirlerin seks işi yapması arasındaki bağlantıyı vurgulamışlardır. Eşcinsellik Türkiye'de yasadışı değil, Osmanlı İmparatorluğu'nda da hiçbir zaman yasadışı olmadı ve hatta 1858'deki Tanzimat reformlarının bir parçası olarak yasal olduğu açıkça da belirtilmiştir. Bunlara karşın Türk devletine bağlı birey ve kurumların birçoğu eşcinselliği "ruhsal bozukluk" ya da "psikoseksüel bozukluk" olarak sınıflandırdılar. Türkiye'de eşcinsel erkekler ve transseksüeller sürekli polis tarafından saldırı hedefi oluyor ve Türk Ceza Kanunu'ndaki Genel Ahlak bölümünde belirsiz bir şekilde verilmiş ifadeler göz önüne alınarak suçlu görülüyor ve yargılanıyorlar. Bunun sonucu olarak da çoğu eşcinsel erkek kimliğini saklama gereği duyuyor ve nüfus cüzdanlarındaki cinsiyet ve cüzdanların rengi cinsel kimlikleri ile alakalı gizliliği neredeyse imkânsız kılıyor. Üstelik bu insanlara hayatlarını ka-

zanmak için seks işçiliğinden başka alan bırakmıyor. Dahası 2004 Türk Ceza Kanunu'nda erkek veya trans kadınların kayıtlı fuhuşla ilişkileri açıkça yasaklanmamasına rağmen 2005'e kadar etkin olan 1926 Ceza Kanunu yalnızca kadınların kayıt altına alınmalarına izin veriyor. Doğumunda erkek olan bireylerin Türkiye'de kayıtlı fuhuş yaptıklarına dair hiçbir kayıt yok, bu yüzden de tüm erkek ve trans kadın seks işçiliği Türkiye'de kayıtlı değildir yani yasadışıdır.

Wyers (2012) İstanbul'da Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kayıt altına alınmayan fuhşu Donovan'ın (2006) anlattığı prensibe göre yorumluyor. Buna göre yarattıkları "ahlaken bozuk mahalleler" ve sosyal alanlar, diğer türlü bulundukları toplumun normları yüzünden bir araya gelemeyecek sosyal ve etnik grupların etkileşimine izin verir. Bessinger (2007) ayrıca son Osmanlı ve Osmanlı sonrası Romanya müzisyenlerinin yaşadığı Roman ağırlıklı alanların ideolojik olarak saraydan olmayan müzik motiflerinin ve Müslüman Türk cemaate ait tekniklerinin Romanya'nın Hristiyan nüfusundaki daha ana akım unsurlara aktarılmasını sağladığını söyler. Romanca ağırlıklı oluşumu ve onu kullanan nüfusların benzer şekilde belli belirsiz doğasını düşününce Lubuncanın aynı şekilde belli belirsiz bir alanda olması muhtemel. Fakat bu alandaki saray dışı malzeme dilsel bir malzemeydi ve kökenini gayrimüslim, Türk olmayan topluluklardan alıyordu. Öte yandan bunları benimseyen gruplar daha çok Müslüman, Türk toplumunun üyeleriydi. Etnik ve dilsel olarak çoğunluğun üyeleri olarak azınlık ağırlıklı alanlara giren Türkiye Kuirleri bu alanlar içindeki lokal sermayelerini arttırmak için bu azınlıkların dillerini benimsemişlerdir. Böylece Romancanın Lubunca sözcük dağarcığına en çok katkıyı yapan dil olması şaşırtmamalıdır. Matras'ın (2002) da açıkladığı gibi Romanca etnik ve dilsel çoğunluğun içindeki marjinal unsurlar tarafından bu kadar benimsenmesi Romanların "sosyal düzene karşı başarılı bir protesto grubu" olarak tanımlanmalarından ileri gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sonraki yıllarında Kuirlerin, Romanların ve diğer gayrimüslim azınlık kadınlarının kayıt altına alınmayan fuhuş etkinliğinde bir araya gelmeleri Lubuncaya dilsel anlamda etki etmelerini kolaylaştıran benzer sosyal koşulları deneyimlemeleri ve sosyal alanlarının ortak olmasını açıklıyor.

Kaynakça

Alexandris, A. (1983). The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918--1974. Atina: Center for Asia Minor Studies.

Berghan, S. (2007). Lubunya: Transseksüel Kimlik ve Beden. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Bessinger, M. H. (2007). Musică Orientală: Identity and Popular Culture in Postcommunitst Romania. Lanham: Scarecrow Press.

Bourdieu, P. (1972). Esquisse d'une théorie de la pratique (Outline of a Theory of Praxis). Cenevre: Droz.

Bourdieu, P. (1991). Language et pouvoir symbolique (Language and Symbolic Power). Paris: Éditions Fayard.

Bozis, S. (2012). İstanbullu Rumlar. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cemaleddin, A. i. (2000). Osmanlı Adet, Merasim, ve Tabirleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çelik, Z. (1986). The Remaking of İstanbul: Portrait of the Ottoman City in the Nineteenth Century. Los Angeles: University of California Press.

Dobben, D. v. (2008). Dancing modernity: Gender, sexuality and the state in the late Ottoman Empire and early Turkish Republic. Yüksek Lisans Tezi. Arizona Üniversitesi, Yakın Doğu Çalışmaları Bölümü.

Donovan, B. (2006). White Slave Crusades: Race, Gender, and Anti-Vice Activism. Chicago: University of Illinois Press.

Hanna, J. L. (1988). Dance, sex, and gender: signs of identity, dominance, defiance, and desire. Chicago: Chicago Üniversitesi.

Janssen, T. (1992). Transvestites and Transsexuals in Turkey. Londra: Routledge.

Matras, Y. (2002). Romani: A Linguistic Introduction. Cambridge: Cambridge University Press.

Mischek, U. (2006). Mahalle identity: Roman (Gypsy) Identity under Urban Conditions. In Gypsies and the Problem of Identities: Contextual, Constructed, and Contested. Proceedings of the First International Romani Studies Conference. İstanbul: Mas Matbaacılık.

Paspati, A. G. (1870). Études sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire Ottoman (Studies on the Gypsies or Bohemians of the Ottoman Empire). Onsabrük: Biblio.

Riggs, C. (1922). Constantinople Today or The Pathfinder Survey of Constantinople: A Study in Oriental Social Life. İstanbul: Macmillan Company.

Wyers, M. D. (2012). ``Wicked'' Istanbul: The Regulation of Prostitution in the Early Turkish Republic. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Ama Dudaklarımız Büsbütün İşe Yaramaz Değil[1]

DOSYA

İrem Kargıoğlu

"Cinselliğin minicik sırrı karşısında dünyanın bütün muammaları gözümüze küçücük gelir."

Michel Foucault

Okuyanlar bilir: Bilge Karasu'nun - kimilerinin "uzun öykü" saydığı - *Kılavuz* adlı romanı, kuir bir ilişkiye dair öğeler içerir. Dosya konumuz bağlamında bahsetmek istediğim *Kılavuz*, eşcinsel sevgi ilişkilerinin anlatıldığı tek Bilge Karasu yapıtı değil. Bu anlamda, akıllara *Troya'da Ölüm Vardı*'daki imgeler ya da *Narla İncire Gazel* de gelebilir. Ancak bana kalırsa, bu metinler arasında, kurmaca açısından en ilginç, sunum açısından en estetik olanı *Kılavuz*'dur.

Bilge Karasu'nun *"bir klasik müzik bestesi olarak"* kurduğunu ifade ettiği metin, içerik ile biçim arasında ritim kaçırmadan ilerler.

"Kılavuz'un bir 'sonat' olacağına [...] karar vermiştim. [...] Allegro guisto'yu tutturmak güç olmadı. (Tempoyu, elbet, biçem verecekti!) Ancak II. Bölüm'de Andantino olmalıydı; fazla ağırlaşmak istemiyordum. III. Bölüm, ilkinden daha hızlı olmalıydı ama biraz yalın da olmalıydı." [2]

Bu paragrafın romanı okumamış olanlar için keyif kaçırıcı olabileceği uyarısında bulunarak, Karasu'nun bahsettiği bu üç bölüm üzerinden hikâyenin kısa bir özetini vereyim: İlk bölüm, romanın taradığı on beş günlük zaman diliminin birinci gününü anlatır. Bir sahil kasabasında tatilini geçirmekte olan Uğur, gazetede gördüğü "Yaşlı Beye Refakatçi Aranıyor" ilânı üzerine telefona sarılır, Yılmaz Bey'e ulaşır ve aynı gün içinde işe alınır. İhsan'la da bu vesile ile tanışırlar. Bahsi geçen "yaşlı bey" ise, Mümtaz Bey'dir. İkinci bölüm, Uğur'un, çalıştığı evdeki on üçüncü gününü; üçüncü bölüm ise on dördüncü ve on beşinci gününü anlatır. Uğur'un yaşadığı tuhaflıklar ve gizem bütün örgü boyunca devam eder. Roman, bir kaza sahnesi ve Uğur tarafından Yılmaz Bey'e yazıldığını anladığımız bir mektupla biter.

Evin bir görünüp bir kaybolan kedisi Gümüş, Uğur'un varlığından emin olamadığı film kaseti, Yılmaz Bey'in Uğur'a hediye ettiği Goya resmi ve hep cebinde tuttuğu sağ eli... Bilge Karasu, iç içe geçirdiği bütün bu fantastik, polisiye ve arkaik öğelerle, çok katmanlı bir anlatı oluşturur. Okur da tıpkı Uğur gibi neyin düş neyin gerçek olduğunu ayırt etmekte zorlanır. Burada, kuir bağlamında, özellikle üzerinde durmak istediğim bu katmanlardan biri de, Uğur ve İhsan arasındaki 'aşk'. Bilge Karasu, yalnızca birkaç cümlede ve olabildiğince kapalı, dolaylı bir anlatımla bahsettiği bu ilişkinin yoğunluğunu bütün romana yaymayı nasıl başarır? Uğur'un, Yılmaz Bey'in taksicisi olarak tanıdığı İhsan'la ilişkisi ilk bölümde kurulur. İhsan, Uğur'u taksisiyle Yılmaz Bey'in evine götürür ve bir bardak su içme bahanesiyle kendisi de içeri girer, oyalanır. Bir süre sonra itiraf edecektir: yalnız kalmak, eve gitmek istemiyordur. Bir *su dökünmek* için Uğur'dan izin ister.

"Duşun altında çırılçıplak bekliyordu. Musluk, eşini ancak bir arkadaşımın evinde gördüğüm, tuhaf

bir şeydi. Bildiğimi uyguladım ama hızla gelen su beni de tepeden tırnağa ıslattı. Geriye attım kendimi. İhsan kahkahalar atıyordu. Gülüşü sevimliydi; kaç saattir ilk kez koyveriyordu kendini. Ama beni şaşırtan, çıplaklığı, daha doğrusu, çıplaklığına ilişkin davranışıydı. Bunu da ben ilk kez görüyordum galiba. Çıplaklığından sıkılmıyordu, çıplaklığını sergilemiyordu. Denize çıplak arkadaşlarıyla birlikte, çıplak giren bir çocuk gibiydi." [3]

Bilge Karasu, ölümünden sonra *Öteki Metinler* adıyla basılan notlarının "Özel Günlük" bölümünde bir erkeğin başka bir erkeğe duyduğu sevginin ne demek olduğunu sorgular ve yanıtlar: "Her şeyden önce, ayrı bir dil konuşması"... Uğur ve İhsan arasındaki ilişki de böyledir, kendi grameri, kendi yazım kuralları ve kendi noktalama işaretleriyle, yalnızca ikisinin konuşabildiği / ikisinin anlayabildiği bir dil. Buna paralel olarak, Bilge Karasu da kendi dilini ince, özenli bir işçilikle kurar. Başlarken sözünü ettiğim estetik sunum da hikâyeleştirme şeklinin diğer aşamalarından ziyade burada devreye giriyor. Bilge Karasu, bu dili ve düeti kurarken, durumu / anlatıyı körükleyip, sırtını trajik, ağlak bir üsluba dayamaz. Edebiyat metinlerinde sevgi, sevgisizlik, aşk, ayrılık, cinsellik ya da moda tabirle "ötekilik" gibi konular işlemek birtakım riskleri barındırır: duygu sömürüsü yapmak, klişeden kopamamak ya da yazarın dolduruşa gelmesiyle, üslubun, anlatının yoğunluğu içinde gitgide arabesk bir tona dönüşmesi gibi. Bu noktada, aklıma Perihan Mağden'in *Ali ile Ramazan* isimli romanı geliyor örneğin. Sert ve vurucu sayılabilecek bir üslubun, birtakım bayağılaşmış ifadeler yüzünden değerini yitirmesi, olay örgüsünün bir başına kalması...

Duş sahnesi boyunca anlatımdaki incelik devam eder:

"*Üzerimden sular akıta akıta aşağı inecek değildim. 'Sen de gel diyeceğim ama burası pek dar,' dedi suyun altından. Kapının ardındaki askıda üç banyo havlusu vardı. İkisi bir örnek, dallı çiçekli, biri ak biri sarı, geleneksel Bursa işi. Üçüncüsü düz mavi. Bunu ben kullanabilirdim herhalde. Mavi havluyu uzattım. Kurulanırken ben girdim suyun altına. Aşağıdan gömleğini getirmişti. Yavaş yavaş giyindi. Havluyu uzattı. Bekledi. Kurulandım. Odamda giyindim. İndik.*" [4]

Peki, yazar nasıl susturulur? Çıplaklık da, ıslaklık da, Uğur ve İhsan'ın konuştuğu iki kişilik dilin birer parçasıdır. Bir duygu-varlığın evi. Eşcinsel sevgi ilişkilerine yönelik nefret söylemi ve şiddet, bu dili anlamayanlar tarafından üretilir. Aşk, mahallede barındırılmaz. Ev ateşe verilir, ses kesilir, perdeler yanar, renkler kararır. *Bir insanı sevmekle başlayan*[5] her şey biter. Fena hâlde kaybederiz.

Ama sonra, edebiyat hatırlatır: dilimiz yoksa da, du*daklarımız büsbütün işe yaramaz değil...*

Enis Batur, *Altı Ay Bir Güz*'den bahsederken söyler: *"içinden ağır, tartışılmış adımlarla geçilmeli, koşar adım değil"* diye. Aynı ifadeler, *Kılavuz* için de geçerlidir sanıyorum. Bilge Karasu'nun *Kreutzer Sonatı.*

1 Bilge Karasu, Kılavuz, s.108.

2 Bilge Karasu, „Yazılı Sorulara Bilge Karasu'dan Yazılı Yanıtlar", s.247.

3 Bilge Karasu, Kılavuz, s.29.

4 Bilge Karasu, Kılavuz, s.29.

5 Sait Faik.

2016'da Ne Okuduk?

İNCELEME

Hilal Ebru Yakar

On iki ay sürdüğü iddia edilen fakat çoğumuza her ayı bir sene gibi geçen koca bir yıldan çıktık ya da çıktık zannediyoruz. Gerçekten 2017'ye geçip geçmediğimizden emin değilken ve çoğu yerde 2017'nin 2016'nın sadece bir üst sürümü olduğu iddiaları dolaşırken ben de henüz 2016'dan çıkamamış biri olarak bu yıl ne okuduk onu görelim dedim. Şimdiden kuracağım tüm kitap ekleri, cümleleri ve muhtemel "spoiler"lar için özür dilerim. Fakat buradan öğreneceğiniz hiçbir şey bu kitapları okuma zevkinden sizi alıkoymamalı onu da belirteyim.

***Kırmızı Saçlı Kadın* - Orhan Pamuk**

Orhan Pamuk hakkında onca şey yazılır çizilirken bana laf düşmez alın okuyun kendiniz görün diyerek yazının bu kısmını olanca hızıyla bitirebilirdim. Ama böylesi pek uygun düşmeyeceğinden bu "laubali" yazıya kitabı okuma deneyimimden bahsederek devam edebilirim diye düşünüyorum. Kırmızı Saçlı Kadın'ı bir kategoriye bir sınıfa sokmak bana pek doğru gelmedi. Bir baba ve oğul hikayesi demek kitabın peşinden sürüklenen suç hikayesinin işlenişini bir kenara koymak olurdu. Tüm hikâyeyi Batı'nın Kral Oidipus'u ile Doğu'nun Rüstem ve Sührab'ı üzerinden konuşmak da sanırım yetersiz kalıyor. Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere kitap tek bir hikâye gibi ilerlerken çatallanan, kendine yeni yollar bulan bir roman oluveriyor. Şu soluksuz okunan dedikleri romanlardan olan Kırmızı Saçlı Kadın, Orhan Pamuk'un okunması zor uzun cümlelerini içermediği için oldukça akıcı ilerleyen bir roman. Neler olup bittiğini öğrenmek için okumaktan kendinizi alamadığınız gibi temiz ve sakin diliyle de okuma zevkini arttıran bir kitap olmuş. Masallarla ve destanlarla desteklenen romanda ben kendimi zaman zaman kuyu kazdıktan sonra dinlenilen bir ağacın gölgesinde, kimi zaman da kasabanın lokantasındaki cam kenarı masada bir masal dinlerken buldum. Tabii bu masal bir günah çıkarma da sayılamaz mı? Sayılabilir. Çünkü hikâye saf bir masal havası da içermiyor. Baba oğul hikayesi ile suç hikayesinin kesiştiği ve otorite kavramının farklı farklı alanlarda nasıl tezahür ettiğini gördüğümüz roman sonundan da anlaşılacağı üzere pek de masum değil. Yolumuzu bulmakta anlatıcı kadar zorlandığımız ama yoldan da çıkmayı hiçbir zaman göze alamadığımız roman 2016 gibi beklenmedik bir sonla bitiyor.

***Yalnızlar İçin Çok Özel Bir Hizmet* – Murat Gülsoy**

Bu sene yalnızlarımız için çok güzel bir kitap çıktı gibi bir cümleyle başlarsam hem siz ağlarsınız hem ben ağlarım. İsmi ziyadesiyle uzun olan bu roman hakkında ziyadesiyle normal bir uzunlukta konuşacağım. Arjantinli yazar Jorge Luis Borges'e yazılmış bir önsözle açılıyor kitap. Gönül ister ki size bol bol Borges'ten bahsedeyim. Ama burada mevzu bahis Borges'in labirentlerinde dolaşan bir Murat Gülsoy romanı. Mirat'ın hikayesini dışarıdan izliyoruz bu sefer. Yani anlatıcı kahramanın kendisi değil. Mirat'a ve çevresine bu kadar hakim olmak, hikaye için oldukça uygun bir seçim demek yanlış olmaz. Zaten Mirat'ın kafasının içi o kadar dolu ki (okumayanlar meraklansın diye göndermedir) bir de bize hikâye anlatsa inanmazdık herhâlde. Ya da belki de anlatacakları bu kadar sayfaya sığmaz, hikayeler çoğalacağından romanı cilt cilt okumak zorunda kalabilirdik. Çok temiz bir yalnızlık öyküsü aslında Mirat'ınki. İşin içine nasıl oluyorsa oluyor birtakım bilimsel iş-

ler giriyor. Biz de bu şimdi gerçekten olsa nasıl olur ya diye, kendi "yalnız kafamız"da düşünüp duruyoruz. Sıradanlığımızı, insanlığı, ölümü, her gün yediğimiz yemeği, görüştüğümüz arkadaşlarımızı, denizin kokusunu yeni bir şeye dönüştürmüyor da onları fantastik bir olguyla bir araya getiriyor. Bu yüzden belki olan biteni çok da bilimsel çerçeveleriyle sorgulamadan oluşturulan karakter üzerinde yoğunlaşabiliyorsunuz. Bununla birlikte karakterin günümüz çağında yaşayan yalnız bir üniversite hocası ve kaliteli zevkleri olan elit denebilecek bir adam olduğunu görebiliyoruz. İş böyle olunca birçok yazara da gönderme yapılıyor. Bu yüzden kimi zaman doğrudan adlarını vererek kimi zaman romanlarının, hikayelerinin adını geçirerek bu yazarlardan izler bırakmayı seven ve okuyucuyu da besleyen bir roman olmuş. Bu noktada Borges için bir şeyler söylemek gerekirse de bolca Borges izi gördüm desem yalan olmaz. Sadece eserleriyle yer almıyor yazar, ayna ve labirent izlekleriyle de satır aralarından göz kırpıyor. Buraya ekleyebileceğim küçük bir not tüm bu göndermelerin beni memnun ederken bazen de rahatsız etmesi. Belki de yazarın yazmaya dair dersler verdiğini bilmekten kaynaklanan bir hisle, önceden yazılmışın çokça geçtiği bir yeni beni okurken tedirgin etti o kadar. Öte yandan da yazarların imgelerinin başka bir dünyada söz bulması, tanıdık isimlerin geçmesi bir güven hissi yarattı. Gülsoy'un romanı; önsözü, hikayesi, aradaki siyah sayfası ve sondaki tuhaf açıklamalarıyla etkileyici ve okunmaya değer bir roman. Murat Gülsoy birçok kişiye hitap edebileceğini düşündüğüm romanda; hayatı, ölümü ve yalnızlığı yeni bir düzlemde bir araya getirmiş ve güneşin altında hala bu konular hakkında yazılacak bir şeyler olduğunu da bize tekrar göstermiş.

***Kuşlar Yasına Gider* – Hasan Ali Toptaş**

"Zamanın avuçlarına yazan" Hasan Ali Toptaş, zaten nesnel olması mümkün olmayan şu yazıda öznellikte sınır tanımamama sebep olabilir. Romanlarının yeri ve anlamı bende her zaman farklı olan yazarın kitabının çıktığını duyduğumda ne kadar heyecanlandığımı ve 2016'da iyi sayılabilecek birkaç haberden biri olduğunu söylesem en azından kendim için abartmış olmam. Toptaş okumak; bir cümlenin noktasına oturup koskoca bir hikâyeye tanık olmak ya da küçük bir kamyonun arkasında açık hava yolculuk yaparken yolu izlemek gibi bir şey. Her zaman samimi bir ses bırakan Toptaş bu kitapta samimiyetini daha da arttırmış ve zamanı bugüne taşımış. Gölgesizler'deki Hasan Ali Toptaş'ı bulmak istiyorsanız bu kitabın hali tavrı biraz daha farklı. Fakat o kadar samimi o kadar temiz bir tavrı var ki kitap boyunca hafif bir hüzün ve zevk veren hafif bir sızı üstünüzden geçip gidiyor. Orhan Pamuk'tan sonra bir baba-oğul hikayesi de burada karşımıza çıkıyor. Böyle deyince büyük hesaplaşmalarla dolu bir geçmiş ve bugün hikayesi beklememek elde değil ama merhamet dolu hafif bir ağrıyla karşılaşıyorsunuz. Fark etmeden ve hayatın doğal akışı içinde üzülüyorsunuz kısacası. Bu sırada Denizli-Ankara arasında bol bol gidip geliyor, bir de geniş bir türkü repertuarına sahip oluyorsunuz. Türkü sesinin hiç eksilmediği hatta dikkatli okuyucu için sağlam bir kitap fon müziği çıkartacak bir roman demek de yanlış olmaz. Hatta belki okurken aralarda türküleri dinlemek ya da doğrudan okuma zevkine dahil etmek değerlendirilebilir bir fikir dahi olabilir. Bununla birlikte roman boyunca duyduğumuz tek ses türkülerin sesi değil. Kasabanın dağında taşında can bulan sesler, nefes alan kirpikler, büyük gözler ve birer varlığa dönüşüp odadan kovulan cümleler de duyuluyor. Bir diğer nokta ise kitabın en sevdiğim cümlesi olabilecek şu cümle: "... sana da zaten aldatılmak yakışırdı oğlum." Yardım etmenin ve değer bilmenin de aynı naiflikle işlendiği romana bu doğallığı veren bir başka unsur da hiç beklenmedik zamanlarda, şehirde yaşayan baş karakterin ağzından bile yöresel ağza ait kelimelerin çıkıvermesi denebilir. Karakterin kim olduğunu ne iş yaptığını bilmeden okumak daha keyifli bir deneyim diye düşündüğümden okumayanlar için oraya pek girmiyorum. Aslında bunları anlatırken size altını çizdiğim satırları okuyup duruyorum; son olarak babanın

yanağında oluşan o küçük çukurda titreyen gölgeye Seha Okuş: "Seher vakti bülbül ağlar ekseri / Bülbülün gözyaşı deler mermeri" diye eşlik etsin.

***Öyle miymiş?* – Şule Gürbüz**

Hakkında konuşması benim için oldukça zor bir kitap. Şule Gürbüz'ü sadece hikayelerinden tanıyan biri olarak aslında çok konuşmaya hakkım da yok gibi. Halinde tavrındaki bir şeyler beni Şule Gürbüz hakkında nesnel olmaktan alıkoysa da birkaç kelam edebilirim sanırım. Başlığına da uygun koskoca bir soru aslında kitap. Kitabı okurken nedense kendimi masa başında bu soruları yazan kişiymişim gibi hissettim. Öte yandan da bir tekli koltukta oturmuşum da olan bitenin seyrinde insanların ikiyüzlülüğüne, iradesizliğine karşı konuşuyormuşum gibi bir his belirdi durdu. Şule Gürbüz bunu eleştirmiş, şuna laf dokundurmuş deyip kitabın havasını bozmak istemiyorum. Dört bölüme ayrılan kitapta herkesin satır arası farklı olur diye düşünüyorum. Kimi zaman bu soruların ucunun nereye vardığını çözmek zor olsa da elinizden bırakması zor bir kitap. Soruların bir cevabı yok belki ama kitapta hiç yargı da yok değil. Hatta kimi net cümleler sizde aforizma etkisi bile yaratabiliyor. Bu etkinin günümüzde ne kadar hoş bir çağrışımı var tartışılır ama benim bahsettiğim de aslında anlamı açısından biraz karışık. Kimi zaman nereden çıktı bu şimdi diyebileceğiniz cümleler olsa da keyfinden bir şey kaybettirmiyor. Ayrıca bütün sorularına rağmen ve zaman zaman bu soruların yarattığı hırçınlığa rağmen kitap bana oldukça ağırbaşlı göründü. Belki de yükü olan bir kitap olduğundandır. Son olarak ise kitap kapağının da bu ağırbaşlı görünümde etkisi olabileceğini ve şık bir kapak olduğunu söylemeden geçemeyeceğim.

"Yokluk, büyük sonsuz unutuş, kâinatın kendini unutuşu, derin karanlık sükûnet nerdesin, kaçıncı katta nerdesin, bana unutuşu özletip kendimi her şeyi ile hatırlatacak yerde misin?

Aksöğütler, süpürge çiçekleri, buhurumeryemler"

2016'nın benim için en değerli kitaplarından dördü üzerine biraz konuştuk. Pek de hayırlara vesile olmayan 2016'yı bu kadarcık kitapla uğurlamadık neyse ki. Uzun bir liste vermek mümkün olsa da ismi anılması gereken bazı kitaplar da şunlar:

***Körburun* – Hikmet Hükümenoğlu**

***Ucunda Ölüm Var* – Kemal Varol**

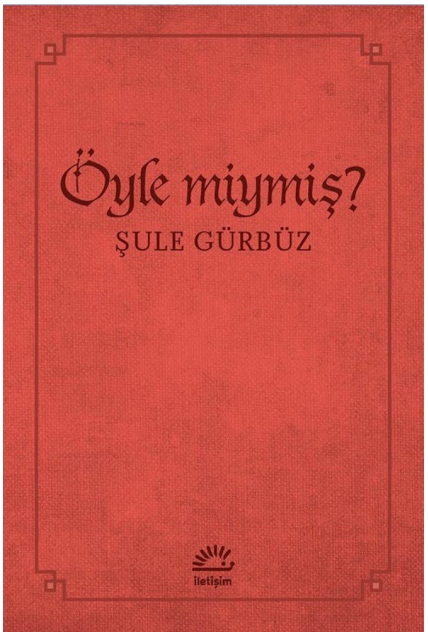
***Merhume* – Murat Uyurkulak**

***Seyrek Yağmur* – Barış Bıçakçı**

İki tane de çeviri kitaptan bahsetmek gerekirse;

***Finneganın Vahı ya da Finnegan Uyanması* James Joyce** (Çevirisinin bu sene hem de iki farklı şekilde yayımlandığından ve çokça konuşulduğundan dikkatleri çekmesi gereken bir kitap)

***Sputnik Sevgilim* – Haruki Murakami**

Yeryüzünde düşler kurmaya devam ediyoruz...

Yazarın yayınevimizce yayımlanan diğer kitabı

Siyah Sardunyalar

Kesin ki Seni Seviyorum

Nilgün Şimşek

ren tünele girmişti. İyice kararda her yer. İs kokusu sardı etrafı. Yavaşça saçlarımdan öptü. Öylece kaldım, havada asılı kalan soruları araladım.
Bu karanlık kardan çıkmak istiyordum artık. Işık her şeyi çözer diye düşündüm. Göğsüne başımı yaslayıp, "Sakın bir yerlere gitme, benimle kal!" dedim.

İnci bir ömrü, aşkını, düşüncesini ona mektuplarla açan Vural'a adar. Altmışların başlarında genç bir eczacı kadın olarak, ailesine rağmen aşkının peşinden İstanbul'dan Malatya'ya sürüklenen İnci, varoluşu edebiyatta arayan Vural'la çalkantılı bir hayat geçirecektir. Bir gün sormadan edemez, ben kimdim? Kimi sevdim? Peki ya Vural? *Kesin ki Seni Seviyorum*, okuru Vural Bilgin'in mektuplarının derinliğinde İnci Uslu'nun hatıralarının ışığında Orta Anadolu'da sıkışıp kalmış aydınların hüzünlü ve zorlu aşk hikâyesine sürüklüyor.

yitiK ülkE yaYınLArı *yitikulke.com • facebook.com/yitikulkekitap • twitter.com/yitikulkeyayin*

genel dağıtım
PUNT

yazı ve illüstrasyon göndermek için: editor@pandergi.com
soru ve görüşleriniz için: iletişim@pandergi.com
pandergi
şiir
söyleşi
edebiyat
öykü
sanat
illüstrasyon
boğaziçi üniversitesi edebiyat kulübü